

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KÜBRA SARAR

LUDWIG LOUIS BÜCHNER
FELSEFESİNDE MADDE VE KUVVET

Felsefe Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Kübra SARAR

LUDWIG LOUIS BÜCHNER
FELSEFE’SİNDE MADDE VE KUVVET

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN

Felsefe Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2020

Akdeniz Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Kübra SARAR' ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Mustafa KAYA (İmza)

Üye (Danışmanı) : Doç. Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Özlem TOPCAN (İmza)

Tez Başlığı: Ludwig Louis Büchner Felsefe'inde Madde ve Kuvvet

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 01/ 06/2020

Mezuniyet Tarihi : 25/06/2020

(İmza)

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ludwig Louis Büchner Felsefe’inde Madde ve Kuvvet ‘’adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Kübra SARAR

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Kübra SARAR
Öğrenci Numarası	20175231001
Enstitü Ana Bilim Dalı	Felsefe
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Mehmet Fatih Doğrucan
Tez Başlığı	Ludwig Louis Büchner Felsefesinde Madde ve Kuvvet
Turnitin Ödev Numarası	1341948893

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 101 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 11/06/2020 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 06'dır.

alıntılar dahil % 11'dir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

(imzası)

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyad

Doç.Dr. Mehmet Fatih DOĞRUCAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
SUMMARY	iv
ÖN SÖZ	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

LUDWIG BÜCHNER

1.1. Ludwig Büchner Kimdir	5
1.2. Eserleri	14

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA MATERYALİZM

2.1. Eskiçağ Materyalizmi.....	21
2.2. OrtaÇağ Materyalizmi.....	26
2.3. Yeniçağ Materyalizmi	27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜCHNERDE DÜAL İLKE OLARAK MADDE VE KUVVET

3.1. Modern Felsefede Düalizm	32
3.2. Madde ve Kuvvet ‘in İspatları.....	37
3.2.1. Mâdde ve Kuvvet, ...	37
3.2.2. Madde Ölümsüzdür.....	39
3.2.3. Kuvvet Ölümsüzdür	41
3.2.4. Madde Nihayetsizdir	43
3.2.5. Maddenin Değeri	43

3.2.6. Hareket.....	45
3.2.7. Şekil	47
3.2.8. Tabiatın Kanunları Değişmez	48
3.2.9. Tabiatın Kanunları Geneldir	50
3.2.10. Gökyüzü.....	52
3.2.11. Yeryüzü'nün Yaratılış Devirleri	53
3.2.12. İlk Nesil	54
3.2.13. İkinci Nesil	56
3.2.14. Tabiatın Gaye.....	58
3.2.15. İnsan.....	60
3.2.16. Beyin ve Ruh	61
3.2.17. Düşünce	65
3.2.18. Bilinç	67
3.2.19. Ruhun Merkezi	68
3.2.20. Doğuştan Fikirler	70
3.2.21. Allah Fikri.....	73
3.2.22. Ruhun Ebediyeti	75
3.2.23. Hayat Kuvveti.....	76
3.2.24. Hayvanların Ruhu.....	77
3.2.25. Cüz'î İrade	78
3.2.26. Ahlâk	80
3.2.27. Özet.....	81
3.3. Büchner'e Eleştiriler	81
SONUÇ	84
KAYNAKÇA.....	88
ÖZGEÇMİŞ	91

ÖZET

Büchner felsefesinde madde ve kuvvet'i ele almadan önce, felsefe tarihinde materyalizmin Antikçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ materyalizmin nasıl bir süreçten geçtiğini ve Büchner'in felsefesini oluşturacak ortam nasıl hazırlanmıştır. Bunların etkisiyle Büchner'in kaba materyalizm ile ele aldığı, madde ve kuvvet bağlamında evrim sürecini anlatmıştır. Ludwig Büchner, evreni ve varlığı tamamen doğa kanunlarıyla açıklamıştır. Doğaüstü hiçbir varlık veya gücün olmadığını savunmuştur. Evrende nedensellik hâkim olduğunu ve nedenselliğin, evrende ki bu düzenin mekanik bir nitelik olduğunu savunmuştur. Bütün evren ve varlıklar asla yaratılamaz ve yok edilemez. Bütün bunlar madde ve kuvvet tarafından meydana gelmektedir. Bu bağlamda Büchner, yaratıcı bir tanrı fikrine karşı çıkmış ve insanı doğanın bir parçası olarak değerlendirmiştir. Bunun sonucunda ise insanı doğal bir süreç ile yani diğer varlıklar gibi aşama aşama ortaya çıktığını ve sadece akıl yönünden daha yetkin bir hayvan olarak görmüştür. TezimizDescartes'in ortaya çıkardığı, T.Hobbes, Spinoza ve Kant gibi filozoflar ile devam eden düalist (ikicilik) probleminin Büchner tarafından madde ve kuvvet bağlamında ele alındığını göstermek amacındadır.

Anahtar kelimeler; Ludwig Büchner, madde ve kuvvet, evrim, düalizm.

SUMMARY

MATTER AND FORCE IN LUDWIG LOUIS BUCHNER PHILOSOPHY

Before dealing with matter and force in Büchner's philosophy, how the Ancient, Medieval and Modern materialism went through and how was the atmosphere that formed Büchner's philosophy. Under the influence of these, he explained evolution process in the context of matter and force which he dealt with Büchner's crude materialism. Ludwig Büchner, explained the universe and existence completely with nature laws. He argued that there was no supernatural being and power. He argued that causality prevails in the universe and that causality is a mechanical quality of this order in the universe. The whole universe and beings can not be created and destroyed. All of these occurs by matter and force. In this context, Büchner objected to the idea of a creative god and he considered human as part of nature. As a result of this, he considered the emerging of human is a gradual process like other beings, only more competent in terms of reason. Our thesis is aiming to show that the dualist problem is which Descartes was first to reveal, continued dealing by philosophers such as T. Hobbes, Spinoza and Kant in context of matter and force.

Keywords; Ludwig Büchner, vulgar materialism, matter and force, evolution, dualism.

ÖN SÖZ

Felsefe kâinatın yaratılışından bu yana insanı ve evreni anlama çabasına girmiş ve anlama yolunda çeşitli teori ve sistemden yararlanmıştır. Felsefenin gerçeği arama çabası birçok filozofla şekillenip ilerlemiştir. Felsefe tarihine baktığımızda Antikçağdan bu yana çok fazla filozof yaşamış ve ününü günümüze kadar ulaştırmayı başarmış isimler vardır. Ama tez konumun belirlenmesinde danışmanım Doç.Dr. Mehmet Fatih Doğrucan'ın: “*Descartes'in*, Kant'ın, Hegel'in ve birçok ünlü filozofun ayakkabı numarasına kadar biliyoruz. Her alanda ve her konuda çok fazla çalışma yapıldı. Biz felsefeye yeni bir yön verecek hiç tanınmamış ya da az tanınmış felsefeye katkısı olacak filozoflar çalışıp felsefeye yeni çalışma alanları sağlayıp katkıda bulunalım.” Düşüncesi ile yola çıkarak 19. yy. kaba (vulgar) birci materyalistlerinden Ludwig Büchner'i ve felsefesini tanıtmaya karar verdik.

Ludwig Büchner'in Türkçe'ye çevrilmiş tek eseri olan aynı zamanda tezimin ana konusu olan Madde ve Kuvvet eserinin dışında, diğer bütün kaynakları, Almanca bilen arkadaşlarımla ve İngilizce olan eserleri danışmanımın kontrolünde, Almanca ve İngilizce kaynaklardan yararlandım. Onlarca makale ve tezin, Ludwig Büchner ile alakalı birkaç cümlelik aktarımlardan hazırladığım bu tezin, belirlenmesinden ve tezin son aşamasına gelene kadar başta engin bilgi ve tecrübesiyle bana yol gösteren, yoğun iş temposu ve ciddi sağlık problemlerine rağmen desteğini ve yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Doç.Dr. Mehmet Fatih Doğrucan'a, aileme ve emeği geçen bütün dostlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Felsefenin kökleri aslında insan ile başlar. Çünkü insan düşünen bir varlıktır. Düşünen varlık sorgular. Sorgulama başlayınca merak başlar. Merak eden varlık ise nedeni araştırıp sonuca ulaşmaya çalışır. Sonuca ulaşmak için ise başvuru, farklı yöntemler ve teoriler ortaya çıkar. Bu ortaya çıkan teorilere, yöntemlerin lehine ve aleyhine gelen yorumlar, eleştiriler gelen noktayı bir üst seviyeye taşır. Tabi daha geniş perspektifle bakmayı da zorunlu kılarak gösterir. Yani felsefeyi bir ağaç metaforu gibi düşündüğümüzde, ağacın kökü ve gövdesi evreni açıklamak için ontoloji ve epistemoloji faaliyeti, dalları ise ontoloji ve epistemolojiyi; imkânı, kaynağı ve sınırlarına göre tasvir etmeye çalışan ekollerdir. (rasyonalizm, materyalizm gibi). Bu dalların budaklanması, yapraklanması, çiçek açması gibi farklı yollar farklı düşünceler ortaya çıkaran bir metafor gibi düşünebiliriz. Bu metaforlar farklı pratikler oluşturur. Bu pratikler ise din felsefesi, bilim felsefesi, hukuk felsefesi, siyaset felsefesi gibi tanımlamalarıyla da yaklaşabiliriz. Bütün bunların cevabını ararken bazı sorular sormamız gerekebilir. Mesela; ilk neden nedir? Felsefenin ana problemi olan, bütün yöntemlerin, teorilerin, disiplinlerin çarptığı duvar ilk neden veya töz dediğimiz her şeyin özü nedir? Bu ve buna benzer temel soruların cevapları, Antikçağ'a kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Materyalizm, varlık ve evreni maddi bir süreçle anlamaya çalışan, şiddetle metafiziğe karşı çıkan bir yaklaşımdır. Metafiziğin asıl sorunu ise nesne ve özne arasındaki bağın nasıl işlediğidir. Materyalizm somut ve soyut her şeyi açıklarken bunu özne ve nesne arasındaki ilişkinin birbirine zıt mı? yoksa paralel mi? ya da birlikte mi? olması gerektiği konusunda birçok görüş ile şekillenmiştir. Materyalizmin amacı da pozitivizme benzer şekilde olay ve olguları açıklama, aralarındaki ilişkinin nedensellik sürecini analiz etme ve varılan sonuçları genelleştirerek tutarlı bir bütünsellik içinde açıklama sağlamaktır. Fakat pozitivizmden farklı olarak bunu sadece maddeyi kaynak göstererek yapar. Pozitivizm için kaynak madde kavramının da dahil olduğu somut kavramıdır yani olgudur. Örneğin doğal afetler ya da doğa olaylarının bilimsel açıklamaları vardır. Yani bir deprem olduğunda, bu Allah'ın işi, bizi cezalandırıyor! gibi hurafeler değildir. Bu düşüncenin aslında açıklaması; yer kabuğu içindeki kırılmaların neden olduğu ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri yerleri sarsma olayına deprem denir. Ayrıca deprem insanlara zarar vermez, insanların yaptığı yapılar ve yerleşim yerlerinin sağlamlığına göre hasar verir ama insanlar bu doğa olayını kötü olarak

nitelendir. Bu olayın Allah ya da başka bir güç ile alakası yoktur. Her şeyin bir açıklaması vardır. Materyalizmin tanımı, amacı, nedeni, niçini ve sonucunu edebi bir biçimde anlatsak istesek Bertolt Brecht izah etmek uygun olurdu.

‘‘ İstedigince yalın görünsün göze
Kuşkuyla bakın En küçük olaya bile!
Sımanın gerekli olup olmadığını, Hele
Alışla gelmiş türden ise! Açıkça
istiyoruz şunu sizden:
Sakın doğal bulmayın hep alışlageleni!
Çünkü artık hiçbir şeye doğal denmemeli;
şu kanlı kargaşanın, şu düzenli geçinen
düzensizliğin, serserice başına
buyrukluğun ve insanla ilintisini yitirmiş
insanlığın egemen olduğu dönemlerde
kimse demesin: Doğaldır bu olup bitenler;
böyle denmesin ki. Her şeyin
değişebileceğine inanılsın’’.¹

Bertolt Brecht

Felsefenin doğuşuyla ortaya çıkan ve yapıtaşlarından olan materyalizm üzerine binlerce eser, makale ve çalışma bulunmaktadır. Fakat 19.yy.’la damgasını vurmuş ve Osmanlı dönemine birçok gelişme sağlamış, 19 dile çevrilmiş, Ludwig Büchner’in Madde ve Kuvvet’i gibi önemli bir eserinin, neden unutulup gittiği önemli bir sorunsaldır. Halbuki çağında kaba (vulgar) materyalizmin yeniden görünüşe çıkartan ve bunun önemli temsilciliğini üstlenen ve yazdığı sırada yankı uyandıran eserin neden unutulmaya yüz tuttuğu, çok irdelenmemiş olan ve arkasından gelen felsefe tarihçileri tarafından birkaç cümleyle geçirtilen Ludwig Büchner’in ve onun savunduğu *kaba materyalizmin* ne olup ne olmadığını açıklamaya çalışan bu tezimiz; açıktır ki, kaynak sıkıntısı yaşamaktadır. Bu tezimiz amaç olarak Ludwig Büchner’in nezdinde maddeciliğin toplum üzerindeki değiştirici etkisini, dinlerin zayıflamasını, evrim ve değişimin toplum üzerindeki etkisini ve Ludwig Büchner’in buradaki yerini ve izlediği felsefenin nasıl ele alındığını, Madde ve Kuvvet eseri üzerinden incelenecektir. Bu çalışma toplam da üç ana bölümden oluşur.

¹ Brecht, 1977: 4.

Tezimin ilk başlığı olan birinci bölümde, Ludwig Büchner'in Biyografisi ve Eserleri hakkında mümkün olan en geniş bilgiye yer verilecektir. Tezimiz de önce hayatı hakkında detaylı bir özgeçmiş ele alınacaktır. Çünkü bir düşünürü anlamının en iyi yolu yaşadığı aile, yaşadığı ortam ve çevre koşullarıdır. Bireyin düşüncelerinin gelişiminde ve şekillenmesinde önemli rol oynar. Bu yüzden hayatına çok fazla yer verip düşüncelerinin nasıl ortaya çıktığını göstermek ve daha önce bu kadar detaylı ele alınmamış bir filozofu tanıtmak amacıyla hayat hikayesine bu kadar açık ve detaylı yer verilecektir.

Daha sonra tezimizin ikinci bölümü olan, Genel Hatlarıyla Materyalizm, Ludwig Büchner'in maddecilik ile görüşlerine geçmeden önce materyalizmin tarih içerisinde nasıl ortaya çıktığı ve ele alındığı incelenecektir. İlk önce Antikçağ'dan başlanıp, ardından Ortaçağ ve Yeniçağ'da nasıl bir yol izlendiği gösterilecektir. Bütün bunların Ludwig Büchner üzerinde ne gibi etki yarattığı ve felsefine nasıl yansıdığı incelenecektir. İlkçağ filozoflarından, Thales, Anaximandros, Anaximenes'in somut arkhelelerinin, ve Empedokles de arkheye nasıl ruh fikri getirilmiş olduğu açıklanacak, Büchner de oluşan madde ve kuvvet ikiliğinin öncülü olarak görülecektir. Empedokles'ten sonra materyalizmi ilk kez sistemli bir düşünce olarak ele alan Demokritos ile altın çağını yaşayan materyalizmin, Ortaçağ dönemindeki siyasi ve dini yapı sebebiyle nasıl askıya alınmış olduğu ama dönemin filozoflarından Ockhamlı William ile Roscellinus'un nominalist felsefeleri ile materyalizmin yeniden görünüşe çıktığı açıklanacaktır. Nominalizmin kendi dönemine etkisi olmasa da Yeniçağ da nasıl büyük gelişmelere neden olduğu izah edilecektir. 17.'da Gassendi ve Thomas Hobbes, deneyim yoluyla elde edilen bilgiler üzerinden, Descartes ise açık seçik bilgiye varmak isteyen insan aklı farklılık yaratacaktır. 18. yy. da De La Mettrie, Descartes'in makina hayvanını, makine insanına dönüştürmüş olduğunu metinde göreceğiz. Dennis Diderot, Helvetius gibi ansiklopedistler tarafından materyalizm desteklenmiştir. Tanrı tanımaz bir maddeci olan Baron D'Holbach ile birlikte başka bir boyut kazanacağını da böylece anlamış olacağız.

19. yy.'la gelindiğinde Büchner'in asıl felsefesini oluşturan vulgar materyalizmin (kaba materyalizm) o yüzyılda önemsenmemesi gerekirken, Büchner sayesinde etkin ve çok popüler olduğunu görürüz. Jacob Moleschott ve Karl Vogt, L. Büchner'i etkileyen önemli vulgar materyalistlerdir. Dönemin önemli filozoflarından Cabanis ve Ernest Haeckel ile birlikte önemli gelişmeler kaydedecektir. Ama en önemlisi bilimin gelişmesi evreni açıklama çabasına önemli katkılar sağlayacaktır. Böylece Büchner'in felsefesini oluşturacak ortam hazırlanmış olacaktır.

Tezimin üçüncü ve son bölümün de Descartes ile başlayan düalizm sorunu, T.Hobbes, Spinoza ve Kant gibi filozoflar ile devam edip Büchner tarafından madde ve kuvvet bağlamında nasıl ele alındığı incelenecektir. Son olarak tezimin de ana kaynağı olan Madde ve Kuvvet eserinin yirmi yedi bölümüyle madde ve kuvvetin varlıktan evrene, evrenden düşünce ve ahlâktaki ispatlarına varıncaya dek tek tek ele alınarak incelenecektir. Böylece Büchner'in felsefesine gelen eleştiriler de göz önüne alınmış olarak bir sonuca ulaşılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LUDWIG BÜCHNER

1.1. Ludwig Büchner Kimdir

Ludwig Büchner, 29 Mart 1824'de Almanya'nın Darmstadt şehrinde doğdu. Tam adı Friedrich Karl Christian Ludwig Louis Büchner'dir. Babası Ernst Büchner, annesi Caroline Reuss'tur. Ludwig, Ernst ve Caroline çiftinin üçüncü oğludur.² Ludwig 19.yy. materyalizminin önemini kaybettiği bir dönemde mekanik materyalizmin en popüler ismi olarak bilinir. Belki de kendi döneminin en önemli adamlarından biri olmasına rağmen günümüzde çok atıf yapılmamasının sebebi, mekanik materyalist metodun önemini kaybettiği yerde Ludwig'in mekanik materyalist metodu benimsemiş olmasıdır. Halbuki 19.yy. da canlı bilimleri diyalektiğe ihtiyaç duymaktaydı. Bu sebeple 19.yy. diyalektiğin altın çağı olarak bilinir. Diyalektiğin hâkim olduğu dönemde mekanik bakış açısını devam ettirmiştir. Yine de Ludwig Büchner, Şükrü Hanioglu tarafından Popüler bilimin popülerleştiricisi olarak da tanımlanır.³ Büchner canlı bilimci, felsefeci, fizyolog ve doktor olarak bilimin her sahasıyla ilişkilidir.

Ludwig Büchner'in hayatına geçmeden önce nasıl bir aileden geldiğini nasıl etkilendiğini söylemekte faydalı olacaktır. Çünkü aile yapısı ve babasının fikirleri Ludwig Büchner'in yaşantısında etkisini bir hayli gösterdi.

18. yy.'ın başlarına kadar Ludwig Büchner'in babası ve amcaları tıp alanında kendini geliştirmiştir. Ludwig'in doktorluğu aile geleneğidir. Ludwig'in babası Ernst, döneminde tanınmış ve başarılı doktor olan iki amcası tarafından Hollanda'da kurulan hastanede öğrenim gördü ve tıp eğitimi aldı. Buradan da anlaşılacağı üzere Ludwig'in babası ve amcalarının tıpcı olması canlı bilimi üzerine hâkim oldukları için Ludwig'de özel bir biyoloji ilgisi yarattı. Daha sonra babası önce Hollanda daha sonra Fransız ordusuna alay cerrahı görevi yaptı. Napolyon'un Avrupa'daki birliklerine eşlik ettikten sonra Paris'te bir süre okudu ve kısa bir süre için Hollanda'da kamu hizmetine başladı.⁴

Babası Ernst'in Ludwig'in bu farklı görevlerinden dolayı birçok ülke görmesi, farklı ülkelerde, biyolojik açıdan birçok tür ve farklı sosyal ortam tanınması onun görgüsünde önemli

² Büchner, 2012: 4

³ Doğrucan, 2019: 60.

⁴ Frederick, 1942: 100

rol oynadı ve çalışmalarını geliştirme imkânı sağladı. Fikirlerinin mimarı ve aydınlık bilimciliği bu dönemde gelişti. Babası hakkında bu kadar derin bilgi vermemizin sebebi, Ludwig Büchner'in karakterini oluşturan eğitimi şekillendirmektir. Çünkü Ludwig Büchner bir modernisttir ve modernizm eğitimiyle alakalı olarak işlem görmektedir. Babası onun en temel ve yetiştirme şartlarının ana kaynaklarından bir tanesidir. Bu yüzden babası hakkında bu kadar derinliğe giriyoruzki daha sonra Ludwig Büchner evrim süreci içerisinde canlıların kendisini değiştirmesinin sebebini de buna bağlayacaktır. Kaldıki Ludwig Büchner Fransadan özellikle D'Hollbach tan çok etkilenmiştir. Bu etkilenimin Fransa görgüsünün babasından dolayı ve mesleki sebeplerden ötürü kaynaklandığını söylersek hata yapmış olmayız. Çünkü D'Hollbach da aynı Büchner gibi Alman kökenlidir ve Fransa'ya sonradan gelmiştir. En büyük özelliği materyalist fikirlerinin devrim sonrası Fransayı etkilemiş olmasıdır. Napolyon Fransa'yı devrim sonrası yönetmiştir. Büchner'in babası da Napolyon için çalıştı. Böyle bir durumda Büchnerin görüşleri tüm Fransayı etkileyen D'Hollbach'dan etkilendiğini dolayısıyla Büchner'in eğitimi babasının mesleki faaliyet gösterdiği Fransa'dan bağımsız değildi. Eğitim, ihtiyaca yönelik değiştirilebilen bir şeydir. Ludwig aynı zamanda önemli bir evrim kuramcısıdır ve eğitim ile evrim düşüncesini bir arada ele alır.

Babası daha sonra Almanya'nın Reinheim kentinde Büyük Dük'ün hizmetine girer ve 1816'da Darmstad'da sağlıktan sorumlu konsey üyesi olur. Başta Almanya dışındaki tıbbi çalışmaları olmak üzere hayatı hakkında pek çok belirsizlik mevcuttur. Eğitimini 1811'de Giessen'de tamamladığını ve bir yıl sonra ünlü ilahiyatçı ve oryantalist Eduard Reuss'un kuzeni Caroline Reuss ile evlendi. Evliliğin sekiz çocuğundan dördü babalarından çok daha büyük bir ün kazandı.⁵

Ünü 20.yy.'a kadar ulaşmış Büchner'in tek kardeşi Georg Büchner'dir. 19.yy. boyunca neredeyse hiç tanınmamış olsa da bugün Woyzeck; Ana karakter olan Woyzeck adındaki bir adamın doğa ve otoriterler arasında sıkışan günümüzde de kalıcılığını koruyan tiyatro oyunu ve diğer dramatik eserleri üzerinden tanıyor. Ludwig'in kardeşi Georg 1830'da Giessen'de genç bir tıp öğrencisiyken siyasi ve devrim faaliyetlerine katıldı. Ludwig'in babası bu duruma çok tepkiliydi. Kendini liberal amaçlara adanmış baba dini eleştirilere tolerans gösterirdi. Fakat politikaya asla taviz vermezdi. En az tanınan diğer kardeşi Anton Büchner'in söylediği gibi:

⁵ A.g.e, 100.

“Baba açık fikirliydi ve vicdanı isterse, protesto etmeye hazırdı. Bilim onu dini konularda şüpheli yapmıştı. Ama mevcut düzene karşı saldırılar söz konusu olduğun da çok öfkeliydi.”⁶

Almanya’nın ilk komünistlerinden biri olan kardeşi Georg, babasının Liberal tutumlarından dan dolayı siyasi faaliyetlerini herkesten gizli tutmak zorundaydı. Büchner’in aile yapısı ne Vogt’un ailesinde olduğu gibi ne genelde aynı fikirde olan anne-baba ne de Moleschott ailesindeki gibi keskin fikir ayrılığı biçiminde aşırı olmadı. Vogt ve Moleschott, Ludwig Büchner’in etkilendiği materyalistlerindendir. Bu üç isim 19.yy.’da birlikte anılan en önemli materyalistlerdir.

Ludwig’in annesi, dini açıdan Ortodoks olmasada çocuklarının doğruluğu ve bağımsızlığına hassasiyet, şefkat ve saygı duydu. Büchner’lerin anne ve babası dinsel şüphelilik açısından birbirlerine benziyorlardı fakat çocuklarının siyasi radikalizmine tolerans gösterme konusunda çok farklıydılar. Çünkü onlar Liberal aydınlanmanın etkisindeydiler⁷.

Dinsel şüphelilik noktası Büchner’ler de daha materyalist bir çizgi inşa etti. Ailede gördükleri dinsel şüphelilik Büchner’in maddeciliğe eğilimini artırdı.

Büchner’in Kardeşi Georg, 1834 kışında Giessen’deki devrimci yayını “Der hessische Landbote” ve gizli kurduğu Gesellschaft der Menschenrechte (İnsan Hakları Derneği) gibi sebeplerinden Strassburg’a kaçmak zorunda kaldı. Daha sonraları kardeşi Georg siyaseti bırakıp yazmaya başladı. Şubat 1837’de ölümcül tifüs hastalığına yakalandı.⁸

Bütün bunların Ludwig üzerinde sarsıcı etkisi olduğunu günümüze ulaşan 11 yaşında ki Ludwig Büchner’in anısından aktarılan alıntıdan anlarız. Ludwig Büchner:

“Yakın bir zaman içinde durumun ciddiyetini öğrenmek için geldim çünkü o zamanın siyasi entrikalarına katılmak aileye hüznün ve endişe getirdi. Babamız sıkça masaya öfkeli ve acılı otururdu ve annemiz yanında oturup ağlardı. Bundan hiçbir şey anlamayan biz çocuklar ailemizin yanında sessizce dururduk. Ve sonunda uzun süren bir keder ve endişeden sonra iyi ebeveynlerimiz bir mutluluk ışığı gördüklerini düşündüler, ölüm aniden korku ile umut arasına girdi ve dehşet saçan bir “Hayır” dedi. Üzüntüyü kim tarif edebilir? Hastalığın durumunu günlük rapor eden mektubun sonunda her şeyin bittiği haberini getirdiği o kasvetli akşam hafızamdan asla çıkmayacak. Babamız ciddi ve sessizdi, zavallı annemiz de

⁶ A.g.e, 100.

⁷ A.g.e.,101.

⁸ A.g.e.,101.

çaresizdi. Burada yeniden yaşamam gereken sahneler derin ve kalıcı bir gölgenin genç kalbime, o zamana kadar yalnızca neşe ile dolu olan kalbime düşmesidir.”⁹

Bu zamanlarda Ludwig Darmstadt’daki Gymnasium’a girdi ve mükemmel bir öğrenciydi. Fakat Ludwig meslek seçimi konusunda kafası karıştı. Bir süre filoloji ile oyalandı ve ardından matematik ve fizik eğitimini aldığı Darmstad Gewerbeschule’da bir yıl geçirdi. Öncesinde de tıp eğitimi görgüsü olan Ludwig’in temel bilimler konusunda modernist ve interdisipliner noktası gelişmiş oldu. Dolayısıyla farklı ilim sahalarından kazandığı görgü onu felsefe yapmaya itti.

Felsefe ve edebiyata yakından ilgiliydi. Fakat Büchner çalışmalarının önceliğini belirleyen kararını daha Giessen’e gelmeden önce verdi. Babasının hayali olan tıp alanında babasının izinden gidecekti. “Büchner’in doğa bilimlerine olan merakının doğanın yaratıcısı hakkında daha çok bilgi edinmek istemesinden geldiğini söylenir.”¹⁰

1844’te Strassburg’da geçirdiği bir yılın sonunda kardeşi Alexander’ın da öğrenci olduğu Giessen’e geri döndü. İki kardeş Ludwig, Wilhelm Liebknecht ve arkadaşlarının kurduğu öğrenci topluluğunda aktif olarak çalışmaya başladılar.¹⁰ 1848 devrimi patlak verdiğinde Ludwig ve Alexander Gorg’un eski arkadaşı August Becker ile yeni bir gazetede beraber çalışmaya başladılar. Becker kaldığı Alman hapishanesinden tahliye edildikten sonra 1840’ta geri döndü. Ludwig devrim coşkusuyla Becker ile büyük başarı elde edecek olan yeni dergileri Der jüngste Tag için dış muhabir olarak Frankfurt’a gitti. Karl Vogt’un başkanlık yaptığı yeni kurulan toplulukların lideri oldu ve Vogt’un Frankfurt parlamentosuna seçilmesi için çok uğraştı.

“Böyle bir ortamda büyüyen Ludwig Büchner 1842’de Giessen Üniversitesi’ne girdi ve fizik, kimya, botanik, mineraloji ve felsefe okudu. Doktor olan babasının isteği üzerine 1848’de tıp okudu. Fakülte sınavlarını geçti ve aynı yıl, ‘*Beitriige zur Hall’schen Lehre von einem excito-motorischen Nerven System*’ başlıklı tezinde son on yılda ortaya çıkmış olan İngiliz fizyolog Marshall Hall’un çalışmalarını irdeledi. Çalışması, Hall’ı bahsettiği aktivitesinin yalnızca omurilik bölgesine ait olmadığını hususunda eleştiriyordu. Beyin de refleks davranışında merkezi organ görevi yapabiliyordu. ‘Genellikle Hall’ın çalışmalarını refleks davranışının açıklamasının materyal temeline dayanması gerektiğini vurgulamada kullandı. Büchner’e göre bu tip açıklamalarda bilimce yapılan atıflar ancak konuyu karıştırıyordu. Refleks davranışları kasıtlı olamazdı, bilinçten gelen hareketlerden farklıydı, yalnızca fizyolojik yapı ve organlar

⁹ A.g.e., 101.

¹⁰ Frederick, 1942: 102.

sürece katılıyordu. Diğer türlü fizyolojik yapılar ve süreçler birer araçtı. Refleks sinir sisteminin bilinç aktiviteleri ile hiçbir ilgisi yoktu ve olamazdı. Bağımsız bir çalışma biçimi vardı. Tamamen maddeye ve maddesel kanunlara dayalı çalışmaktaydı. Büchner güç, enerji ve sinirlerin aktivitesi üzerine diğer bütün teorileri geçersiz kılan “yeni fizyoloji” ye dikkat çekti. 1847-1848 yıllarında Giessen’de öğretmenlik yapan Vogt’un düşünceleri üzerinde etkisi olduğu düşünülüyor.”¹¹

1852’de Büchner Tübingen’deki tıp kliniğinde Profesör Rapp’ın asistanı olarak işe başladı. Aynı zamanda ders vermesine izin veriliyordu. Yine de hayatının bu dönemi onun için depresifti. Kardeşinin, Ludwig’in kişiliği hakkında anlattıklarından öğrendiğimiz kadarıyla “Ludwig çok duygusal bir insandı, babasından çok annesine benziyordu. Optimist olmak istiyordu fakat her yerde bu tutumundan dolayı çok zorlanıyordu.”¹²

Georg’un pesimistik çalışmalarında, bir doktor olarak her gün karşılaştığı hastalıklarda ve hatta materyalist ve deterministik felsefi çıkarımlarında bile uğraşının temelini bir bilim adamı olarak değerlendirdi. Dersleri iyi gidiyordu, fakat mektuplarında memnuniyetsizlik ve tereddüt ağır basıyordu. Annesi depresyonunu hissetti ve Büchner’e destek olması için kardeşi Alexander’ı yanına göndermeye karar verdi.¹³

Büchner’in Kardeşi Alexander Büchner; Giessen’de hukuk bilimi üzerine okuyup çalışmalar yapmış. 1848’de Darmstadt ile Frankfurt arasında yer alan Langen’de devlet hizmetine girdi. Çünkü kalbindeki demokrasi mücadelesi hala canlıydı. Alexander oraya yerleşen bazı siyasi kaçaklarla tanışmak ve konuşmak için 1851’deki Büyük Londra Sergisinden faydalanmaya karar verdi. Ama sergiden sonra ihanetle suçlanmıştı. ve Hesse’i terk etmeye zorlandı. Kısa bir süre için Zürich’te dış okutmanlık yaptı ama annesinin isteğiyle Tübingen’de depresyondaki kardeşine yardımcı olmak için Ludwig Büchner’in yanında gitti.¹⁴

Ludwig düzelmeye başladı. 1853’te Tübingen’de yapılan yıllık “Gesellschaft Deutscher Naturforscher und Ärzte” toplantısının otuzuncusuna büyük bir heyecanla katıldı. Bu toplantı ona ilham kaynağı oldu. Ayrıca Moleschott’tan Der Kreislauf des Lebens okuması onu kardeşleri gibi kendi fikirlerini yazmaya itti ve 19.yy. da yankı uyandıran, Madde ve Kuvvet (Kraft und Stoff) ’i nasıl yazılıp basıldığını kardeşi Alexander’ın anlatımıyla:

¹¹ A.g.e., 1942: 102.

¹² A.g.e, 103.

¹³ A.g.e, 104.

¹⁴ A.g.e, 104.

"Böylece endişe duyduğu tek şeyin nadiren yaşadığı ödenek sıkıntılarının olduğu, keyifli iki yıl geçirdi. Ben de ablam Louise gibi yazmayı denedim. Ludwig'in ailenin estetikçisi olarak kendini göstermesini bekliyorduk. Fakat o mezar kadar kapalı kaldı. Daha sonra bir sabah odama kolunun altında kalın bir kağıt demetiyle girdi ve kendisinin de karalamalar yaptığı konusunda beni bilgilendirdi. "Aha," dedim "sen de mi aile hastalığına yakalandın? *Il n'en était que temps!* Kolunun altında ne tip bir kağıt israfı var? Alexandre Dumas ya da Eugene Sue gibi tarihi bir roman mı yoksa kan ve gübre kokan Victor Hugo benzeri bir şey mi?" O zamana kadar sadece edebi yeteneğini gösteren ve başka bir şey bekleyemediğim kardeşim "Hayır" dedi, "sadece doğa bilimleri üzerine bazı çalışmalar," ve tamamen dogmatik bir tonda devam etti: "Bu tür şeylerin bu günlerde güçlü bir çekiciliği var. Son zamanlarda halk ulusal ve liberal amaçların yenilgisiyle moralini bozmuş durumda ve zafer kazanan tepkiye karşı yeni bir muhalefet alanı olarak gördüğü doğa biliminin gelişen güçlü araştırmalarını tercih ediyor. Vogt'a, Rossmassler'e ve Moleschott'a bak, hepsi iyi yayıncılar buluyor. Bunları okumanı istiyorum ve bir yayıncı bulup bulamayacağımız hakkında ne düşündüğünü ve hangisinden küçük de olsa bir başarı ümit edebileceğimi öğrenmek istiyorum." "Başlık ne?" diye sordum. Cevabı "Madde ve Kuvvet"ti. Ağladım, zıpladım. "Sadece başlık bile altın değerinde ve bütün yayıncılar kitabı görülmeden almak için sana ödemesini yapacak. Hemen bunu Frankfurt'a, genç Meidinger'e gönder. Bunun için doğru kişi o." "Hep fazla optimistsin." cevabını verdi ihtiyatla. "Önce oku daha sonra fikrini söyle." "Bunu seve seve yaparım." dedim, "ama şimdiden sonucun ne olacağını biliyorum."¹⁵

Ludwig Büchner felsefesinde terminolojiyi ret eder. Bu da onun halkçı tarafını gösterir ve bu düşüncesinin kardeşi Georg'un sol düşüncelerinin etkisinde olduğunu söyleyebiliriz. Belki de bu yüzden Ludwig Büchner sol literatürler tarafından dikkate alınmıştır.

Ludwig Büchner önsüzünde felsefenin teknik bir dil kullanılmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Çünkü kullanılan teknik dilin herkes tarafından anlaşılamadığından dolayı halkın bilgilenmesini engellediğini düşünür. Bunu şöyle örneklendirmek gerekirse İngilizce bilmeyen birinin karşısında İngilizce konuşmak kadar anlamsız olduğunu düşünür. Ludwig Büchner düşüncelerini şu sözlerle açıklığa kavuşturur:

"Felsefe, özü itibarıyla, herkeste ortak olan bir entelektüel alandır. Bütün bilgili insanlar tarafından kavranılamaz olan felsefi kanıtlar, bizim görüşümüze göre, onları basmak için kullanılan matbaa mürekkebine bile değmezler. Açık olarak düşünülen bir şey, açık olarak ve kaçamaksız bir tarzda ifade edilebilir."¹⁶

¹⁵ A.g.e, 105.

¹⁶ Lange, 2016: 495.

Madde ve Kuvveti bir araya getirme ve başkalarının ifade ettiği materyalist eğilimlerin tüm etkilerini açık bir şekilde ortaya koyma konusunda bilinçli bir girişimdi. Bu eser Vogt ve Moleschott'un temel eserlerinden farklıydı, fizyoloji, jeoloji veya beslenme teorisi gibi bilimlerle doğrudan ilişkili değildi. Amacı genel ve felsefiydi. Ayrıca alan dışı okuyucuların da anlayabileceği biçimde yazıldı. Popülaritesi sebebiyle D'Holbach'ın *Doğa Sistemi* isimli eseri gibi materyalizmin incili olarak anılmaya başlandı. Özellikle dönemin de yankı uyandırması dönemin siyasi yapısı ve dilinden dolayı Kuvvet ve Madde, çok fazla ilgi görmüş, önce Almanya'da yirmi bir baskı yapmış ve daha sonra 17 yabancı dile çevrilmiş olmasına şaşırmamak lazım.¹⁷

İlk çalışmanın sonuçları ve böylesine bir ilgi Büchner'i çok mutlu etti. Fakat 1858 baskısından sonra bu sevinç ve kendine fazla güvenen tavrı yerini hüsrana bıraktı. Çünkü okurların, Kuvvet ve Madde'in önceki baskıları ile sonrakileri arasında bir yerde materyalizmin ölümsüz bir konumu olduğunu reddet edip eleştirmesi, Büchner'in depresyona girmesine sebep oldu. İthamlar ve eleştiriler genç ve yeni yazarın üzerine sağanak gibi yağdı. Birçoğu kabul edilebilirdi fakat bazıları beklenmedik ve kabul edilemez ithamlardı. Daha sonra, Büchner Tübingen'deki işini kaybetti. Darmstadt'ta hayatının geri kalanını meşgul edecek pratik tıp uygulamalarıyla uğraştı. Bu süreç giderek daha ümitsiz hale geldi. Normal bir doktor gibi hasta nabzı tutmayı hiç heyecanlı bulmuyordu. Hem ailesi hem kendi pek te sakin bir hayatı sevmeyen ve sürekli siyasi olaylarla ilgilenen ve mücadele veren biri olarak, özellikle akademik hayatın göreceli heyecanını bu durumunun karşısına koyunca iyice bunalıma girdi. Alexander bu yıllarda Ludwig'in durumunu şöyle anlattı:

“O zamandan sonra kardeşim Ludwig için doğuştan kuramcı ile materyalist filozof arasındaki ayırım daha net hissediliyordu. Birçok yazısının büyük başarısının ortasındaiken bana sık sık yanlış seçim yaptığından sızlanır, baştan başlaması gerektiğinden bahseder, tekrar kitap yazmayacağını söylerdi.¹⁸”

Ludwig Büchner, 1860'ta evlendi.¹⁹ 1885'e kadar hiç eser yazmadı. Bu bunalımların etkisiyle yaptığı çalışmalardan huysuzluğunun derinliğini ve ondan çıkışını detaylandırdığı otobiyografik bir taslak da vardı. Büyük kaygılarının olduğu zamanları, neleri artık düşünmeyi umursamadığını açıkladı. Bir süre dünyadan, insanlardan ve tanrıdan nefret etti, dönecek yeri

¹⁷ Frederick, 1942: 105.

¹⁸ A.g.e, 114.

¹⁹ Büchner, 2012: 41.

kalmamıştı. Etrafındaki karanlığa girmek istedi, yapamadı. Annesinin ve kardeşlerinin desteği onu intihardan kurtardı. Her şeyin üstüne, Büchner benzer ümitsizliğe sahip birini buldu. Adını hiç vermemiş olsa da onunla yaptığı konuşmalar sayesinde Büchner, karamsarlıktan ve depresyondan çıktı. Ondan bahsederken hapsediği yerden onun etkisiyle serbest kalmış gibi bahsetmiştir.

“Etrafıma baktım. Tatmin edici bir yaşam felsefesi temeli üzerinde durdum ve benim üzerimdeydi- hayır, üzerimde bir imaj yoktu, sadece ebedinin bir hissi, bana nüfuz edenin görünmeyen ruh. İncil’in “Tanrı bir ruhtur ve ona tapınanlar gerçekte ve ruhta tapınmalıdır.” dediği Ruh. Schiller’in o ünlü sözlerini anlamayı öğrenmeliydim: “Hangi dini itiraf ediyorum? Sizin isimlendirdiklerinizden hiçbirini. – Ve neden hiçbirini? Dinden dolayı!”²⁰

Hayatının geri kalanında yazmayı hiç bırakmadı, ders verdi, seyahat etti ve hekimlik yaptı. Gittiği her yerde Madde ve Kuvvet’in yazarı olarak biliniyordu. Kaygılarının üstesinden gelince materyalizm üzerine çalışmasını da tamamladı ve yeniden özgüven kazandı. Yaşadığı zorluklara rağmen kendini materyalizme adadı. 1860’tan sonra çok sayıda popüler bilim kitabı çıkardı, öyle çoktu ki Marx Büchner’den “kitap üreticisi” olarak bahsetmiştir.²¹

Büchner, yayınladığı makaleleri bir araya getirme ve koleksiyonunu kitaplaştırma alışkanlığı edinmişti.

İkinci cilt yayınlanırken Büchner 61 yaşına geldiğinde artık *materyalizmin popüler sözcüsü* rolüne iyice alıştı. Akademik hayatın dışında yalnızca üniversite profesörleri tarafından, özellikle konumunu uzun zaman önce yitirdiğini düşünen filozoflar tarafından hoş görülüyordu. İkinci cildin birçok kısmında Büchner, profesyonel bilim insanlarına popüler bilgiye yönelik tutumlarından dolayı saldırdı. Büchner Almanya’daki eğitimin 19. yy. sonlarındaki durumunun acınacak halde olmasından dolayı durumu düzeltmek için Frankfurt’ta ücretsiz bir eğitim enstitüsü kurma projesine katıldı.

Bilim adamları da Büchner’in eleştirisinden kaçamadılar. Gerileme teorisi hakkındaki görüşleri ve bu teorinin okullarda öğretilmesine ilişkin tutumundan dolayı Virchow’a çağrıldı. Deneysel psikoloji dalının öncülerinden Wilhelm Wundt, Büchner’in tutarsız bir materyalist olarak görmüştür ve bundan dolayı halk tarafından eleştirilmiştir. Wundt’ın özel ruh kabulü, Büchner’in ne anlayacağı ne kabul edeceği bir şeydi. 1860’ın ikinci yarısında kendini hastalara

²⁰ A.g.e, 115.

²¹ A.g.e, 118.

ve savaş yaralılarına doktor olarak adadı ve bu anavatanının ona verdiği tek resmi tanınma oldu. Ünü yayıldıkça Almanya’da ve hatta Amerika Birleşik Devletlerinde bile sıkça talep edilen bir konuşmacı olmuştu. 1872-73 kışı sırasında Büchner 32 Amerika şehrinde 100’den fazla konuşma yaptı ve 15’ten fazla bilimsel ve serbest fikirli topluluğun onursal üyesi oldu.

1881’de Büchner Deutscher Freidenkerbund (German Freethinker League/Alman Özgür Düşünürler Derneği) kurdu. Uluslararası özgür düşünce hareketinin aktif bir katılımcısı oldu. 13 Temmuz 1886’da düzenlenen konferansında özgür düşüncenin evrenselliğinden ve tarafsız gerçek mücadelesi veren tüm halkları dayanışmaya çağırdı. Savaşa karşı güzel ve huzurlu bir gelecek üzerine Völkervereinigung (Halk Derneği) kurma fikrinden bahsetti.²²

Büchner, kapitalist topluma karşı çıktı ve hümanist kaldı. Varlıklının, fakirlere verdiği tedavinin liberal eleştirmeniydi. Fakat komünizmin ve sosyal demokrasinin kendi kendine yardım zorlamasına da eşit oranda karşı çıktı. Deutscher Bund für Bödenreform (Alman toprak reformu topluluğu)’nun eş kurucusu olarak, Darmstadt Turngemeinde’nin birinci konuşmacısı olarak 30 yıl, Darmstadt’da meclis üyesi olarak 9 yıl ve Hessen eyalet parlamentosunda 6 yıl bizzat politik süreçlerde görev aldı. 1 Mayıs 1899 ‘da doğduğu Almanya’nın Darmstadt şehrinde de öldü.²³

Büchner 19 tam metin kitap yazdı ve sayısız kitapçığı yayınlandı. Fakat 1850’den sonraki çalışmalarının çoğunda, daha önce işlediği temaları tekrarladı ve detaylandırdı. Büchner insanlar için yazdı, başarısının sırrı da buydu. Çalışmaları kendi deyimiyle “bilginler için değil, halk için yazdı. Akıl hocası Feuerbach’a benzer bir rol oynadı. Feuerbach yazdıklarıyla insanlığı batıl inançların zincirinden kurtarmıştı. ‘Ölümünden sonra Büchner’in temsil ettiği her şeyin düşmanı Hugo Ganz tarafından doğa bilimlerinin popülarize edilmesi için bütün üniversitelerin tüm profesyonel bilginlerinden çok daha fazlasını yaptığı söylenmiştir’.²⁴ Onun hakkında her ne düşünülürse düşünölsün 19. yy.’da Almanya’da bilimin ilerlemesindeki büyük etkisini görmezden gelmek olanaksızdır. Bir bilim insanı olarak algı sınırlarının ötesindeki alemlerden kaçınabileceğine ikna oldu. Her zaman insanlığın tüm ihtiyaçlarının karşılanacağı bir noktadan, doğru ile gerçek arasında kalacaktı. Sebebi önemsizdi,

²² A.g.e., 118.

²³ A.g.e. 118-120.

²⁴ A.g.e. 120.

önemli olan nasıl olduğuydu.²⁵ Mezartaşında Kraft und Stoff(Madde ve Kuvvet)’un son baskısından bir dize kazılıdır.

“Ölülerin dirilmesi ile beraber,
‘Niçin’ sorusu aydınlanacak;
Dünyayı doğru anlıyorsak,
Nedeni güneş gibi berrak.”²⁶

Anlaşıldığı üzere Büchner için bilim popülerleştikçe yani halka indirildikçe önemlidir. Büchner bilimi siyasetin yol göstericisi olarak düşünmüştür. Bilim ve siyaset bir arada olmalıdır. Böylece halk cahillikten kurtulduğu sürece yanlış düşmekten de kurtulacaktır.

1.2. Eserleri

Aslında Büchnerin eserleri 2 dönemde toplanabilir. İlk dönem doğayı ve insanı anlama çabasıdır. Bütün bunları eserleriyle, 1855’den 1874’e kadar 19 yıllık bir süreçte anlamaya çalışır. 1872’ de Geçmişde, Günümüzde ve Gelecekte İnsan eseriyle doğa ve onun içindeki doğal insan araştırması tamamlanmış oluyor. Yeni bir araştırmaya doğru yol alması gerekiyordu. 1874’te 2. Dönemi başlayacaktır. Doğa ve doğal insan sorunsalını çözdüğünü düşünen Büchner, insanların yaşamak için gerçekleştirdiği yapay oluşumlara* gözünü çevirecek ve tanrı, devlet, insanların davranışları gibi konulara eğilecektir. Özellikle 1874’te tanrı kavramının günümüzdeki eleştirisiyle başlar, hayvanların devletlerin manevi yaşamlarını anlamaya çalışmakla devam eder. Daha sonrasında hepsinin perspektifinde 1887’den itibaren gerçeklerle teorileri saptamaya çalışır ve gelecek hakkında tespitlerde bulunmaya çalışır. Bu sebeple eserleri, madde prensibinde gerçeklik arayışıdır. Yani gerçekliği materyalist düzleme oturtma çabasıdır.

Büchner’in çalışmaları tarihsel evrak değerinde olduğu için dönemsel künyeler çok açık değil. Bu sebeple de yayınevi belli olmağı için kısmı okumalardan çıkardığım sonuçlar olarak bilgi vermeye çalıştım.

²⁵ A.g.e. 120-121.

²⁶ Büchner, 2012: 32.

* Burada yapay oluşumlar derken kendi fikrimizi değil, materyalistlerin genel yaklaşımını aktarmaya ve ona göre betimlemeye çalışıyoruz.

1855 - *Kraft und Stoff / Madde ve Kuvvet: Darwin'in* evrim teorisini Osmanlı halkına tanıtan ve ünlenmesini sağlayan Büchner ve onun en önemli eseri olan *Madde ve Kuvvet*'tir. Yasaklanmasına rağmen kitabın çevrilmesi 2. Meşrutiyet döneminde büyük bir etki yaratmıştır. Çünkü 19. yy. batı dünyasına hem siyasal tartışmalar olarak hem dinsel tartışmalar bağlamında iyi bir referans sağlamıştır. Bu tartışmaların merkezine oturmuştur. Özellikle evrim düşüncesini desteklemek amacıyla ortaya koyduğu spekülasyonlar, dine yöneltilen eleştirilerin çekirdeğini oluşturmuştur. *Madde ve Kuvvet* 3. Cilt olarak Baha Tevfik- Ahmed Nebil tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

Birinci cilt on bir bölümden oluşur. İkinci cilt, yedi bölümden oluşur. Üçüncü cilt, dokuz bölümden oluşur. Toplamda 27 bölümden oluşur. Tezimin ana kaynağı olan bu eserin başlıkları tek tek inceleyip detaylı bir şekilde ele alacağım üçüncü bölümde de tüm detaylarıyla ele alıp açıklayacağım.

1857 - *Natur und Geist / Doğa ve Ruh:* Bu eser iki ciltten oluşur. Birinci ciltte 1856 – 1860 arasına ait dergi makaleleri ve kitaplardan deneme derlemeleri mevcuttur. 1885'e kadar yayınlanmayan ikinci cilt ara dönemi kapsar. Bu derlemeler Büchner hakkında paha biçilemez bilgi kaynağıdır. Modernite ile beraber ortaya çıkan ikicilik sorununu konu edinir. Bu genel manada düalizm olarak ele alınan bir sorundur. Descartes'ın ardından felsefeyi derinden etkilemiştir. 17. yy. öncesinde felsefenin gerçeklik referansı biricik olarak metafizik ilkelerin tekelindeydi. Ruh, Tanrı gibi kavramlar buna örnek olarak verilebilir. Düalist problem, gerçekliğin ne olduğu sorunuyla ilgilendiği kadar, gerçekliğin ruha-akla-tanrıya veya maddeye-doğaya-bedene ait olması sorgulanmasını da içerir. Genelde Descartes ve Spinoza gibi filozoflar bu ikisinin uzlaşımını aramıştır. Hobbes gibi filozoflar, ruhu-akılı temsil eden düşünümü maddenin-doğanın temsili olanın yayılımın emrine vermiştir. De La Mettrie gibi filozoflar ise tek gerçekliğin madde oluşundan hareket ederken, Leibniz gibi filozoflar ise tek gerçeklik alanının ruhsal olduğunu düşünmüştür. Büchner de yarattığı karakterler ile bu ikicilik problemine değinmek ve bunu çözüm getirmek istemiştir. Hayat hikayesinde de bahsettiğimiz üzere popüler konuları sevmekte ve bunlar üzerinde spekülasyon araştırmaları yapmaktadır. Belki de bu sebeple kendisine popüler bilimin popülerleştiricisi denmektedir. Yaratmış olduğu karakterlerdeki düalizmi, temas ile çözmek isteyeceğine göre onları tiyatral manada konuşturur ve diyaloga sokar. Bir materyalist olan August isimli karakter ile konuşmalarından idealist olduğu anlaşılan Wilhem karakteri arasında geçen, materyalizm üzerine dokuz konuşmadan

oluşan ama bir sonuca ulaşamayan eserdir.²⁷ Büchner'in maddeci tavrı bile eserde açıkça ortaya çıkmaktadır. Çünkü idealist karaktere dahi idealizm savunması yaptırmaksızın, sadece materyalizm eleştirisi yaptırır ki, bu da materyalizme idealistler tarafından yönlendirilen eleştirileri savunma maksatlı olarak ele alınmış olduğunun delilidir. Belki de sonuca ulaşmamasının sebeplerinden birisi sadece Büchner'in materyalist algıyla konuya girişmiş olması veya bu konunun derinliğinin Büchner'i aştığı olmasıdır.

1861 - *Physiologische Bilder / Fizyolojik görüntüler*: İki ciltten oluşan bu eser, Darwin'in evrim teorisinin yansımından başka pek öteye gidememiş, ama Hristiyan öğretilerin aksine yeni bir evrimleşme sürecinden bahseden ve büyük bir tartışma yaratmış bir eserdir. Süpernaturalizm ile realizmin birbirine ne kadar zıt olduğunu yeniden vurgulama fırsatı bulduğu ve temelde okuyucusunu, kalbin çalışması, akciğerler vb. gibi konularda, bilgilendirdiği eserdir. İnsanlara nasıl beslenmesi gerektiğini anlatır. Gelişmekte olan bilimin, sinir hastalıklarına karşı önleyici tedbirlerden bahseder. Bu tedbirleri de sinir sistemiyle alakalı deney ve gözlemlerle anlatır.²⁸

1862 - *Aus Natur und Wissenschaft / Doğadan ve Bilimden*: İncelemeler ve Yazılar olarak tasnif edilen, incelemeler biçiminde genel teori ve yenilenen bilim anlayışları ile doğayı anlama çabası güden, bunun sonucunda yazılarla desteklenen bir eserdir. Burada doğanın bilimsel açıdan ele alınış süreci önem kazanır ki, 18. yy. Aydınlanmasının doğacı bakış açısının bilimsel manada incelenmesidir.²⁹

1863 - *Herr Lassalle und die Arbeiter / Bay Lassalle ve İşçiler*: Lassalle kurumsallığındaki işçilerin programına ilişkin rapor ve konferanstır. Maingau kurumsallığındaki işçilerin Merkez Komitesi adına 19 Nisan 1863'te Rödelheim'deki işçilerle birlikte ödeme almalarına değinen eserdir. (Toplantının karara bağlanması sonucu baskıya geçildi). Sendikal meselelerle alakalı bir eserdir.

1869 - *Die Stellung des Menschen in der Natur / İnsanın Doğadaki Geçmişi, Bugünü ve Geleceği*: Büchner bu eseri yazarken, doğanın ilkelerini insanlara uygulamaya çalışmıştır. Öncelikle bunu yaparken toplumu, her bir hücrenin sahip olduğu ve aktifliğiyle bütünün korunmasına nasıl katkı sağlayacağını bir organizmayla karşılaştırarak yaptı. Bu iş bölümünün topluma yararlı olacağını kanıtladı. Varoluş mücadelesin de insan ırkının kökeni, konumu,

²⁷ A.g.e. 115.

²⁸ A.g.e., 115.

²⁹ A.g.e.,119.

beklentileri tarih öncesi haklar ve sosyal bilimler ile ilgili son bilimsel araştırmaların sonuçlarının popüler bir açıklamasının yapıldığı eserdir. Genel Biyoloji ve Fizik üzerine kapsamlı ve birbirinden bağımsız bilgiler içeren açıklamalar zincirinin yer aldığı bir eserdir.³⁰

1874 - *Der Gottes-Begriff und dessen Bedeutung in der Gegenwart / Tanrı Kavramı ve Günümüzdeki Anlamı:* Geçmişten günümüze Tanrı kavramının nasıl ortaya çıktığı ve sosyal ve kültürel ortama göre nasıl şekillendiğini anlatan ve insanların, Nasıl? ve Neden? günümüz noktasına ulaştığını anlatan eserdir. Mantık, madde prensiplerine göre şekilleniyorsa tanrı kavramının gerekçelerini biçimlendirecek olan şey nedir? D' Hollbach bunu insanların ret edemediği, vazgeçmek istemediği bir eğilim olarak açıklamıştı. Büchner bunun vital (hayatı) bir ilke olup olmadığını sorgularken pragmatizmle de ilişki kurmaya çalışır.

1876 - *Aus dem Geistesleben der Thiere oder Staaten und Thaten der Kleinen / Hayvanların Entelektüel Yaşamları Sınıfları ve Yavrularının Eylemleri:* Büchner, böcek topluluklarındaki rasyonelliği özgürlük ve eşitlik açısından incelemiştir. Sosyal hayvanların en zekisi karıncaların sosyalist cumhuriyetler oluşturduğunu, arıların ise komünist bir monarşi kurduklarından bahseder. İşçilere bu gözlemlediği hayvanlar gibi olmalarını yani onları taklit etmeleri gerektiğini savunmuştur.³¹

1880- *Mind in Animals / Hayvanlarda Zihin:* Bu eseri meslektaşı Annie Wud Beszand ile beraber yazmıştır. Hensburg yayın evi tarafından orijinali korunarak 2017 yılında İsveçte İngilizce olarak yeniden basılmıştır. Hansebugs editörlüğünde verilen bilgiye göre eserin edebi değer taşıdığı düşüncesi bizlerde oluşmuştur.³² Büchner, bu eserle hayvanların ulaştığı aşamaların insanların prottobi olacağını düşünmüş ve onların araçlaştırma işleminden hareketle düşünce yapısını anlamaya çalışmıştır³³. Bu sebeple eseri bir nevi felsefe tarihi gibi tasarlamış ilk filozoflardan mesela (aniksogoras ve aristoteles gibi) örneklerle izah etmiştir.³⁴

1884 – *Der Fortschritt Natur und Geschichte im Lichte der Darwinschen Theorie / Doğa ve Tarihin Gelişimine Darvini Teori ile Bakış:* Büchner canlı felsefesi ve biyolojiye bakmaktadır. Darwin de canlı felsefesine bakış açısı, Büchner'in ilgi alanına girmiştir. Modernitenin ilerleme ve gelişme idesi evrim sürecini kaçınılmaz kılmaktadır. Böylece evrim

³⁰ A.g.e., 118.

³¹ <https://www.csustan.edu/sites/default/files/History/Faculty/Weikart/sd-3.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020).

³² <https://www.bokus.com/bok/9783337228552/mind-in-animals/> (20.05.2020).SAAT 13.50.

³³ L. Büchner, mind in animals, ed.Annie Beszand Bradlaugh Bonner. 1895, London <https://archive.org/details/mindinanimals00bc/page/n5/mode/2up> (erişim tarihi 20.05.2020)

³⁴ A.g.e. 1-2.

fikri canlılar açısından da ele alınarak tarihsel bir ilerlemenin olup olmaması konusunda ı ışık tutmuş olacaktır. Sonuç itibariyle evrim düşüncesi Büchner ve Darwin'nin ortak noktası olmasına karşılık Büchnerin bu konudaki destekleme ve eleştirilerini izah eder.³⁵

1885 -Der neue Hamlet / Yeni Hamlet: Şiir ve düzyazı olarak ele aldığı eserde, sefalet, ölüm ve adaletsizlik üzerine yazılmış. Hayatın kendisi sosyal adaletsizliğin neredeyse kasti olarak planlandığı anlamsız bir döngü olarak tasvir etmiş bir eserdir. Büchner bu eseri insanların yoksulluğa olan duyarsızlığına karşı, duyduğu nefretinin hırsını içneli sözlerle ele alır. Fakat en pesimist eserleri kibrin ve insanın varlığının anlamsızlığı portreleriydi. Büchner, bu defa hayatını tamamen pesimistik eserler olarak Der neue Hamlet: Poesie und Prosa aus den Papieren eines verstorbenen Pessimisten başlıklı bir seri olarak yazdı. Şiirde ve düzyazıda yazılarını yoksulluk, ölüm ve adaletsizlik üzerine yazdı. Hayatın içindeki sosyal adaletsizliğin neredeyse kastî olarak planlandığı anlamsız bir döngü olarak tasvir etti. Bu görüşünü şu sözleriyle tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu.

“Değirmendeki köpekler gibiyiz. Hayatın kızgın demirleri bizi sonsuza kadar dönecek bir tekerleğin üstünde asla dinlenmemize izin vermeden amaçsızca koşmaya zorluyor, ta ki bitkin düşüp kendi kendimize hazırladığımız mezarların içine düşene kadar...”³⁶

1887 – Tatsachen und Theorien aus dem Naturwissenschaftlichen Leben der Gegenwart / Günümüz Bilimsel Hayatında Olgular ve Teoriler: Büchner bu eserde metafizik düşüncüyü dışarda bırakacak şekilde maddeyi öncülleyerek gerçeklik fikrini açıklamaya çalışır. Bunun çağdaş bilim olduğunu ifade eder. Bunun sonucunda bilimler müsbet bir hal almıştır. Büchner kendisinden önceki materyalistlerin yaptığı gibi romantik idealizmi veya evreni teolojik yorumlarını ret etme işiyle ilgilenmez. Çünkü doğa zaten tamamen fizikseldir. Doğanın amacı iradesi ve başka bir otorite tarafından uygulanan yasaları olmadığı için doğa üstü bir ahlakta söz konusu değildir. O sebeple bu eser sadece bilim ve sonuçlar hakkında öğrenmeye odaklanmıştır.

1890 – Die Darwinsche Theorie / Darvini Teori: Darwin'in evrim teorisini inceleyen, onu kabul ettiği ve reddettiği yönleriyle ele aldığı bir eserdir. Büchner, bu eserle doğal seçim kavramlarını ve varoluş mücadelesini ele alırken çevresel faktörlerin öneminden bahsetmiştir. Türler arası rekabetti ve insanın hangi konularda üstün olduğunu ele alır. Darwin'in konularını kapsamlı biçimde seminer şeklinde inceler. Darwin'in ilerleme ve gelişme adına ortaya

³⁵ <https://www.csustan.edu/sites/default/files/History/Faculty/Weikart/sd-3.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020).

³⁶ A.g.e, 114.

koyduğu süreçleri bir bütün haline getirir. Böylece materyalist felsefe ile ilgili bir konferans dizisi haline getirmiştir.³⁷

1894 – *Darwinismus und Socialismus / Darwinizm ve Sosyalizm*: Bu eser geçmişten günümüze kadar toplumların durumunu konu alır. İnsanlık tarihinin hoş olmayan görüntüsünü ve tarihsel süreç içinde zıtlıkları sorgular. Derin sefaletle karşı, sınırsız zenginlik-sınırlı yoksulluk, sınırsız bolluk cehaletin karşısında mükemmel bilginin ve buna benzer zıtlıkların üzerinde bilgi tanımına ulaşmaya çalışır. Yani Büchner, devrimci sosyalizmi reddetmiştir. Doğanın gücünün akıl gücüyle değiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Bireysel varoluş mücadelesinin, kolektif bir mücadeleyle desteklenmeli ve eşitliğin olmasını gerektiğini toplumların ancak o zaman refaha ereceğinin savaşını vermiştir.³⁸

1898-*Am Sterbelager Der Jahrhunderts / Yüzyılın Ölüm Kampı*: Büchner birçok sosyaliste hayranlık duyar. Bu sebepten dolayı sosyalizmle ilgili birçok makele ele almıştır. Kendiside bir sendikacıdır. Lange ile beraber sendikal faaliyette bulunurken sosyalistleri ve sosyalizmi yakından tanıma imkânı bulmuştur. Sosyalistlerde gözlemlediği özel tavır ve tutumları bu eserde kaleme almaktan çekinmez.

1899 – *Im Dienste der Wahrheit / Gerçeğin Hizmetinde*: Doğa ve bilimden seçilmiş makaleler. Eşliğinde Büchner'in görüşlerinin yer aldığı bir nevi editörlü çalışmadır.

³⁷ <https://www.csustan.edu/sites/default/files/History/Faculty/Weikart/sd-3.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020).

³⁸ <https://www.csustan.edu/sites/default/files/History/Faculty/Weikart/sd-3.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020).

İKİNCİ BÖLÜM

GENEL HATLARIYLA MATERYALİZM

İnsanoğlu yaratılışından bu yana, nereden geldiğini, nereye gittiğini, zaman ve mekân perspektifinde varlığını, doğayı ve evreni açıklama çabasına girmiştir. İnsanın kendi düzen ve sistemini açıklama çabasını mikro kozmos, evrenin sistem ve düzenini açıklama çabasını makro kozmos olarak adlandırıp bu betimleme biçimini daha teknik ve sistemli bir biçimde ele almıştır. Çünkü felsefe ve filozoflar, düşünme ve var olma arasındaki ilişkiyi irdeleme üzerine karşıtlıklar yaşamıştır. Bu sorgulama ve açıklama birbirine çoğu zaman birbirine tepki olarak bazen de etki yoluyla gelişerek devam etmiştir. Her bir filozof birbirini eleştirerek var olur, böylece felsefe birbirlerine karşı tepki koyarak bu tepkileri, reflekse çevirerek yoluna devam etmiştir. Bu karşıtlıklardan birincisi ruhun doğadan önce olduğunu savunan idealizm, ikincisi doğayı birincil olarak kabul eden materyalizmdir.

Peki bizim ele alacağımız materyalizm nedir? Materyalizmin tanımına, ne olduğunu ve neyi savunduğuna geçmeden önce materyalizmin etimolojisine ve dilimizde nasıl kullanıldığına bakalım. Dilimizde iç anlamını dile getiren öz deyiminden türetilmiştir. Osmanlı felsefesinde cevher (töz) deyimiyile de anlamdaştır. Batı dillerindeki karşılığı Hint-Avrupa dil grubunun ana anlamını veren matr kökünden türemiştir. Latinceye mater sözcüğüyle geçmiş anlamı madde olan ve sonra özdek anlamını alan materia sözcüğü türemiştir.³⁹ Dilimizde materyalizm kelimesinin sözcük anlamını yani tanımı:

“Yalnızca maddenin gerçek olduğunu, madde ve maddenin değişimleri dışında hiçbir şeyin var olmadığını, varlığın madde cinsinden olduğunu öne süren görüş; yer kaplayan girilmez, yaratılmamış ve yok edilemez, kendinden kaim olan, harekete yetili maddenin, evrenin biricik ya da temel bileşeni olduğunu savunan varlık anlayışıdır.”⁴⁰

Kısaca her şeyin madde olduğunu, yani olan ve olacak olan her şeyin özünün madde olduğunu savunan, madde denilince duyumlarla algılanabilen gerçeklerdir.⁴¹ Materyalizm’in

³⁹ Hançerlioğlu, 2000: 51.

⁴⁰ Cevizci, 2002: 692.

⁴¹ Lange , 2016: 17.

madde-ruh ayırımı yapmaması, birbirinden bağımsız varlık-düşünce düalizmine karşı çıkması ve maddeyi biricik, tek hakikat kabul ederek her şeyi maddeye atfetmiştir. Materyalizm ruhun varlığını reddeder. Materyalizmin, ruh ve beden ayırımına giren, varlığı metafizik öğretilerle açıklayan, spiritüalizm, idealizm, rasyonalizm vb. disiplinlerle ters düşmüştür. Materyalizm Doğa üstü varlıkları (Tanrı ve tanrının yaratmış olduğu; ruh, melek, peygamberlik, kutsal kitaplar vb.) gibi fizik ötesi kanunları reddeden bir teoridir.⁴²

Lange'nin '' Materyalizm felsefe kadar eskidir;... ''⁴³ sözü felsefeyle birlikte insanların sorgulamaya başlamasının ve bu sorgulama çerçevesinde varlık ve evreni anlama ve tanımlama çabasında materyalizmin ortaya çıkışı hakkında bilgi verir.

Materyalizm'in ortaya çıkışıyla birlikte materyalist düşünce, maddeyi öz olarak kabul ettiği için nesne, özne konumuna geçmiş ve akıl belirlenen bir şeye dönüşmüştür. Dinsel düşüncenin akla dayatmacı tavrı tehlikeye düştüğü için bu durumdan endişe duyulmuştur.⁴⁴

Bu durumu şöyle ele alacak olursak söylemek istediğim; her düşünce ve iddia ortaya çıktığı coğrafyanın, zamanın ve mekânın olanaklarından etkilenecek ortaya çıkar ve gelişir. Örneğin ilkçağda dinin yarattığı baskının etkisiyle yaşadığı dönemin ve konumun şartlarını uygun bir töz bulurken, Yeniçağda gelişen bilimin etkisiyle tözü çok farklı bir biçimde somut ve kanıtlanabilir olarak ele alıp açıklanabilir. Bu yüzden Büchner'in materyalizmine geçmeden önce materyalizm'in Antikçağdan başlayıp Büchner'e gelene kadar nasıl bir yol izlediğini materyalist filozoflar tarafından aynı ya da farklı bir görüş açısıyla ele alınan ve bir önceki filozofun etkisinde kalıp kendine uyarlayan filozofları incelemek doğru olacaktır.

2.1. Eskiçağ Materyalizmi

İlk Yunan filozoflar varlığı açıklama ve bulma sürecinde varlığın ne olduğunu açıklamaya çalışırken, varlığın özünü madde olarak ele almalarına rağmen, felsefe tarihinde bir kısım düşünür tarafından tam olarak materyalist kabul edilmemektedir. Çünkü İlk Yunan filozoflarının kabul ettikleri madde betimlemeleri karışık ve çok açık değildi.⁴⁵ Örneğin İlk Yunan filozoflarından Thales (M.Ö.640-550)'e temel madde olarak her şeyin özünde su olduğunu söylüyor ama diğer taraftan her şeyin içinde tanrı vardır diyor.⁴⁶ Buda suya bir

⁴² Topaloğlu, 2003:137.

⁴³ Lange, 2016: 17.

⁴⁴ Doğrucan, 2019: 28.

⁴⁵ Akgün, 1988: 36.

⁴⁶ Aristoteles, 1996: 983b31- a4.

canlılık ve ruh atfedildiğini, Hatta Thales gibi Anaximandros (M.Ö.610-545)'da her şeyin sonsuz, tükenmez ve sınırsız olan “aperion”u, Anaximenes (M.Ö.550-495)'de havayı madde olarak kabul etmiştir. Elea okulunun ünlü temsilcilerden Parmanides (M.Ö.529-440)'de madde ile ilgili görüşleriyle Demokritos'un felsefesinin yolunu açmıştır. Parmanides'in “*Varlık vardır, yokluk yoktur*”. Düşüncesi onun felsefesinin kilit noktası olmuştur. Değişime ve harekete karşı çıkan Parmanides felsefesini tek bir kurala bağlamıştır. “ Değişmeyen, hareket etmeyen, bölünmeyen şey varlıktır. Değişmeyen ve bölünmeyen “*BİR*” Tandır. Onun dışındaki her şey bir görünüş, yalnızca bir aldatmacadır”.⁴⁷ Empedokles (M.Ö.490-430), Elea okulunun önemli isimlerinden olup, diğer Eealılar gibi soyut bir oluşu ret eder. Evreni “su, hava, ateş, toprak “dört ana madde teorisiyle açıklar. Ama bu ana maddelerin hareketli olduklarını ve bu hareketi sağlayanın sevgi-nefret olduğunu yani sevgi bu maddeleri yakınlaştırır, nefret ise uzaklaştırdığını söyleyerek felsefeye ruh ve psikolojik kavramları eklemiş olur. İnsanın bunları anlamasının sebebini ise varlıkla açıklıyor yani insanı üstün olarak değil de diğer varlıklar gibi evrenin bir parçası olduğu için algıladığını savunur. ⁴⁸ Büchner de insan için bu anlatışı benimsemiştir. Anagsogoras (M.Ö. 500-429), arkhe'yi tek bir madde ya da belirli maddelerle belirlemek yerine her varlığın kendi içinde bir özü olduğu yani sonsuz arkheli teoriyi savunmuştur. Hareket ettirici neden olarak ta **nous** adını verdiği bir gücün olduğunu ama bu gücün sadece bir kez hareket ettirdiğini ve düzenli bir evren oluşturan ince, süper hassas somut bir şey olarak tanımlar yani yaratıcı değil, evrenin mimarı olarak ele alır.⁴⁹ Herakleitos (M.Ö.540-475)'ta ateşi, ⁵⁰ açıklarken manevi-soyut unsurlarla birlikte açıkladıkları için tam olarak materyalist sayılmamaktadır.

Dünya düşünce tarihinde materyalizmi sistemli bir düşünce olarak ilk ele alan Antikçağ filozofları, Leucippos ve öğrencisi Demokritos(M.Ö. 460-360)'tur.⁵¹

Leucippos, M.Ö. 490 yılında Miletos'ta doğmuş, daha sonra yirmili yaşlarında İtalya'da Elea kentine giderek, Zenon'un öğrencisi olmuştur. Daha sonra Trakya'da Abdera kendine yerleşmiş ve burada bir Atomcu okulu kurmuştur.

⁴⁷ Aster, 2005: 100-101.

⁴⁸ A.g.e., 108-113.

⁴⁹ A.g.e., 114-122.

⁵⁰ Gökberk, 2011: 19-25.

⁵¹ Akgün, 1999: 489.

Leucippos ve öğrencisi Demokritos'un eserleri genellikle birbirine karıştığı için atomcu görüşü bu iki filozofa atfedilir. Ama Leucippos'tan çok Demokritos daha çok ön plana çıkmıştır.⁵²

Demokritos, Trakya kıyılarında aydın ve zengin bir ticaret kenti olan Abdera'da doğmuştur. Babasının zengin olduğu ve İranlı rahiplerden ders aldığı, çok gezip seyahat ettiği bilinmektedir. Fakat ölümüyle ilgili kesin ve net bir tarih olmamasına rağmen ileri yaşlara kadar yaşadığı bilinmektedir. Kendisi için şöyle demektedir: "Bütün çağdaşlarımın içinde dünyanın en büyük bölümünü gezmiş, en çok ülkeler görmüş, en fazla düşünürleri dinlemiş olan benim. Hiç kimse, hatta yanlarında bir yabancı olarak tam beş yıl yaşadığım Mısırlı geometriciler bile geometrik akıl yürütmeler ve kanıtlamalarda beni geçemediler."⁵³ Demokritos'la ilgili birçok öykü anlatılır ama bunların çoğu onu tanımamıza yeterli değildir. Böylesine bilgili olan bir düşürün unutulmasındaki nedenler arasında, diyalektik tartışmalara hiç girmedığı, bir okul kurmaması ve Platon'un Demokritosun hiç söz etmeden adını hiç anmadan ona karşı çıktığını ve bir kızgınlık anında, Demokritos'un bütün eserlerini satın alıp, yakmak istediği bir söylenti vardır. Bütün bunlara rağmen Demokritos'un öğretisi günümüze kadar ulaşan birçok filozofun görüşlerinden daha iyi biliyoruz. Çünkü sistemindeki açıklık, tutarlılık ve kendisinin yaratmadığı atomculuğu'dur.⁵⁴

Demokritos'un atomculuğunu temel önermelerini incelersek;

"Hiçten hiçbir şey çıkmaz. Var olan hiçbir şey yok edilemez. Her değişme, parçaların birleşmesi ve ayrılmasından başka bir şey değildir."⁵⁵

Bu önermede atomcular da Empedokles ve Anaxagoras gibi Elealıların değişmez, ezeli ve ebedi olduğu görüşüyle benzer niteliklere sahiptir. Yani niteliksel olarak değil niceliksel olarak farklılık gösterirler. Doğada var olan tüm nesneleri maddenin " atomon " nitelendirdikleri küçük ve artık bölünmez parçalar olarak tanımlarlar. Bu parçaların sadece biçim ve boyutlarından söz edilebilir. Çünkü atomların rengi, sesi yoktur. Ayrıca soğuk ya da sıcakta değildirler. Bu kavramlar duyu organlarıyla var olurlar; yani renk, gören bir göz için, ses, duyan bir kulak için, sıcaklık-soğukluk dokunan bir el için vardır. Bunlar atomların kendi özelliği değildir. Atomların zaten kedilerinden sahip olduğu biçimleri, sertlikleri ve boyutları

⁵² Cevizci, 2000: 63

⁵³ Lange, 2016: 29.

⁵⁴ A.g.e. 29-30.

⁵⁵ A.g.e. 30.

vardır. Atomlar ne var olmuşlardır ne de yok olacaktır. Değişmezler sadece boş uzay içinde hareket ederler.⁵⁶ Bu “boş uzay” kavramı Demokritos’un ikinci önermesini oluşturur. “Atomlar ve boşluktan başka hiçbir şey yoktur. Geri kalan her şey sadece varsayımdır.”⁵⁷

Sonsuz sayıdaki atomların hareket imkânı sağlamak için boş bir uzayla anlatan Demokritos bu hareketin fail bir güç tarafından yapılan hareket değil de atomların kendi içinde olan hareket olduğunu söyler. Bu boş mekâna yayılan sonsuz atomlar sürekli hareket halinde olup birbirleriyle çarpışarak kendi şekline uyan atomla birleşerek bir şey oluşturur ya da tekrar boşluğa savrulur.⁵⁸ Böylece bir diğer önerme olan atomların şekilleri ve nasıl bir şey oluşturduklarıdır. Atomlar sonsuz boşluk içinde birbirinden ayrılmış; şekil, büyüklük, duruş ve sıralanış bakımından farklı olarak boşlukta sürüklenirler.⁵⁹

Atomların bazıları hızlı bazıları daha yavaş hareket eder, bu da ağırlıklarıyla ilgilidir. Daha ağır atomlar aşağı düşüp toprağı, daha hafif olanlar yukarı itilip hava, su ve ateşi oluşturmuşlar.⁶⁰ Evrenin oluşumunu maddeci görüşle bu şekilde anlatan Demokritos atomların duyumlar üzerinde nasıl işlediğini de şu şekilde açıklar.

Atomların kendi içinde örneğin düz, yamuk, pürüzlü, çengel şeklinde, kancalı, köşeli, yuvarlak gibi olanları ve daha farklı şekilde olanları vardır. Bu atomlar boşluk içinde hareket halindeyken birbirlerine çarpma sonucu birbirine uyan şekiller birleşip bir şey meydana getirir ya da birbirine uymayan şekiller çarpmanın etkisiyle tekrar boşluğa savrulur.⁶¹ Örneğin bunu tıpkı bir yapboz oyunu gibi düşünebiliriz. Farklı şekillerde bir sürü parça ve birbirine uyan parçalar birleştirilince bir bütün oluşturuyor ve uymayan parçayı bütünle birleştiremediğimiz gibi... O halde evrende karşılaştığımız şeylerin çeşitliliği onları oluşturan atomların birleşmesi sonucu oluşan çeşitliliğin sonucudur. “Hiçbir şey rastlantıyla meydana gelmez. Her şeyin bir nedeni vardır, zorunluluğu vardır.”⁶²

Güvenilir olmayan, dinin etkisiyle Demokritos’a kadar gelen rastlantıyı Demokritos reddetmiştir. Çünkü Demokritos, nedeni açıklarken atomların hareketinde mutlak bir zorunluluk olduğunu matematik ve mekanik yasayla ifade eder. Bugün bile rastlantı ve

⁵⁶ Aster, 2005: 124-125.

⁵⁷ Lange, 2016: 33.

⁵⁸ Cevizci, 2000: 68.

⁵⁹ A.g.e.,67.

⁶⁰ Gökberk, 2011: 36.

⁶¹ A.g.e.,68.

⁶² Lange, 2016: 31.

zorunluluk hala karıştırılan iki kavramdır. Oysa bu iki kavram birbirine zıt kavramlardır. Zorunluluk açık bir şekilde nedeni açıklarken, rastlantı ise belirsizdir. Bunu bir örnekle açıklayacak olursak, yolda yürüyen bir adamın kafasına kiremit düştüğünde bu olaya rastlantı olarak bakılır. Ama kimse rüzgârın yönünü, yerçekimi kanunlarını ve diğer doğal koşulları düşünmez. Bu şekilde açıklandığı zaman kimse kuşku duymaz ama rastlantı olarak bakıldığında bu olayı akılsal yollarla açıklayamadığımız için rastlantı olarak bakarız. Buradaki rastlantı kiremitin düştüğü noktada bulunan kişiye rastlamasıdır. Demokritos doğa olaylarını zorunlu nedensellikte açıklamayı kabul eder ve matematik ile açıklanması gerektiğini savunur.⁶³“Ruh ince, düz, yuvarlak ve ateş atomlarına benzer atomlardan yapılmıştır. Bu atomlar, en hareketli atomlardır ve onların bütün bedene nüfuz eden hareketlerinden yaşam olayları doğar.”⁶⁴Ruhu oluşturan atomların sayıca çok fazla olduğunu ve tüm vücudumuza yayılmış halde organlarımızda, duyumun ortaya çıkmasına neden olduğunu belirtmeliyiz. Atomların hareketleri bizim duygularımızın ortaya çıkmasının nedeni olarak açıklanabilir. Ruh meydana getiren atomlar vücutta kaldığı sürece kendi kendimizin bilincine sahibiz. Atomlar vücudumuzu terk ettiği zaman ölüm gerçekleşir. Ölüm ile birlikte duygu ve düşüncede vücudu terk eder. Bu atomlar tekrar boşluğa yayılırlar.⁶⁵

Büchner’de de bu düşüncenin var olduğunu hatta toplumların benzer özelliklerini ve kültürünün bile bu yolla açıklandığını göreceğiz.

Demokritos’tan sonra materyalist olan bir diğer filozof Epiküros’tur. (M.Ö. 341-270) Epiküros, Somos’da doğmuş ve daha sonra Atina’ya yerleşmiş ve Epikürosçu okulunu kurmuştur. Her ne kadar kuşkucu gelenek içerisinde sayılan Epiküros’un düşüncesinde ‘hazcılık’ önemli bir yer tutuyor olsa da Epiküros ahlak anlayışını fiziğe ve fizik görüşünü, Demokritos’un atom kuramına dayandırır. Kendi metafizik kuramının temeli olarak kabul etse de atom varsayımını biraz değiştirir. Epiküros, atomlara bu ismin verilmesini onların evrenin en küçük yapı taşları olmalarından değil, bölünemez olmalarına bağlar. Ayrıca atomların boş uzay içinde düşey olarak düşme hareketlerinden, çok zor hesaplanırsa da küçük sapmalar yaptığını savunur. Ancak bu sapma ona göre rastlantısaldır. Buradan hareketle diyebiliriz ki, Epiküros mutlak determinist değil, “rastlantı” yani nedensiz bir sonucu kabul etmektedir. Bu da onu insan davranışlarında “özgürlük” olmasına olanak sağlar. Nitekim, ona göre

⁶³ Lange, 2016: 33.

⁶⁴ A.g.e. 38.

⁶⁵ Weber, 1998: 37.

atomlardan oluşan bu dünyada yaşam ve ölüm karşısında kayıtsız kalarak akıllıca davranmalı ve hayattaki amaçlarını bu yaşamdan zevk almak olmalı görüşünü savunur.⁶⁶

5. yy. da Leukippos ve Abderalı Demokritos ile birlikte maddeci devrim egemen olmuştur ama ‘‘Thales’in suyu, Herakleitos ateşi ve Parmanides’in bütünü, Empedokles’in dört ögesi, uyum, ve sevinci gibi ruhsal güçler işe karışmıyordu. İşin içinde ruh yoktu.’’⁶⁷

Somut ve dini unsurları açıklamada yetersiz kalan Antikçağ yerini Ortaçağ’a bırakmıştır.

2.2. OrtaÇağ Materyalizmi

Antik çağdan Rönesans’a kadar materyalist teoriler, yok denecek kadar gelişme sağlamış ve neredeyse tamamen ortadan kalkmıştır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Avrupa kıtasındaki Kavimler Göçü’dür. Bu göç hareketinin sonunda önce Batı Bizans sonra Doğu Bizans’ın çökmesi ve bu olayların yarattığı savaşlar yüzünden Antikçağdan çok az bir eserin miras kalması, özellikle takibinde mesela 529’da Platocu akademinin kapatılması batı kültüründe çok büyük kayıplara neden olmuştur. Ortaçağ döneminde felsefe adına Platon (Eflatun)’un Timaios diyalogu, Aristo’nun birkaç eseri kalmış ve Yeni Eflatunculuk etkisinde yazılan büyük kilise adamlarının eserleri vardır. Ortaçağ’a karanlık dönem denmesinin en büyük nedeni ve ilkçağdan ayıran özelliği olarak skolastik gösterilebilir. Skolastik: (Latince schola = okul); medrese bilimi anlamına gelir. Böyle denmesinin sebebi dönemin felsefesi sorgulama ve gerçeği aramaktan ziyade, körü körüne verilen eğitimi öğrenip kabul etmektir. Ortaçağ filozofları araştırma yapmak yerine, gerçeği dinin dogmaları zaten veriyor diyerek bunu aynen kabul edip eleştirmeden, sorgulamadan öğrencilerine bilgi diye aynen aktarıyorlardı. Ortaçağ filozoflarının tek anlamadıkları nokta tümeller sorunuuydu.⁶⁸ Tartışmanın temeli Platon’un idealar dünyası ve Aristotelesçi mantığıdır. Yani tümeller sorunu, mantık terimleri ve kavramların gerçek ve gerçek ile ilişkisini açıklamaya çalışmasıdır. Platon’un idealar dünyası gerçek mi? Yoksa sadece düşünceden ibaret mi? bu gibi sorular bir takım sorunlar inşa etmiş genel kavramların dış gerçeklikte tür ve cinslere karşılık gelip gelmediğini din ve felsefe bakımından tartışmıştır. Dönemin dini otoritesi bu tartışmayla sorgulanmaya başlandı. İlk dönem Hristiyan düşünürler bu tartışmanın tehlikesini ya anlamadıkları için ya da anlamış

⁶⁶ Aster, 2005: 294-295.

⁶⁷ Nizan , 1998: 12.

⁶⁸ Aster, 2005: 379-381.

olacaklar ki tümeller sorununu, “Yeni Platoncu felsefe üzerinden teolojik kabullerin, Aristotelesçi mantık ile açıklanıp temellendirilebileceğine inandılar.”⁶⁹ Tabi düşündükleri kadar kolay olmadı ve açıklanıp bir çözüme ulaşmayan sorun aksine yeni tartışmalara neden oldu. Ortaçağ’ın kısır düşünce yapısını değiştirecek olan üç farklı yaklaşım doğurdu.

Bunlar, kavram realizmi, nominalizm ve Aristotelesçilik’tir. Ortaçağ’ın ilk dönemlerinde, zihinden bağımsız tümellerin, kavramların varlığını kabul etti ve kavram realizmi hâkim oldu. Orta çağın altın çağı olan XII. yy. da Aristotelesçilik hâkim oldu.⁷⁰ Fakat Roscellinus (1050-1125), zihnimize yer alan kavramların her birinin bir karşılığı olduğunu ve sadece kendisiyle açıklandığına, yani tümel kavramların sadece birer kelimedenden ibaret olduğunu ve bu kelimelere bizim anlam yüklediğimizi söyleyerek, tümeller sorununa karşı çıkmıştır. Bu Ortaçağ’da yeni bir düşünce yolu açmıştır.⁷¹ Orta çağın sonlarına doğru ise tümeller etkisini kaybetmeye başlamış, yerini tek tek var olanların gerçek olduğu, tümel kavramların gerçekte var olan tekillere işaret eden birer isim olduğunu, yani tümellerin içinin boş olduğunu savunan nominalizm’e bırakmıştır. Nominalizm en büyük temsilcisi İngiliz Occam’lı William (1288-1348)’dır. William’a göre *insan* ve *ad* diye genel bir şey yoktur. Bu sadece bunlar arasındaki benzerliğin bizi yönelttiği benzerlik sınıfıdır. Tek tek insan yani birey ve tek tek ad vardır. Bu tek tekler dışından realite yoktur. Bunun sonucunda bilginin ana kaynağının algı olduğunu söyler.⁷² Böylelikle, nominalizm ve kavram realizmi ile birlikte düşsel rekabeti yarattır. Bu rekabet Ortaçağın sonlarına doğru önce Rönesansı sonra da Moderniteye neden oldu ve aydınlanma çağını başlattı.⁷³ Böylece nominalizmin, kendi çağına pek bir etkisi olmasa da Yeniçağ da materyalizmin gelişmesine imkân sağladı.

2.3. Yeniçağ Materyalizmi

Yeniçağ materyalizmi orta çağın sonlarına doğru felsefenin dinin etkisinden kurtulmaya başlamasıyla beraber yetkinlik kazanmaya başlanmıştır. Çünkü materyalizm felsefi olmakla beraber semavi dinlerin kozmos anlayışına uygun değildi. Özellikle 17. yy. maddenin açık bir töz olarak kabul edildiği bir dönemi itivâ eder. Spinoza’nın yaratan ve taratılan doğası, Descartes’in ruh ve beden düalizmindeki bedeni, Thobbes’in düşünüm ve yayılımdaki yayılımı

⁶⁹ Dönmez, 2019: 287

⁷⁰ Aster, 2005: 382.

⁷¹ Doğrucan, 2019: 38.

⁷² Aster, 2005: 416-417.

⁷³ Dönmez, 2019: 288.

apaçık bir madde tarifidir. Çağına etkisi olmasa da 17.yy.da Fransız Pierre Gassendi (1592-1655)'nin ilkçağın atomcu filozoflarından Epiküros'un madde görüşünü aynen kullanarak bir felsefe yaptığı kabul edilse de Gassendi'in, bu tutumu somut araştırmaları yeniden canlandırmıştır. Ayrıca Gassendi, her ne kadar Epiküroscu gibi görünse de çağının gereğince “deneyimle elde edilen olguları açıklarken modern bilimlerin yöntemlerini kullanmıştır.”⁷⁴

Hemen arkasından çağdaşı Thomas Hobbes (1588-1679), Gassendi'nin aksine ilkçağ ve ortaçağın faydasız olduğunu ve gerçek bir felsefenin, olgunun nedenlerden çıkarılarak deneyim yoluyla gerçek ve doğru bilgi ulaşılması görüşüyle Yeniçağ'da deneyciliğin yolunu açmıştır.⁷⁵

Hobbes, bilim ve felsefenin pratik değerini kabul ettiği için Ortaçağın sadece bilim anlayışını değil, tamamına karşı çıkmıştır. Hatta çağdaşı Rene Descartes ((1596-1650)'ın tinsel ruh açıklamasına da karşı çıkmıştır. Hobbes gerçeği teolojik yöntemlerle açıklayıp dayandırmaya karşı çıkmış ve bilimi doğa bilimiyle açıklayan Kopernik(1473-1543), Galile (1564-1642) ve Kepler (1571-1630) gibi açıklamanın doğru olduğunu kabul etmiştir. Bütün felsefesini doğa biliminin temelini oluşturan mekanik dünya görüşüne dayandırmıştır. Evreni, ruhu ve kendisini meşhur eden siyaset felsefesini bile mekanik materyalizmin yöntemlerine uygun olarak temel olgu ve doğa yasalarına bağlamıştır.⁷⁶

T. Hobbes, tümünden gelimi savunur ve çalışmalarında kavram araştırması yöntemine başvurur. Kavramları tek tek açıklar. Karmaşık olanları basite indirger ve karmaşık idelerin nasıl ortaya çıktığını açıklar. “ Hobbes'a göre doğayı anlamanın en iyi yolu bilgidir. Tüm bilgilerimizin temelinde duyumlar, duyu deneyimi bulunur. Zaman ve mekân ise yalnızca hayal edilmiş tasarımlardır.”⁷⁷

Bilim ve felsefe analitik ya da sentetik olarak ilerler. Var olanı açıklarken gözlemlene bilir, sonuçlara doğru açıklamaya sentetik, gözlenebilir sonuçlardan da olası nedenlere doğru akıl yürütmeye de analitik denir. Hobbes düşünce ve nesne arasındaki ilişkiyi, temsil ve nedensel olarak açıklar. Yani zihni duyum ve düşüncelerin toplamı olarak ele alır. Kısaca Hobbes göre bizi bilime akıl götürür.⁷⁸

⁷⁴ Doğrucan, 2019: 39.

⁷⁵ Çuhadar, 2019: 390.

⁷⁶ Cevizci, 2001: 35.

⁷⁷ Çuhadar, 2019: 391.

⁷⁸ A.g.e. 391-392.

Hobbes zihni, hareket halindeki madde olarak açıklar. Evreni maddeye dayandırır ve maddeden ayrı bir ruhun varlığını reddeder. Var olan her şeyin ilk nedeni madde ve harekettir.⁷⁹

Spinoza(1632-1677) ise doğadaki her şeyin bir nedeni ve sonucu olduğunu düşünür. Ama bütün bunların olması için ilk nedene ihtiyacı vardır. Bu ilk neden, her şeyin özü, yani tözdür. Bu töz, doğası gereği sonsuz ve mükemmeldir. Ezeli ve ebedi olan her şeyin başlangıcına tanrı demiştir. “Kendi başına var olan ve kendisi ile tasarlanan, yani kendisini teşkil edecek başka hiçbir fikrin yardımı olmaksızın hakkında fikir edindiğimiz şeye cevher diyorum.”⁸⁰ Ama Spinoza’nın tanrısı semavi dinlerin tanrısı gibi bir şey değildir. “Onun tanrısı, Mutlak olarak sonsuz bir varlığa, yani sonsuz sıfatları olup başsız ve sonsuz (ezelî) özü bu sonsuz sıfatlarında her biriyle ifade edilmiş olan cevhere Tanrı diyorum.”⁸¹ Spinoza’nın sonsuz ve sayısız olarak nitelendirdiği atributuları, yani “ yaratan doğa ve yaratılan doğa”⁸² olarak adlandırdığı iki sıfatı transandantal olması ve bunları doğayla açıklaması Spinoza’yı materyalist olarak ele almamızı sağlar.⁸³

17. yy. ile birlikte insani akıl ön plana çıkmaya başlamıştır. Hatta 17. yy. da modern felsefenin başlangıcı olarak kabul edilen Rene Descartes, aklın varlığını kabul ederek kendinden önceki sisteme karşı çıkmıştır. Her şeyi akıl yoluyla sorgulamaya başlayarak yeni bir dönem başlatmıştır. Descartes hayvanın bir makine olduğunu ve ortaya çıkan faaliyetleri mekanik olarak açıklanabileceğini söylüyordu. Yani felsefesini bir mekanizma yani makine sistemi üzerine kurmuştur. Descartes’ da bu sistemi, mekanizmayı çalıştıran ilk gücün Tanrı olduğunu söyler. Ama daha sonra herhangi bir müdahalede bulunmadığını da söyler. Akıl ve sorgulamanın önünü açan bir filozofun mekanik teorisini tanrıya bağlaması dönemin dini baskısından kaynaklı olma ihtimali çok yüksektir.

18. yy.’ da dini egemenlik, 17. yy.’daki kilise korkusuyla düşüncelerini tam anlamıyla gerçek olarak aktaramadığı için uzlaşım sal bir yol izlenmiştir. Ama 18. Yy.’la gelindiğinde bu uzlaşım larda sorgulanmaya başlandı ve tümel yerini tikele bıraktı.

Vulgar materyalizmin Fransız temsilcilerinden, Frederick Julien Offroy De La Mettrie (1709-1751) ise Descartes’in makina hayvanını, makine insanına dönüştürmüştür. Tabiattaki her şey aynı olduğuna göre insan da bir makinadır ama daha karmaşık bir makinadır. Bu

⁷⁹ Cevizci, 2017: 469.

⁸⁰ Spinoza, 2004: 31.

⁸¹ A.g.e.,32.

⁸² Doğrucan, 2019: 45.

⁸³ Doğrucan, 2018: 82.

karmaşık varlığın kökenini en basit organizmadan kademeli olarak en yüksek organizmaya yükselir.⁸⁴ Ansiklopedistlerin öncüsü olan Dines Diderot (1723-1789), var olan tek şeyin madde olduğunu, hareketin ise maddenin zorunlu özelliği olduğunu söyler.⁸⁵ Evrenin işleyişi sürekli ve sürekli. Bu sistemin işleyişi için Tanrıya gerek yoktur. Ayrıca Diderot, evrim sürecinden de bahseder ve şöyle açıklar. “Neviler arasında yakınlık olduğu gibi, âlemler arasında da yakınlık vardır. Bu sebeple âlemler birbirinden çıkabilir ve hayvan, nebat âlemleri aynı cinsten olmayan maddeden gelebilir.” diyor.⁸⁶

18.yy.’ın bir diğer ansiklopedist, materyalistlerinden Helvetius (1715-1771) ahlâk üstüne maddeci bir teori kurmaya çalışmıştır. Zihin faaliyetlerinin tümü duyum ve duyum algısıyla ortaya çıktığını ve hareket gücünü de haz ve acıya bağlı olduğunu savunur. 18. yy. elbette ki ahlak öğretilerinden müteşekkil değildir. Bilimlerin ayrılmaya başladığı, felsefeden bağımsızlaştığı dönemdir. Maddenin sırları ortaya çıktıkça metafiziğe verilen önem azalmaya başlanmıştır. Bu dönem bilimlerin bağımsızlaşması adına matematikçi Lagrange kimyacı gibi isimler ön plana çıkar. Antoine Lavoisier (1743-1794)’de “*Yoktan hiçbir şey var olamaz, var olan hiçbir şey kaybolmaz.*”⁸⁷ sözleriyle metafiziğe karşı çıkmıştır. 18. yy. kimya bilimi gelişmemesine rağmen bugün bilinen 110 elementin 20’sini bulan önemli bir kimyacıdır. Ayrıca ateş ve nefes konularındaki önemli teorileri bilime katkı sağlamıştır.⁸⁸ Ateist, maddeci Baron D’Hollbach (1723-1789) bilimi açıklarken deneyimlenebilir somut bilgiyi savunmuştur. Doğada zorunlulukla beraber maddenin öncesiz ve sonrasız var olduğunu savunur. 18.yy.da materyalizmin incili olarak anılan *Nature of System (Doğa Sistemi)* eserinde maddeyle ilgili görüşlerini açıkça anlatmıştır. D’ Hollbach varlığı madde ve hareketle açıklamıştır.⁸⁹ Maddeyi canlı ve cansız olarak ikiye ayırır. “Etki- tepki (itme- çekme) maddenin en temel niteliğidir ve dâimi olarak devinim yani etki-tepki vardır.”⁹⁰

“D’Hollbach, doğanın üç farklı dünyasında (katı-sıvı-gaz) madde parçalarını sürekli olarak değiş- tokuş içerisinde bulunduğunu belirtir. Maddeler arası apaçık bir dolaşım

⁸⁴ Bolay, 1995: 71.

⁸⁵ Cresson, 1984: 40-44.

⁸⁶ Bolay, 1995: 71-72.

⁸⁷ Doğrucan, 2019: 119.

⁸⁸ A.g.e., 120.

⁸⁹ A.g.e., 119-132.

⁹⁰ A.g.e., 149.

vardır.”⁹¹ der. Bu değişimin sebebini de maddenin hareketi ile açıklar. “Hareket şeylerin biçimini değiştirir ve onu meydana getiren molekülleri ayrıştırır ve onları tümüyle farklı varlıkların doğuşuna veya devamına katkıda bulunmaya zorlar.”⁹²

D'Holbach varlık anlayışını epistemolojik doğruya dayandırır ve bu doğruyu yararlı ve zararlı doğru diye adlandırır. D'Holbach varlığı açıklarken maddeyi kabul etmesine rağmen tam anlamıyla atomcu değildir. Onun atomları açık ve seçik atomlardır. Yani Demokritos'un atomları gibi farklı biçim ve şekillerde değil aynıdır. Bu atomları da tepkimeye sokan harekettir.⁹³

19. yy.'la gelindiğinde vulgar materyalizmin (kaba materyalizm) etkin ve çok popüler olduğunu görürüz. Jacob Moleschott (1822-1893) ve Karl Vogt (1817-1895), L. Büchner'i etkileyen önemli vulgar materyalistlerdir.

Bu yüzyılın Alman materyalistlerinden Moleschott madde ve kuvvetin ezeli olduğunu ve birbirinden ayrılmayacağını iddia eder. Psikolojik materyalizmin prensiplerini geliştiren Cabanis (1757-1808), ruh ile beden arasında hiçbir fark yoktur. Ruh ve bedenin aynı şey olduğunu savunur. Karl Vogt, fizyolojik yapılar ve süreçleri birer araç olarak ele aldı. Refleks sinir sisteminin bilinç aktiviteleri ile hiçbir ilgisi yoktu ve olamazdı. Bağımsız bir çalışma sistemi vardı. Tamamen maddeye ve maddesel kanunlara dayalı çalışmaktaydı.⁹⁴

Ernest Haeckel (1834-1919), Büchner gibi madde ve kuvveti birbirinden ayrı tutmuyor. “Madde ve kuvvet, bir tözün farklı biçimde görünen iki şeklinden başka bir şey âlemin dışında görmeyip, bizzat maddede gizli olduğunu beyan ederek, bir Tanrının varlığını kabul etmektedir.”⁹⁵ Yani maddeyi ikinci planda tutmuş ve enerjiyi yani hareket ettirici gücü metafizik bir kavram olan tanrıyla açıklamak istemiştir. Ama bahsettiği tanrının maddede gizli olduğunu söylemiştir. Yani doğacı bir tanrı fikrini kabul etmiştir. Haeckel. Hristiyan dininin; Baba, Oğul ve Kutsal Ruh üçlemesini, tabiata ait olan doğru, iyi ve güzel üçlemesiyle açıklama çalışmıştır. Ama bunu tikelin, tümelle birleşmesi sonucu yapamamış ve bu materyalizme başka yön vermiştir.⁹⁶

⁹¹ A.g.e.,151.

⁹² A.g.e.,151.

⁹³ A.g.e.,151.

⁹⁴ Frederick, 1942: 102.

⁹⁵ Doğrucan, 2017: 312.

⁹⁶ Doğrucan, 2019: 64-65.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÜCHNERDE DÜAL İLKE OLARAK MADDE VE KUVVET

3.1. Modern Felsefede Düalizm

Antikçağdan bu yana tartışılmakta olan, varlığı anlama yolu olarak madde ve ruh biçiminde birbirlerinden ayrı iki tözden mi, yoksa bir tek maddi tözden mi olduğu problemidir. Genel itibariyle, Antikçağ her değişenin ardından değişmeyen bir tözden bahsederken modern dünya ‘her değen tözün içinde değişmeyen tözü ’’ aramayı bırakıyor. Yani biricik töz anlayışı yerine tözün birden fazla olduğu üzerinde durmaktadır. Açıkçası bu kadar değişken dünyada değişmeyen bir şey olarak tözü ele alıyorlar. Fakat artık tözün kendisinin biricik olduğu fikri, biricik olmadığıyla sonuçlanır. Doğrusu şudur ki tözün birden fazla ele alınışı önce düalizmi sonra boluralizmi inşa eder. Yani monizm (bircilik-tekcilik) yerini düalizme bırakır. Peki düalizm nedir?

Dilimizde ikicilik olarak adlandırılan, herhangi bir alanda birbirine indirgenemeyen iki karşıt ilkenin varlığını ileri sürdüğü bir yöntemdir.⁹⁷ Genel anlam da baktığımızda, örneğin ahlak açısından baktığımızda bağlılık ve özgürlük, psikoloji açısından, irade ve anlayışgücünün aralarındaki fark ikiciliğe verilen en belirgin özelliklerdir. ⁹⁸ Bu manada filozofumuz Büchner’e ikici denemez. Çünkü madde ve kuvveti birbirine indirgeme girişiminde bulunmaktadır. Fakat düalizm iki tane farklı tözün nasıl tek bir varlık oluşturduğu konusunda açıdan açıklanabilir bir sistem olarak bir sorundur. Büchner bu sorunu çözmek için indirgemeci faaliyete girişmiştir. Bu da onu düalizmle ilgili bir düşünür yapar. Bu sebeple düalist değil kaba bircidir. Bazı kaynaklar da ve tezlerde Platon’un düalist olduğu düşünülmektedir. Çünkü Platon (M.Ö. 427-347)’a göre; Ruh, ölümsüzdür ve ruhu idealara benzetir. Ruh bedenle birleşir. Ama birleşmeden öncede idealar dünyasında vardır. ⁹⁹ Burada görmemiz gereken bedeni ruhun emrine vermiştir. Yani ruh ve maddeyi ayrı ayrı ele almamıştır. Bu yüzden Platon’nu düalist olarak ele almak çok doğru olmayacaktır.

⁹⁷ Hançerlioğlu, 1993: 38.

⁹⁸ Tokatlı,1973: 198.

⁹⁹ Gökberk, 2011:53-67.

İlk düalist filozof Anaksagoras'tır. İlk kez maddeye hareket sağlayan gücü nus 'u (ruh ve akıl) maddeden ayrı düşünür ve düalizm başlatır.¹⁰⁰ Modern dünyada düalizme baktığımızda düalizm Rêne Descartes ile özdeşleşmiştir

Descartes tanrı, ruh ve maddenin gerçekliğinden bahsetmiştir. Bu üç varlık öz bakımından birbirinden farklıdır. Descartes, bu varlıkları birer **töz** (cevher) olarak kabul ederek dedüktif bir yol izlemiştir. Tanrı töz'ünü diğer iki töz olan ruh ve maddeden ayrı ele almıştır. Çünkü tanrı sonsuz ve yaratılmamıştır. ¹⁰¹ “ Descartes'ta ‘Kendisinden başka hiçbir şeye ihtiyaç duymayan şey’ tanımına uygun olarak gerçek töz yalnızca Tanrı'dır”.¹⁰² Der.

Ruh ve madde ise tanrıya bağlı ve sonlu tözlerdir. İnsanı meydana getiren ruh ve bedendir. Yani ruh, zihin- düşünce, beden maddedir. Descartes'e göre yaratılan madde kendi başına vardır ama kendinde var değildir. Tanrı tarafından yaratılmıştır ve sonludur. Madde ister masa, ister ağaç, isterse insan vücudu olsun hep aynıdır. Madde yer kaplar. Madde sadece şekil, büyüklük ve hareket olarak birbirinden ayrılır. Ruh (zihin) ise hareketli ve özgür bir tözdür. İnsan ruhu rüya görür, duygulanımlar yaşar kısaca düşünceyle olur ve her yer yerde olur. ¹⁰³

Descartes insan ve hayvan bedenini bir makine olarak tanımlamıştır. Bedenle ilgili tüm faaliyetlerini, saat gibi kendinden hareketli bir makine işleyişine benzetir. Zihin ve beden de birbirinden bağımsızdır ama birbirinden ayrı değildir. Ruh bedenden ayrı ama onunla etkileşim içindedir. Sevinçlerin, üzüntülerin, yani soyut duygu hallerinin idrakı için bedenle beraber bulunur. Ruh ve bedenin kavuştuğu yeri pineal bez adını verdiği tıbbın, epifiz bez olarak isimlendirdiği bu kozalaklı bez Descartes için açık bir temas noktasıdır. Ruhun burada bedene kavuştuğunu ve temas ettiğini düşünür. Böylece birbirinden farklı iki gerçekliğin bu şekilde bir arada olduğunu iddaeder. Ancak bu iddaa askıdadır. Böyle bir varsayım doğrulanmamıştır. Aksine olmadığı ortaya çıkmıştır. Spinoza, akılın ve maddenin birbirine konumunu paralel görecektir.¹⁰⁴ Ruh beyinde zaten vardır. Kalp damarlarından pompalanan kan beyne geldikçe, beyin damarlarından geçemez. Çünkü bu kan ince beyin damarlarından geçemeyecek kadar

¹⁰⁰ Kranz, 2014: 143.

¹⁰¹ Çuhadar, 2019: 387-388

¹⁰² A.g.e., 388.

¹⁰³ A.g.e.,388.

¹⁰⁴ Aslan, 1996: 105.

büyüktür. Bu yüzden kozalaklı beze yalnızca ruh(can) sığar. Ama sabit orada kalmaz. Rüzgâr gibi sınırlardan geçer ve sinir sistemini dolaşım sistemiyle bağlar.¹⁰⁵

Kısaca Descartes ruh ve bedeni birbirinden ayırır. Ruh varlığını tek başına sürdürebilir, beden sürdüremez. Yani “*cogito ergo sum*” – “*Düşünüyorum, o halde varım.*”¹⁰⁶ Önermesi Descartes’in şüphesini doğrular niteliktedir. Descartes’in felsefesinin baskın bir rasyonalizm içermesine rağmen iki farklı gerçeğin materyalist bir biçimde açıklama çabası, bu sistemi havada bırakmıştır. Arkasından gelenler ya iki ilkeyi birbiriyle uzlaştırmaya çalışmış veya bu ilkenin birinin tarafını tutmuştur. Düalist yaklaşıma T.Hobbes’tanda bir çözüm gelmiştir. T.Hobbes ikili durumu akıldan ziyade madde lehine çözmüştür. Akıllı maddenin emrine vererek monist bir sistem inşa etmiş, dual ilke, hiyerarşik bir monizm şeklini almıştır.

Thomas Hobbes’a göre doğayı anlamak bilgiden geçer. Tüm bilgilerimiz ise duyum ve duyu deneyimlerimizde bulunur. Zaman ve mekân sadece hayaldir. İki tür akıl yürütmeden bahseder. Varlığı anlamak için deney, algı ve sezgi sonuçlarından elde ettiği bilgiyi kendi yetenekleriyle yeniden analiz etmesi yani yeniden çözümlemesi analitik, bu çözümlenmiş olanı bir bütüne kavuşturmaya sentetik olarak tanımlamıştır. Kısaca her bilginin kaynağı deneydir. Düşünce ve nesne arasındaki ilişki temsil ve nedenseldir. Yani düşünce nesneyi temsil eder, nesne ise düşünceye sebep olur. Bu yüzden Hobbes düşüncenin dilden önce olduğunu söyler. Dil olmadan da düşünce olur.¹⁰⁷ Bunu doğada görmek mümkündür. Dil maddenin bir zihinsel karşılığı ise dünyada birçok dil vardır. Ama madde tektir. Doğal olarak maddenin, zihindeki imgelemi olan düşüncenin içerikleri de tek olmalıdır. Ama düşünce zamandan zamana kültürden kültüre değişiklik arz edebilir. Hatta bunu bir ve aynı kişinin bir ve ortamda iki farklı duyunun farklı algılanmasıyla da görebiliyoruz. Mesela bir elimizi sobanın üstünde tutarsak diğer elimizi buz dolabına koyarsak sonra ikisini birden aynı kovanın içindeki suya daldırsak soğukta beklettiğimiz elimiz için su sıcak, sıcakta beklettiğimiz elimiz için su soğuktur.

T. Hobbes’a göre,

“Bilim, mantıksal ve kronolojik olarak şu şekilde ilerler. Olgular gözlem yoluyla bilinir ve bellekte saklanır. Aynı olgular daha sonra ‘’isimler’’le adlandırılır ve bunlardan olgularla olgular arasındaki

¹⁰⁵ A.g.e., 388-399.

¹⁰⁶ Gökberk, 2011: 234.

¹⁰⁷ Cevizci, 2017: 466-467.

ilişkilerin doğru kayıtları olan beyanlar oluşturulur. Beyanlar arasındaki ilişkilerde akıl yoluyla keşfedilir”¹⁰⁸

Spinoza'nın felsefesinin en önemli yapı taşı olan töz kavramı, kendi kendisinde var olan, hiçbir şeye bağlı olmayan, sınırsız ve bölünemez bir şeydir. Spinoza'da töz tanrıdır. Tanrı da doğa ile özdeştir. Tanrı, var olan her şey aşkın ve geçici değil, içkin ve kalıcı nedenidir. Tanrı dışında olan her şey görünüşlerdir (modus). Her nesne sonlu bir kipidir. Tanrı ile görünüşleri (modusları) arasındaki fark, Tanrı yaratan doğa (natura naturans), görünüşler ise yaratılmış doğa (naturata)'dır. Spinoza'nın kozmosu tanrıdır ve tanrı cevherdir. Cevherin her biri özünde tanrının özünü ifade eden sonsuz sıfatlardır. İnsan zekâsı bunlardan yer kaplayan (madde) ve düşünce (ruh) olanı bilir. Madde ve ruh birbirine zıt değil, aynı cevheri düşünmenin iki ayrı şeklidir.¹⁰⁹

Spinoza'ya göre bilgi, “zihindeki tasarımın dış dünyada bulunan nesneye veya olguya uyması olarak değil yine zihindeki başka tasarıma, bu tasarımdan önce gelen ve daha aslî olan bir tasarıma uyması, onunla uyuşması olarak tanımlanır.”¹¹⁰ Yani gerçek bilginin ölçütü upuygunluk'tur. Bütün upuygun ideler, nesneleriyle uyuştugu zaman doğurur ve doğru ideler upuygundur. Zihin var olan her şeyi mantıksal ve nedensel bağıllık düzene göre kavradığı zaman gerçek bilgiye ulaşır.¹¹¹

Spinoza, dört çeşit bilgiden bahseder. Birincisi, kulaktan dolma bilgiler. Doğum günümü bilirim, bunu bana en yakınlarım söylemiştir. İkincisi, bulanık deneyle elde ettiğim bilgiler, günlük yaşamdan deneylerdir. Su ateşi söndürür. Köpek havlar. Üçüncüsü, bir şeyin özünün bir başka şeyden gelişinin algısıyla elde edilen bilgiler, örneğin, ruhun bedenle bir bütün oluşturduğudur. Dördüncüsü, bir şeyin kendi özünden ya da ona yakın nedenin bilgisi, hiçbir yanılma olmadan olan bilgiler. Matematik buna örnektir. Kısaca Spinoza madde ve ruh arasında bir ilişki olarak değil, birbirine paralel olarak görmüştür.¹¹²

John Locke, insanı hayvandan ayıran en önemli şeyin akıl yetisi olduğunu söyler. Bütün bilgiler kendi idelerinin uyuşma ya da uyuşmamayla algılarımızla ve dış dünyayı algılamamızı sağlayan duyum vasıtasıyla meydana geldiğini savunur. Ama bu ideler arasındaki bağlantı akıl

¹⁰⁸ Çuhadar, 2019: 392.

¹⁰⁹ Weber, 1998: 230-231.

¹¹⁰ Çuhadar, 2019: 401.

¹¹¹ A.g.e., 401.

¹¹² Arslan, 1996: 106.

ile olur. Yani akıl bilgi veren herşeyin her aşamasında tüm ideler ve kanıtlar arasında zorunlu ve kuşkusuz bağlantı algılar.¹¹³

Locke'un felsefesinin en önemli terimi ide'dir. Bu ide tüm bilgileri temelini oluşturur. İde, zihnimize oluşan tüm dolaysız nesnelerdir. Yani düşünce, sevmeye v.s kavramlar. Locke, "Doğuştan hiçbir bilgi yoktur." Buna tanrı ve ahlak da dahildir. İdelerin tek kaynağı deneydir. Buda duyum ve düşünüm yoluyla olur. İlk önce dış dünyadan bize gelen nesneler zihne ulaşır. İkinci olarak zihinde algılanır. Son olarak kendi işlevlerini oluşturur. Yani dönüşür.¹¹⁴

İdeler ikiye ayrılır. Basit ideler ve Karmaşık ideler.

Basit ideler, birleştirilmemiş görünümüdür. Bazen soğuk ve sert olması, gülün kokusu, şekerin tadı gibi açık ve seçik idelerdir. Zihin bunları ne yaratabilir ne de yok edebilir. Sadece duyum ve dönüşüm yoluyla sağlanır. Bu yüzden her türlü cisimde ses, tat, koku görülür.¹¹⁵

Karmaşık ideler ise zihnin basit idelerle meydana getirdiği idelerdir. Bu ideler basit idelerin birleşmesiyle yeni bir ide oluşturur. Güzellik, ordu, adam karmaşık idelere örnektir. İstençli olarak yapılır. Dışardan aldığı duyumları kendi gücüyle, kendi idelerini birleştirerek yeni bir ide oluşturur.¹¹⁶ Etkin aktif Büchner'de bu duyum önemlidir. Çünkü duyumlar madde arasında temel bağ oluşturur.

Locke dört tür sınıflama yapar. Birincisi *özdeşlik* idesinin özü diğer idelerden farkının bilincinde olmayı anlar. Örneğin, bu ağaçtır, bu beyazdır. İkincisi *bağıntı*, ideler arasındaki bağıntıyı sağlar ve bu bağıntı olmazsa yani akıl olmazsa somut bir şey meydana çıkmaz. Üçüncüsü, birlikte varoluş ya da zorunlu bağıntıdır. Keskin, şeffaf ve kırılır. Yani cam. Dördüncüsü ise *gerçek varoluş*, algılanan her şey gerçektir.¹¹⁷

Kant'a göre anlama yetisi ve duyuusal algılama yetisi bir araya geldiğinde bilgi oluşur. Bu anlayışını Kant, şu tanınmış formül ile dile getirmiştir: "Görüsüz kavramlar boş, kavramsız görüler kördür."¹¹⁸ Kant bilgiyi anlamanın şeklini zihnin, deneyimden gelen direk duyumları birleştirilip, ona bir birlik kazandırılması ve sentez oluşturulması olarak tanımlamıştır. Kant nesneleri zaman ve mekân içerisinde algılayabildiğimiz bilgilere a priori demiştir. Duyu verileri ile elde edilen bilgilere fenomen (görünümler) duyu yoluyla elde edemediğimiz ve kendi başına

¹¹³ Locke, 2013: 464-465.

¹¹⁴ A.g.e., 97-108.

¹¹⁵ A.g.e., 143.

¹¹⁶ A.g.e., 143-145.

¹¹⁷ Bor, 2011: 38.

¹¹⁸ Gökberk, 2011: 354.

şeylere numen demiştir. Kant, insan zihninin sentez ile gerçekleştirebileceğini ve fenomenlerin anlamsız bir yığın olmaktan kurtarabileceğimizi söyler. Yani bütün sentetik a priori bilgiler, deneyimden başka bir şey değildir. Bu nedenle numen değil, ancak deneyin nesneleri olarak fenomenlerle bir anlam oluşturur. Kant, bu yaklaşımıyla bilimsel bilginin olanaklı olduğunu gösterirken metafizik konularının tartışılması gerektiğini savunmuştur. Kant'ın aklın metafiziğe ait bu kavramların ancak belli formlarla anlaşılabilceği, numen alanının ancak fenomenler dünyasına yansıdığı şekliyle bir anlam ifade edebileceği ve bu alanın ise tam olarak kavranmasının mümkün olamayacağı düşüncesine ulaştığını söyleyebiliriz. Kant fenomenlerin sadece insan zihninin kategoriler aracılığıyla kendilerine bir biçim kazandırdığını ve kavrayabileceğini söylemiştir. Kant, insan zihni ile fenomenler dünyasının yasaları arasında bir paralellik kurarak bunun sonucunda mutlak bir determinizme ulaşarak, bilginin sınırlarını çizmiştir.¹¹⁹

3.2. Madde ve Kuvvet 'in İspatları

Aslında burada alt başlıklarda da açıklayacağımız üzere Descartes'den beri süre gelen düalizm sorununu merkeze alarak düşünme vardır. Genelde felsefenin somut olan ve soyut olan üzerindeki iki farklı töz anlayışını birleştirme, ilişkiye sokma, temas ettirme sorunsalı baş göstermiştir. Büchner, ruh ve beden gibi iki farklı töz yerine tek bir töz olarak kabul eder ve ötekini o un sonucuna çevirir. Bunu daha iyi açıklayabilmek için madde ve kuvvet kavramlarına bakmamız gerekir.

3.2.1. Mâdde ve Kuvvet,

“Maddesiz kuvvet, kuvvetsiz madde olamaz.”¹²⁰ Büchner'in madde ve kuvvet hakkındaki, bu kadar anlaşılabilir bir söylemin üstüne madde ve kuvvet'i ayrı ayrı ele almak boş bir çaba olmaktan öteye gitmeyecektir. Madde ne ise kuvvet odur, kuvvet ne ise madde de odur. Maddesiz kuvvet birbirinden ayrı düşünülürse gerçek olmaz. Çünkü duyularımıza asla etki etmez.¹²¹ Örneğin elimizi masaya koyduğumuzda üzerine bir basınç uyguladığımızda yer çekimi kanunu ile bir ağırlık hissederiz. Büchner, ilkçağlarda maddeyi tek başına açıklayan ve

¹¹⁹ Heimsoeth, 2014: 77-170.

¹²⁰ Büchner, 2012: 372

¹²¹ A.g.e. 372

kabul eden görüşlerin 19. yy. da hiçbir gerçekliği olmadığını, bilimin bunu kabul etmediğini iddia eder ve bunu şu sözleriyle destekler.

“Elektiriklenmiş bir madde olmayınca elektrik mevcut olmayacağı gibi, titreşim halinde bulunan ve ışık yayan madde olmayınca ışık da mevcut olamaz. Bunun gibi atomları, yani en küçük parçacıkları kendi denge noktaları etrafında titreşen bir cisim bulunmadıkça sıcaklık ve yer çekimi tâbi bir madde olmadıkça “ağırlık” da yoktur.”¹²²

Büchner’e göre, ısı, ışık, elektrik ve manyetizm gibi eskiden açıklanamayan bu kavramların artık atomların hareketleri ve aralarındaki karşılıklı ilişkiler olduğu ortaya çıkmıştır ve bunun madde ve kuvvet arasındaki ilişki olduğunu söyler.

Büchner zamanında tanımlanmayıp açıklanamayan ısıyı da şu şekilde açıklar.

“Atomlara ait, yani atomik bir harekettir ki, gayet hızlı ve döngüsel titreşimlerden meydana gelir. Bu titreşimler esnasında maddenin zerreleri az çok birbirinden uzaklaşırlar. Halbuki ısının azlığı demek olan soğuklukta zerrelere birbirine yaklaşır ve işte ısıyla soğukluk ancak bu suretle ayrılırlar.”¹²³

Yani madde bize farklı şekiller olarak kendini tanıtır. Evrende olan her şey madde ve eterin arasında olan hız ve titreşim hareketlerinden ibarettir. Farklı koşullarda bazen ısıyı, bazen ışığı, bazen manyetizmi ve elektiriği, bazen de kimyasal bağlantıları meydana getirir. Hatta sesin tanımını bu tanımla eşdeğer tutar. Havadan uçup kulağımıza gelen bir madde değil, hissettiğimiz hareket ve titreşimlerdir. Bunun en basit örneği günümüzde kullanılan telefona baktığımızda sesbu yolla iletilir. Bu da Büchner’in görüşünü desteklemektedir.

Büchner’in bu örneklerle ve düşünceleriyle net olarak “kuvvet; maddenin atomlarının bir hareketi olduğunu savunur.”¹²⁴ Carl Vogt diyor ki: “Hiç kimse, kozadaki özelliklerin münhasıran kozaya ait olduğunu ve bir kas lifindeki kasılma özelliğinin yalnız o life özgü bulunduğunu iddia edemez.”¹²⁵ Büchner, madde ve kuvvet’i felsefe açısından ele aldığı anda, üstün bir kuvvetin bir gücün asla olmadığını ve hiçbir şeyin yoktan var olmadığını söyler. Yani ne kuvvet maddeyi ne de madde kuvveti yaratmıştır. Çünkü madde ve kuvvet birbirinden ayrı düşünülemez.

¹²² A.g.e. 373

¹²³ A.g.e.374

¹²⁴ A.g.e. 375- 376

¹²⁵ A.g.e. 376

“ Ex nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti “ (Lukretius).

“Yoktan hiçbir şey var olamaz, var olan hiçbir şey de yok olamaz.”¹²⁶

Yani yok demek, bütün mevcudiyeti inkâr etmek demektir. Kâinat yaratılmış değildir!¹²⁷ Eğer kâinatın yaratıldığı kabul edilirse yoktan bir şeyin var olduğunu açıklamak gerekir ki bu da mümkün değildir. Varsayalım yaratıcı gücüne sahip bir kuvvet var. Peki bu kuvvet madededen önce ne yapıyordu ve neden etkisiz kaldı. Bir çelişki olur. Çünkü yaratıcı olarak kabul edilen kuvvet faaliyet demektir, etkisiz kalamaz. Bugüne kadar birçok din ve filozof bu yaratıcının arkasına sığınmıştır ama hiçbiri başarıya ulaşamamıştır. En başta dinlerin inandığı Allah’lar, Antik Yunanda göklere hükmeden Zeus, Gea yerin, Poseidon denizin, Hephaistos ateşin, Eole rüzgarın, Venüs güzellik ve cazibenin tanrılarıydı. Yine Eski Hintlilerde, Çinlilerde, Mısırlılarda, İranlılarda tıpkı buna benzer fikirler vardı. Bu fikirlerin hepsinde madde ayrı düşünüldüğü için dışardan bir kuvvetin etkisi olmadan maddenin hareketi mümkün değildi. Aristotelesten 17.yy.’la kadar gelen bu teoriler Descartes ve Newton’la bu ayrım tartışılmaya başlandı. O yüzden madde ve kuvvet düalizmi, birbirinden ayrı düşünmemek, ezeli olduğunu kabul etmek, yoktan var edememek ve ikisinin de ezeli olduğunu kabul etmek 18. yy. bilimine daha uygundur.¹²⁸

3.2.2. Madde Ölümsüzdür

“Madde” hiçbir güç ile yok edilemez ve ölümsüzdür. En küçük bir toz zerresi dahi kaybolmaz ve yenisi eklenemez, var edilemez. Meydana gelen olayların dönüşüm’den ibaret olduğunu kimya bilimi de destekleyip kanıtlamaktadır. Madde yok olmaz, başka bir şekille varlığını daim ettirir. Mesela, yanan bir odun duman olup uçmaz, arkasında külü kalır. Hatta odun yanarken havada birçok madde ile etkileşime geçerek arkasında kalan kül yanmadan önceki odundan daha ağır basar. Bu etkileşimden dolayı, yok olan maddenin kendisi değil, şeklidir. Başka bir örnek verecek olursak toprağa gömülen bir ölünün birkaç sene sonra kemiklerinden kalmış birkaç kalıntısından başka bir şey göremeyiz. Bedenin çürüyerek ayrışıp toprağa karıştığı bilimsel olarak da kanıtlanmıştır. Ünlü İngiliz şair Shakespeare ‘in bu sözleri Büchner’in ne demek istediğini açık bir biçimde dile getirmiştir.¹²⁹

¹²⁶ A.g. e.376

¹²⁷ A.g.e, 377.

¹²⁸ Büchner, 2012: 379-381.

¹²⁹ A.g.e, 382-383.

“Büyük Sezar öldü. Çamura dönüştü. O çamur bugün güney rüzgârına karşı bir duvarın deliğini kapatıyor. Vaktiyle bütün âlemi titreten bir kahraman, bugün sıradan bir duvarı rüzgârdan ve yağmurdan muhafaza ediyor” (Shakespeare, Hamlet).¹³⁰

Aldığımız nefes, içtiğimiz su, yediğimiz yemek, gördüklerimiz, algıladıklarımız, duyduklarımız, koklayıp dokunduğumuz her şey vücudumuzda çok hızlı dönüşümler meydana getirir. Ama bu dönüşümleri sağlayan basit atomlar vardır ki onlar “... *ne doğar ne bir tanesi ölür ne bir tanesi değişir*”.¹³¹ Ama oksijenin, azotun, suyun, demirin atomları her yerde aynı nitelikte ve her zaman aynı kalır ve başka şekle girmezler.

“Atom ise kendi özünde daima aynı kimliğe sahiptir. Onun değişim özelliği kendine nazaran değil, şekilleneceği cisme nazarandır”.¹³²

Bugün bir kahramanın cesaret atomları yarına bir ihtimal gezdiği bastığı topraklarda olacak; belki oradan geçen bir şairin beyninde vakit geçirecek belki başka birinin hayatında çalışacak başka bir şeye dönüşecektir. “Madde üretme, tahrip, teşkil...” dir.¹³³

Vücudumuza giren her şey bize her saniye seneler önce ölmüş ecdadımızın etlerini zerreler halinde ilave eder. İngilizlerin bir sözü vardır:

“ Derler ki bizim atalarımız kendi özlüklerinin bekâsı için uzun müddet Fransızlarla mücadele ettiler ve öldüler. Şimdi biz her gün Fransa’dan İngiltere’ye sevk olunan etler diye atalarımızın etlerini yiyoruz. Waterloo Muharebesi’nde katledilen dedelerimiz oradaki tarlalar için gübre vazifesi görmüşlerdir”.¹³⁴

Büchner’in bu iddiaları kültür denen şeyin aslında genlerle alakalı olmasından ziyade sınırları belli bir topraktan geliyor olmasıdır. Çünkü aynı topraklarda yaşayan canlıların aynı atomları taşıması pek muhtemel bir olaydır. Yani kültür dediğimiz kavram aynı atomların dönüşümlü olarak farklı vücut ve şekillerde tekrar meydana gelme durumu olabilir. Elbette ki birebir aynısı olamaz ama etkisi olduğu söz konusudur. Bugün ki bilimin gen aktarımı dediği şey aslında atomların aktarımıdır. Hatta şöyle bir örnek verecek olursak ikiz olan iki kardeşi birbirinden uzak farklı iki yerde büyütülürse boylarından kilolarına gelişim ve değişim

¹³⁰ A.g.e, 382.

¹³¹ A.g.e, 383.

¹³² A.g.e, 383.

¹³³ A.g.e., 384.

¹³⁴ A.g.e., 384.

özellikleri birbirinden çok farklı olacaktır ve büyüyüp yetiştiği toprağın kültürünü alacaktır. Kısaca toparlayacak olursak madde, ölümsüzdür ve yaratılmamıştır.

Büchner'e göre “ Anlaşılması mümkün olmayan bir şey varsa, o da kâinatın başlangıcı ve sonu meselesidir”.¹³⁵ Kâinat'ın başı ve sonu meselesi sadece ilahiyatçılar ve spiritüalistler tarafından boş savsatarla anlaşılması ve kanıtlanması mümkün olmayan açıklamalarla anlatılmaya çalışılır. Geçmişten bu yana gelen “Beden fânidir, ruh bâkidir.” Bühner bu görüşe karşı çıkarak bunun tam tersi olduğunu iddia eder. Bedenin bireysel şekil itibariyle fani olduğunu ama o şekli meydana getiren unsurlar açısından kesinlikle bâki ve ölümsüzdür. Sadece ölürken değil, yaşadıkça da onları değiştirir ve dönüştür. Ruh ise bireysel ve maddi olan yapının çözülmede yok olur, uçar gider. Yani bâki olan ruh değil maddedir.

Bugün bu bilgi bilimde çok önemli yere sahip ve birçok filozof bu görüşü desteklemektedir. Hatta eski filozoflardan Empedokles, Anagsagoras, Demokritos, Epiküros ve Lukretius; varlığın yok olmaz konusunda önemli görüşler ortaya koymuşlardır.¹³⁶

3.2.3. Kuvvet Ölümsüzdür

“Yaratılması, tahrip edilmesi yok edilmesi mümkün olmayan, yani tıpkı madde gibi ezeli ve ebedi bulunan bir şey daha varsa, o da madde ile bir bulunan “ kuvvet” tir.”¹³⁷

Kuvvet de madde gibi yaratılıp ve yok edilmesi mümkün olmadığı için varlıkve yokluk, birinin diğerine dönüşmesi olayları bir şekil değişiminden ibarettir. Kuvvetin meydana geldiği durumlarda insan ya direk ya da form değiştirmiş haliyle ortaya çıkan kuvveti tanıyabilir. Antik felsefeden bu yana maddenin ölümsüzlüğü kavranmış fakat kuvvet' in ölümsüzlüğü 18. yy.'la kadar kavranıp anlaşılamamıştır. Oysa ki maddenin dönüşümünde hareketini, niteliğini sağlayan kuvvet olduğu aralarındaki ilişkiden gayet açıktır. Bu niteliklerde hareket mevcuttur ve azalıp çoğalırlar. Bu azalıp çoğalmalar ya gizli- açık halde ya da aktif- pasif haldedir. Kuvvetin ölçülmesi kanıtlanması maddeye göre daha zor olduğu için 18.yy.'la kadar anlaşılmadı. Madde ve kuvvet kitabının basımından sonra Morh adındaki bir hakim ısının tabiatı ile ilgili gözlemlerde bulunmuş. 1842'de ise Mayer ısının mekanik olan eşdeğerini elde

¹³⁵ A.g.e.,385.

¹³⁶ Tefvik ve Nebil, 2012: 385.

¹³⁷ A.g.e., 387.

etmiş ve sonunda 1849'da İngiliz filozoflarından Joule, ısı ve hareket arasında ilişkiden kuvvetlerin dönüşümüne dair kanıtlar ortaya koymuştur.¹³⁸

Fizik bilimi ise sekiz farklı kuvvetten bahseder ve tanıtır. Bunlar;

1. Ağırlık
2. Isı
3. Işık
4. Elektrik
5. Manyetizm
6. Kimyasal Bağ
7. Kimyasal Bağlantı – Moleküllerin Çekimi
8. Moleküllerin Kuvveti

Yukarıdaki kuvvetler istisnalar dışında her zaman birbirine dönüşürler. Dönüşüm olduğunda hiçbir şey kaybolmaz, dönüştüğü kuvvete denktir ve yeni olaylar meydana getirir. Bu kuvvetler uzay kapsamında ışık ve ısı halindeyken cisimlere ve güneşe bağlıdırlar. Bu dönüşümleri örneklendirecek olursak. Yanma ve kimyasal bir olayla ısı ve ışık meydana gelir. Meydana gelen ısı, hızlı bir biçimde buhara ve mekanik kuvvete dönüşür. Bunu lokomotiflerde çok rahat görebiliriz. Lokomotif kazanında yanan kömürlerin ısısı dâimi olarak vagonları hareket ettirir. Tren durunca ise ısı buharlaşmaya dönüşür. Mekanik kuvvet ise **çarpma** vasıtasıyla sıradan ısıya dönüşebilir. Örneğin savaş topları ateşlendikten sonra bir yere çarpması sonucu mekanik kuvvetin gülledeki hareket sonucu ısıya dönüştüğü hatta gök cisimlerinin çarpması buna örnek gösterilebilir. Isının kaynağı ise güneştir. Ama kuvvetin farklı şekil ve boyutlarıyla meydana çıkan olaylar farklıdır. Örneğin rüzgâr, şimşek, yağmur, kar... gibi bütün doğa olaylarının tümü kuvvetin etkisiyle oluşur. Güneşten gönderilen bu ışıklar kaybolmaz. ‘‘ Evlerinizi ısıtmak için meydana getirdiğimizi zannettiğimiz ısı güneşin ısısı olduğu gibi, geceleri aydınlatma için kullandığımız ışık da güneşin ışığıdır. (Leibig)’’¹³⁹ Güneşten gönderilen ışık, sabitlerle gezegenlere gönderilen ışıklar, ısıya dönüşür yüksek dereceye ulaşan ısı ışığa dönüşür. Sonuç olarak kuvvet de madde gibi ezeli ve ebedidir.

¹³⁸ A.g.e, 388.

¹³⁹ Büchner, 2012: 392.

3.2.4. Madde Nihayetsizdir

Büchner, maddenin mekân ve mesafe yönünden sonsuz olduğunu düşünür. Zaman ve mekân kavramları bizim düşüncemize göre şekillenir. Mesela bir idam mahkûmu ve milli piyango kazanan bir insanın yirmi dört saat zaman kavramı, farklıdır. İdam mahkûmu için zaman çok hızlı akıp giderken, ödülüne kavuşacak olan kişi için zaman bir türlü geçmez. Maddenin nihayetini tam anlamamız imkansızdır. Bir de mikroskop yardımıyla küçücük bir parçanın bile içinde milyonlarca canlının olduğunu bilimin yardımıyla biliyoruz. Bu da bize ne kadar alet gelişse dahi maddenin en küçük parçasını bilmemiz olanaksız olduğunu gösterir. Hatta zihnimizde bile hayal edemeyiz. Büchner, atom maddenin en küçük yapısıdır, bölünemez düşüncesini kabul etmez. Bunun tam olarak kesinliğe ulaşmadığını ve bize atom hakkında kesin bilgiler vermediğini söyler.¹⁴⁰

“ Madde ve dolayısıyla tabiat nihayetsizdir, diyoruz. Çünkü hemen her yerde ve her şeyde bir en ve boy tayin etmek fikri, bir hakikati değiştirmek kudretine malik değildir”.¹⁴¹

Mikroskoplar bize maddenin küçüklük yönünden bu sonucu çıkarmamızı sağlamış ve teleskoplar da büyüklük yönünden bize birçok fikir verdiğini söyler. Gözle gördüğümüz ya da görmediğimiz gezegenler, yıldızlar aslında gördüğümüz kadar küçük ya da görmediğimiz için yok değildir. Keşfedilmemiş bir uzay vardır. Evrenin ne başlangıcı vardır ne de nihayeti vardır.

“İnsanın düşüncesi dışında ne zaman ne de mekân vardır. (Yani bunlar ancak insanın zihninde mevcuttur.) Bunlar birtakım mukayeselerin sonucudur ki, ancak dış dünyadan gelen izlenimlerin muhakemesiyle elde edilirler. Mekân fikri ferde göre dış dünyadaki şeylerin yan yana gelmiş şekillerinin mahsulüdür. Zaman fikri ise yine aynı şeyler arasında gerçekleşen hareketlerin mahsulüdür ki, yine dış dünyanın fert üzerindeki ‘reaksiyon’ udur. Kısacası bunlar hep bize göredir. Bizim dışımızda ne zaman ne de mekân vardır. Mevcut olan şey, nihayetsiz bir madde ve yine onun nihayetsiz olan hareket ve dönüşümleridir”(Radenhausen).¹⁴²

3.2.5. Maddenin Değeri

İnsanlar bir zamanlar dünyadan ve dünyadaki kötülükten usanmış ve çözümü başka bir alemde aramışlar ve bu alemlerin gerçek, dünyanın aldaticı olduğuna inanmışlar. Bu düşünce insanlarda madde olarak gördükleri bedene çeşitli inanışlara göre eziyet ve işkence yapmaya başlamışlar. Hatta Antikçağ filozoflarından Platon bedenin başka bir güç tarafından idare

¹⁴⁰ A.g.e., 394-399.

¹⁴¹ A.g.e, 400

¹⁴² Büchner, 2012:405.

edildiğine ve bu gücün ruh olduğunu savunmuştur. Bu felsefe insanların bedeni daha da aşağılamasına neden olmuştur. Bu düşünce Ortaçağ'da öyle bir hal aldı ki, kendilerini tanrının elçileri olarak tanıtan din adamları, insanları türlü türlü işkencelere maruz bırakmıştır.¹⁴³

Hristiyan dini kurucularından Paul; “İsa’yı asanlar kendisini değil, etini, hırslarını ve arzularını astılar” demiştir.¹⁴⁴ Fakat madde ve kuvvet birdir ve bedene işkence yapmak ruha azap çektirir. Yani bedene yapılan bir kötülük ruhumuza ya da ruhumuza yapılan bir kötülük bedenimize zarar verir. Cicero’nun ; “Sağlam bedende sağlam fikir ” sözü günümüzde de sağlam kafa sağlam vücutta bulunur özlü sözü bu problemin özetidir.¹⁴⁵

Büchnere göre “...biz büyük bir ‘bütün’ün parçasından başka bir şey değiliz. Nihayet bir gün olup yine o ‘bütün’e döneceğiz. Tabiat bütün varlıkların anası, kökenidir: Toprakten hâsıl, toprağa vâsıl.”¹⁴⁶ Eskiden ve hâlâ bazı kültürler, ölümden sonra bedenleri, eşyalarıyla birlikte taşların altında muhafaza edip, bedenlerinin toprak olmasına izin vermiyorlardı.

“İlahiyat âlimlerinden olan Doktor Leupoldt diyor ki: “ Bazı insanlar bilim ve fende bir hareket noktası olmak üzere Allah’tan başlayacak yerde madden başlıyorlar. Halbuki madde nihayetsiz olan tabiatın parçalarından olmakla varmak istedikleri noktaya onları ulaştırmaz. Çünkü parça bütünü kuşatmaktan acizdir. Bu vasıta ile ne maddenin ne de tabiatın isterse yüzeysel olsun hakikati anlaşılabilir”.¹⁴⁷

Büchner, tabiatı açıklarken ise Allah’tan başlayarak açıklayanlara karşı çıkıyor. Çünkü Allah’tan başlanan bilgi eksik ve doğru olamaz. Bilimin de kanıtladığı gibi maddeden başlayan bilgi daha güvenilir ve ilerleyici olduğunu bize gösterir. Tecrübe ve gözlem yoluyla, evrenle ilgili elde edilen bilgiler ruhtan önce maddeyi gözlemekten başlar. Ayrıca madde ve ruh birbirinden ayrı düşünülmez. Madde ve ruh birbirinden ayrı ve zıt değildir. Beyinde, sinirde, düşünce ve duyum gibi haller, atomların titreşim ve şekillerinden başka bir şey değildir.¹⁴⁸ “Kuvvet ya da ruhun maddeyi yarattığı teorisi hiçbir delil ve tecrübeye dayanmaz”.¹⁴⁹ Bunu kanıtlayacak tek bir örnek yoktur. Bu konuda Stanski’nin bu sözleri konuyu açık bir şekilde bize gösterir.

¹⁴³ A.g.e, 406.

¹⁴⁴ A.g.e, 407.

¹⁴⁵ A.g.e. 408.

¹⁴⁶ A.g.e. 408.

¹⁴⁷ A.g.e.,408-409.

¹⁴⁸ A.g.e.,410.

¹⁴⁹ A.g.e.,410.

“Biz maddenin esasını ne derece bilmiyorsak kuvvetin esasını da aynı derece bilmiyoruz. Hala maddenin bir tek unsurdan mı, yoksa kimyaca tanınan altmış yetmiş basit cisimden mi oluşmuş olduğu belirlenmiş değildir. Fakat iyi biliyoruz ki çeken, iten, mukavemet eden, hareket eden, ışık, ısı v.b gibi hadiseleri meydana getiren bir şey vardır ve bu şey ortadan kalkınca hadiselerin de aynı 108 zamanda oradan kalktığını görüyoruz. Diyebiliyoruz ki, madde dediğimiz bu şey, kuvvet dediğimiz hadiselerin sebebi ve konusudur. Şu halde birtakım metafizik alimlerinin sırf kendi fikirlerine göre maddeyi inkar ettikten sonra, bunu “düşüncenin dış dünyadaki bir tecellisi” diye kabul etmeleri cidden gülünecek bir şeydir”¹⁵⁰

Geçmişte maddenin manası ve bilimle gelişen maddenin manasını şöyle anlatmak daha açık olacaktır. Örneğin uzay boşluğu, karadelik, galaksi gibi terimleri okumamış birine sormakla eğitim almış birine sormak gibi bir şey olur. Hayattaki sayısız akıl almaz olayın aslında maddeyle açıklanacak kadar basittir. Telefon teli insanın sesini aynı anda kilometrelerce uzağa titreşimle ulaştırdığını kabul edenler, neden duyularımıza gelen bir bilgiyi sinirlerde meydana gelen olaylar beynimize aynı yolla iletilildiğini kabul etmezler. Elbette ki bütün bu olanlar sadece madde değil, maddenin faaliyetleridir. Yani milyonlarca atom molekülün bir araya gelip çalışmasıyla olur.¹⁵¹

3.2.6. Hareket

Evrendeki düzenin ve işleyişin ilk delili olarak hareket tüm varlıkların niteliğidir. Matematik, fizik ve gökbilimin araştırmaları gösteriyor ki evrendeki düzenin sürekli değişimi hareketle mümkündür. Atomlar gibi bu değişim zorunludur. Madde gibi harekette asla yok olmaz, ebedidir. Büchner, “ mutlak hareketsizlik” diye bir şey olmadığını, içsel ve dışsal yapının daimi bir hareket halinde olduğunu söyler. Moleküller arası genleşme, soğuma, ısı, ışık... kısacası her değişim ve dönüşümün hareket olduğunu ve sadece bu hareketlerin kendine özgü biçimlerinden bahseder. Hareketin tıpkı kuvvet gibi maddeden ayrı düşünölmeyeceğini ve ebedi olduğunu kabul etmek zorunludur. Ancak hareketin kuvvete ya da kuvvetin harekete dönuştüğünü söylemek boş bir çabadır. Çünkü hareket meydana gelmez. Hareket daima vardır. Meydana gelen olaylar içinde az ya da çoktur. Ne akıl yoluyla ne de tecrübe yoluyla hareketten bağımsız hiçbir cisim yoktur. Fakat bir cismin başka bir cisme göre dayanma gücü hareketsiz kalabilir. Bu da hareketin denge halinde kalmasıdır. Yani iki cisim karşılıklı hareket etmiş ve kuvvetleri eşit gelince denge halinde hareketsiz kalmışlardır. Ama hareket yok olmamıştır gizil

¹⁵⁰ A.g.e.,411.

¹⁵¹ A.g.e., 412-415.

haldedir ve yollarına devam etseler tekrar hareket edeceklerdir. Bütün cisimler dünya ile birlikte güneşin etrafında döner. Uzayda her şey hareket halindedir. Bunu anlamak çok zor değildir. Gökbilimciler bunun kanıtlamışlardır. Bunun aksini iddia etmek boş bir çabadır. Hatta sadece gökyüzü değil yeryüzü ve yer altında daimî bir hareket halindedir. Jeoloji bilimiyle bu hareketleri depremler, yanardağ patlamaları, rüzgarlar, denizdeki hareketler ,oluşan adalar, sel, heyelanlar, havanın sıcaklığı- soğukluğu gibi bütün doğal olaylar hareket ile mümkündür. “Hareket, kuvvetleri hareket ettirici bir güçtür ve maddenin ruhudur der.” Büchner. Hareket olmazsa kuvvetler denge halinde kalır. Kısaca hareket maddenin ruhudur.¹⁵²

Hareket ebedi ve ezelidir. Bu teori ilk eski Yunan filozoflarından Leikkippos ve Demokritos ve onların yolundan giden Epiküros ve Lekretius tarafından atomların sürekli hareket halinde oldukları fikri ortaya atılmıştır. Anagsogoras’ta ilk kez ruhu maddeden ayırmış ve onu harekete atfetmiştir. Aristoteles’in maddi olmayan bir şey olarak hareket ettirici bir varlığın olduğu iddiasıyla ile birlikte bu teori Descartes ve Sipinoza zamanına kadar gelmiştir.¹⁵³

Descartes: “ Bana madde ve hareketi verin size dünyayı yapayım.”¹⁵⁴

Hatta Newton yer çekimi kanunlarını keşfederken, maddeyi yaratan bir harekete getiren ilahi bir güçten bahseder.” Hareketi hareketle açıklamaya çalışan Leibniz: “Her yerde faaliyet vardır ve bence hareketsiz cisim olmadığı gibi, faaliyetsiz madde de olamaz”.¹⁵⁵

18. yy. materyalistlerinden D’Holbach’a göre de hareket ebedidir ve hareketsizlik yoktur. Diderot ve öğrencileri de bu fikri savunmuşlardır. 18. yy. bilimi de bu teoriyi savunmuş ve kanıtlarda bulunmuştur.

“ Çoğunlukla düşünün ki, her gelen şey süratle gider ve yok olur. Madde nihayetsiz bir cereyan, kesintisiz bir yenilme zinciridir. Bu alemde hareketsizlik yoktur. Ebedi bir ‘gidip gelme’ vardır ki, her şey onun içinde çözülür. Her kim ki bir şeyden dolayı ızdırap çekerse, o adam akılsızdır. Bu akışın fânîliklerine kapılanlara ve uzun müddet kederli kalanlara yazıklar olsun!”(Marc-Aurêl).¹⁵⁶

¹⁵² A.g.e. 416-420.

¹⁵³ A.g.e.421

¹⁵⁴ A.g. e. 420.

¹⁵⁵ A.g.e.421

¹⁵⁶ A.g. e.422.

3.2.7. Şekil

Büchner, maddenin anlaşılması ve kavranması için şeklin de kuvvet ve hareket gibi zorunlu nitelik taşıyır. Şekilsiz madde kâinatta varlığını gösteremez. Her maddenin küçük-büyük, yamuk-düz, uzun-kısa mutlaka bir şekli vardır. Biz maddeyi, bu şekiller sayesinde görüp tecrübe ederiz, onları birbirinden ayırırız. Şekil önceden tasarlanmış bir şey değildir. Şekillen oluşması uzun yıllar alır ve daima gelişimini tamamlamaya devam eder. Bunu evrende görmek mümkündür. Canlı ve cansız varlıklar içsel ve dış dünyanın etkisiyle şekil değiştirir. Örneğin, gezegenler sürekli değişir, basit bir kaya parçası bile rüzgârın etkisiyle aşınır, yağmurla birlikte yosunlaşabilir. Canlılar yaşamları gereği gelişimlerini tamamlarken birçok şekil değiştirir. Eğer şekil önceden belirlenmiş bir şey olsaydı evren gelişmez ve sabit kalırdı ve buda değişimi etkisiz yapar ki bütün bu hareketi, kuvveti yok saymış oluruz. Ama bu imkansızdır. Evrende hiçbir şey birbirinin aynı değildir. Buna en büyük kanıt kar taneleri olur. Hiçbir kar tanesi bir diğerinin aynısı değildir. Tek yumurta ikizlerinde bile farklar vardır.¹⁵⁷

Biyolojinin de bize kanıtladığı gibi organik maddeler en basitten en karmaşık olana kadar belli bir gelişme, değişme aşamasını tecrübe etmiştir. Bunun en küçük yapısı olan protoplazma diğer adıyla canlı hücreden meydana geldiğini gösterir. Bu durum organik âlemde'' hücre'' ne ise inorganik âlemde ''kristal'' de öyledir. Kristallerde hücre gibi belli bir şekli olmayan saf sudan meydana gelir.

“ 1849 senesinde Reichert tarafından albümin ve protein kristalleşmeleri üzerinde yapılan tecrübeler bunların da tıpkı organik maddeler gibi olduklarını ve zerrelerin, protoplazmalarda görülen özelliklere benzer özellikler ortaya koyduklarını ispat etmiştir”.¹⁵⁸

Ernest Haeckel, belli bir şekli olmayan bu protoplazmanın nasıl olurda organiklere şekil verdiğini anlamamış ve hiçbir zamanda bu bilgiye sahip olamayacağımızı düşünmüştür. Eski filozoflarda, şekil ve madde konusunda şeklin ebedi olduğunu ya da önceden belirlenmiş gibi zayıf teoriler ortaya atmışlardır. Bugün dahi istediğimiz kadar geçmişi anlamaya çalışsak da bu nihayetsiz şekli tam anlamıyla anlamak mümkün olmayacaktır. Çünkü şekli anlamaya çalışırken çok ileri gidip idealizme, maddeyi anlamaya çalışırken abarttığımızda materyalizmi düşeceğimizi bu yüzden madde, kuvvet ve şekil birbirinden asla ayrılamaz ve bu evren bir

¹⁵⁷ A.g.e. 423-424.

¹⁵⁸ A.g.e. 425.

düzen üstüne kurulmuştur. Bilimin gelişmesiyle bu teoriler gün geçtikçe doğruluğunu ispatlıyor.¹⁵⁹

3.2.8. Tabiatın Kanunları Değişmez

Geçmiş zamanda tabiatın varoluşu semavi dinlere göre bir bir kanun koyucu tarafından yaratılmıştır. Günümüzden hala bu fikre inananlar vardır. Oysa araştırmalar sonucu Büchner'e göre bu yanlış fikrin aslında kanun kelimesinden kaynaklandığını söylemektedir. Oysaki kanun bu fikre inananların düşündüğü gibi toplumları düzenlerken konulan ceza kanunları gibi bir güç ya da bir kişi tarafından oluşturulmaz. Büchner'e göre kanunlar maddeyi ve tabiatı idare etmezler. Aksine kanunlar madde ile beraberdir. Tabiatın kanunları zamana, kişiye ve herhangi bir şeye göre değişmezler. Dışardan hiçbir etkiye maruz kalmaz ve kesinlerdir. Moleschott'un dediği gibi: “ Tabiatın kanunları kesinliğin en şiddetli bir ifadesidir”.¹⁶⁰

Doğaya baktığımızda altından destek verilmeyen bir taş parçası daima yerin merkezine doğru düşmek zorundadır. Hiçbir kişi ve güç güneşi durdurmaya gücü yetmez. Evrendeki her şey milyonlarca yıl önce tabiatın kanunları tarafından meydana gelmiş bir düzen içindedir. Bilim eski düşünceleri tecrübe ve deneyle çürüttü. Eskiden ilahi güçler, tanrılar tarafından yönetilen yıldırım, şimşek, yağmur... bilim ile birlikte nasıl meydana geldiğini açıklayıp bu yanlış fikirleri çürütmeye devam etti. Dünyadaki hiçbir şeyin nedensiz olmadığını her şeyin bir açıklaması olduğunu ve mucizelerin olmadığını kanıtlamıştır. Yani olan ve olacak olan her şey madde ve kuvvetin kanunlarıyla olmaktadır.¹⁶¹

“Ateşle su birleştiği zaman meydana gelen şey, buhar ve bu buharın etrafına icra edeceği basınçtır. Bir buğday tanesi yere düştüğü zaman mutlaka filiz çıkaracaktır. Müsait bir zaman ve kendisine etki icra eden bir çekim bulduğu vakit mutlaka yıldırım düşecektir. Kimyasal bağlantı altında titreşen iki zerre, kendilerini ayıran bir engel olmadıkça mutlaka yan yana gelecekler, birleşeceklerdir. Ve herhangi bir hastalıktan muzdarip olan organik bir yapı, hastalıktan kurtulamadığı halde mutlaka mahvolaca, hayatını kaybedecek”.¹⁶²

Fizik, kimya, astronomi bilimleri tabiattaki bütün olayları bize açıklayarak ruh denen gücü ortadan kaldırmıştır. Büchner, “ Bunlardan haberi olan kişiler, bilimden haberi olmayan

¹⁵⁹ A.g. e. 427.

¹⁶⁰ A.g.e. 429.

¹⁶¹ A.g.e.,429.

¹⁶² A.g.e.,430.

diğer cahil insanlar gibi Allah’a inanmazlar. Ölüm her canlının kaçınılmaz bir sonudur ve bunu değiştiremeyiz, “ tabiatın kanunları bir takım barbar kuvvetlerdir ki, ne ahlâk ne de nezaket tanırırlar”(Carl Vogt).¹⁶³ Gündelik dille söyleyecek olursak olaylara dua ve büyü gibi safsatalar tabiatın kanunlarının sonucunu değiştirmez. Feuerbach’ın bunu şu sözleriyle destekler. “ Tabiat insanın şikâyetlerine, dualarına, yalvarışlarına asla cevap vermez. Bunların hepsini reddeder, aşağılar”.¹⁶⁴

Feuerbach ‘a göre dışardan bir güç tarafından ve tabiatın kanunları dışında bazı görülen şeyler mucize olarak adlandırılmış ve mucizeler ilk insandan bugüne kadar meydana gelmiştir. Fakat ilk kavimler de mucizelere daha çok inanılmış ve eğitim olmadığı için bu mucizeler çok fazladır. Eskiden din adamları doğa olaylarını kendi sözlerine kanıt olarak göstermiştir. İnsanda bu ve bunun gibi peygamber, melek, büyücü gibi birçok safsataya inanmışlardır. Feurbach, Hristiyan dininin bu tavrını ve dini eleştirmiş ve bunu kanıtlamaya çalışmıştır. Ama bu Büchner için gereksiz bir çabadır. Tabiat zaten bunu giderek çürütmüş ve her şeyin tabiat kanunları olduğunu göstermiştir. “Tabiatla ne harika ne de mucize vardır. Bunlar ancak birtakım hadiselerin -sebeplerini bilmeyenler nezdinde -ürettikleri etkilerdir.”¹⁶⁵

Bilim ve fen ileri düzeye kadar ilerlemiş olmasına rağmen insanlar hala din deneneyen şeyin etkisindedir. Hatta İngiltere gibi çok gelişmiş bir ülke de ileri boyutta kolera salgınıyla baş etmek için kilise hükümete bir gün oruç tutmak ve dua etmek için halka emir verilmesini istemiştir. Ama Lord Palmerston, hastalığın başka sebeplerden yayıldığını ve bu teklifi reddettiği için dinsizlikle suçlamış ve bunun Allah’a karşı bir isyan olarak kabul edilmiştir. Bazı din kitaplarına göre Kâinat bir saate benzermiş, Allah kâinatı kurarken bu saati kurmuş ve kıyamete kadar işleyecekmiş. İnci’le göre de Allah kâinatı altı günde yaratmış. Aynı zamanda yaratma işlemi devam ettiği söylenir. Bu süreç de Allah yaratığına canı isteyince karışır ve müdahalelerde bulunur. Mesela İbranileri kurtarmak için Kızıldeniz’i ayırmış, insanları korkutmak için birçok kavmi helak etmiştir. Allah ihtiyaca göre çare bulan biri gibidir. “Newton’un inandığı gibi onun bir saati yaptıktan sonra bazen bir tarafını, bazen diğer tarafını kurcalayarak, bazen vicdanlarını sıkıştırarak, bazı yerlerini bağlayarak işletmeye çalışan bir saatçiye benzetmek gerekecek...”¹⁶⁶ demiştir.

¹⁶³ A.g. e.,430.

¹⁶⁴ A.g.e.,431.

¹⁶⁵ A.g.e., 432-433.

¹⁶⁶ A.g e. 434.

Oysa mükemmel olan Allah kâinatı mükemmel yaratması lazımdı ki, herhangi bir tamire ve bakıma gerek olmasın. Bazı âlimler tâbiatın değişmez olduğunu kabul eder ve bunu Allah fikriyle uzlaştırmak ister. Ama ikisinden birini kabul etmek zorundadırlar. Ya körü körüne Allah’a inanacak ya da tecrübe ve bilime inanacaklardı. Çünkü birbirine zıt bu iki düşüncenin birleşmesi mümkün değildir. Eğer böyle olursa özgür irade nerde kalır. Allah’ı reddeden Büchner, bilimin bize gösterdiği dünyamızın mükemmel işleyişin bir güç tarafından yönetilmediğinin ve herkesin özgürce düşüp davranabileceğini savunur. Aksini düşünmek bilimle uğraşmanın boş bir çaba olduğunu kabul etmek sayılır. Bu da bizi ileri götürmez ve daima bir gücün ve bu gücü kullanan kişilerin emrinde esir oluruz.¹⁶⁷

3.2.9. Tabiatın Kanunları Geneldir

İnsanlar daha gök cisimlerinin hakkında bilgi sahibi değilken; güneşin ve yıldızların insanların hizmetinde olduğu düşünülürdü. Yani ısı ve ışık kaynağı olarak görülürdü. Oysaki Kozmoğrafyanın gelişip ilerlemesiyle dünya ve onların göksel cisimler olduğu anlaşıldı. Hatta bunlarla birlikte uzay ve başka gökcisimleri keşfedildi ve oralara ulaşılmağa istendi. Oysa insanlara dünyanın imtihan yeri olduğu, ölümle birlikte dine inanıp gereğini yapanların güzel âleme, kötülük yapanların kötü âleme gideceğini söylüyorlardı. Bazı din adamları da yıldızlar arası seyahatin ‘ruh’ ile ışık hızında yapabileceği söylerler. Fakat astronomi bize bu denli büyük bir hızın imkansızlığını kanıtlar. Kesin olan ise etrafımızda bulunan kürelerde ayrı kuvvet ve madde kanunları geçerlidir.¹⁶⁸ Tabiatın önemli bir kuvveti olan ağırlık;

“-bütün hareketleri, gökteki cisimlerin birbiriyle ilişkilerini idare eden bu kuvvet her yerde bir ve genel olmalıdır ki, çekim ve hareket kanunları bir düzen içinde faaliyetlerini icra edebilsinler. Biz bu kanunların genelliğini bilimsel olarak en uzak cisimlerde bile görebiliyoruz. Bir taşı düşüren, bir balonu yükselten, sarkacı sallayan kanun, ancak hesapla keşfedilebilen ve gayet uzak bir yıldız hareket ettiren kanunun aynıdır. Bizim odamızın içinde ancak güneşin vurduğu zaman havada uçtuklarını gördüğümüz bu toz zerrelere de kanuna tâbidir. En kuvvetli teleskoplarımızla gözlemleyebildiğimiz en büyük ve en uzak güneş sistemleri de bu kanuna tâbi... Yani bütün bu hareketlerde hüküm süren kanun ‘ağırlık’ kanunudur.”¹⁶⁹

¹⁶⁷ A.g.e. 435-439.

¹⁶⁸ A.g.e.440.

¹⁶⁹ A.g.e. 440-441

Bu ağırlık kanunuyla kozmografya bize mükemmel bir kesinlik sağlar. Ay ve güneş tutulmaları gördüğümüz ya da henüz göremediğimiz yıldız hareketleri kısaca gökteki her hareketi saati saatine bilir. Bu kanıtlar gösteriyor ki sadece dünya değil çok uzaktaki gezegen ve yıldızlarda da bu kanun geçerlidir. Dünya gibi Ay’da dağlar, ovalar, vadiler, Venüs’de yüksek dağlar, Mars’ta kıtalar ve denizler vardır. Bütün gezegenlerde dünya gibi mevsimler günler, geceler de vardır.¹⁷⁰

Işık kanunları da dünyada olduğu gibi uzayda da aynı kanuna sahiptir. Işık; aynı hıza sahip, aynı bileşimleri içerir, aynı kırılmaya ve azalmaya sahiptir. Dünya ile aynı kanunlara sahip olduğu için milyonlarca mil uzaklıktaki gezegenlerden gelen ışıklar ile şeklini, ısısını, hareketlerini ölçebiliyorlar. Bu ışık sayesinde gezegen hareketlerine bağlı olarak oluşan gölgeler saptana biliniyor. Hatta Satürn’ün çevresindeki halkanın kendi zeminine gölge bıraktığı gözlemlenmiştir. Ayrıca sadece ışık değil kimya açısından da özdeşlik mevcuttur.¹⁷¹

Isı kanunlarına baktığımız da yine dünyamızla aynı özdeşliklere sahip olduğunu görürüz. Güneş’ten gelen ısı, cisimlerin katı-sıvı-gaz halinin ısının derecesiyle orantılı olduğu, elektrik, manyetizim, mekanik kuvvet, kimyasal bağ... gibi ısıyla sürekli bir ilişki içinde olduğu değişmez tabiat kanunları sayesinde aynıdır ve bize inceleme konusunda, yeni keşiflerde büyük katkı sağlar. Dünya ya düşen gök taşı ve yıldızlar artık bu kanunla bize daha kesin bilgiler vermiş ve düşen parçaların dünyamızda benzer maddeler olduğu görülmüştür. Yani evrende her şey madde ve kuvvetten meydana gelmiştir. Faaliyetlerini bu kanun ve düzen içinde sürdürürler.¹⁷²

Büchner, “ Maddenin, kuvvetin ve kanunların bütün tabiatta aynı olmasından organik, inorganik varlıklarla zekânın da aynı esas itibariyle her yerde aynı olacağını düşünebiliriz” demiştir.

Acaba diğer gezegenlerde hayat var mı? Yaşayan düşünen canlılar var mı? diye sorgulanmaya başlanmış. Eğer kanunlar genelse akılda genel olmalıdır. Büchner’e göre mantık ve mekanik arasında fark yoktur.

¹⁷⁰ A.g.e. 442.

¹⁷¹ A.g.e. 443.

¹⁷² A.g.e. 443-445.

“ Bu akıl art arda meydana gelmekle olan birtakım değişimlerin ürünü ve çevre ile beden arasında bir köprüdür. Duyarlığın en basit derecelerinden insanın zekâsına kadar bu özellik yavaş yavaş ve derece derece ilerlemiş birtakım hareketler ve karşı-hareket sonucunda bugünkü gördüğümüz şekle girmiştir’’.¹⁷³

Tabiatın kanunları hiçbir gezegende değişmez ve evrenin her yerine aynıdır. Bu fikri düşünüp mantık yoluyla kavrayıp kanıtlayan aklımız da bu değişmez kanunların içindedir.

3.2.10. Gökyüzü

Gökyüzünün başlangıcı ve sonu yoktur, nihayetsizdir. Dinin bize öğrettiği bilgilerde ölünce göğe yükseleceğimizeyizdir. Ama zaten dünya uzayda bir yıldızdır. Uzayın içinde dünya gibi sayısız yıldız ve gezegen vardır. Bu gezegen ve yıldızlar belli noktalarda meydana gelen kasırgalar sonucu ortaya çıkmıştır. Atomların birbirine yakın olduğu ve ağırlık ve yer çekimi kanunuyla hareket ederek bu sonuca ulaşılmıştır. Bu hareketi sağlayan yüce bir güç kuvvet görülmemiştir ve görülmesi imkansızdır. Ayrıca hareket dediğimiz olayda hissedilecek türden bir şey değildir. Gökyüzü belirli bir döngü içinde değişim ve dönüşüm içindedir. Her göksel cisim doğuyor, ölüyor ve dönüşüyor. Atomlar hareket sonucu birbirine yapışan, birbirinden kopan, birbirine yakın olan atomlar yeni bir şey meydana getirdiler. Ağırlık merkezi ve gazların birleşimiyle eksensel hareketlerin etkisiyle küre halini almıştır. Spiller’e göre düz çizgisel hareket yoktur, eksensel hareketler vardır. Bu hareketler sonucu meydana gelen değişimlerin milyarlarca yıl önce başladığı ve hala devam ettiğidir.¹⁷⁴

Sonuç olarak gökyüzü de ağırlık ve kuvvet kanunları içinde oluşumunu tamamlıyor ve bu teleskoplar yardımıyla her gün daha da kanıtlanıp daha fazla bilgi toplanıyor. Yani insanların söylediği gibi bir güç tarafından oluşturulan bir evren değildir. Varsayalım ki öyle olsun, o zaman neden yaratıcı sadece dünyayı yaratmadı ve diğer gezegenleri yarattı. Güneş madem ısıtan ışık veren bir şey, neden geceleri yok oluyor. Hadi yok oldu diyelim neden yerini aya bırakıyor. Büchner, Allah’a ve yaratıklarına inananlar bu çelişki içeren soruların da cevabını vermelidir diyor. Madem Allah her şeyi yarattı o zaman neden varlığını gizleyerek insanların bir birbirini öldürmesine izin verdi. Herkese varlığını kanıtlayıp bu şüpheleri ortadan kaldırmadı. Kâinatta dâimi bir düzen mevcut ve bu evrim gelişerek devam etmektedir. Eğer

¹⁷³ A.g.e.446.

¹⁷⁴ A.g.e.449-452.

böyle olmasaydı ilkel kavimler de olduğu gibi gökyüzü öylece kalacaktı ve aynı hal devam edecekti. Ama böyle olmadı ve bütün olaylar metafiziğin etkisinden kuruldu.¹⁷⁵

“ İşte bu olağanüstü oluşumlara karşı hükmünü icra eden ağırlık kanunun mücadelesi böyle böyle niyahet bulur ki, bunları gökten sonra hiçbir zaman yıldızların ta oluşumlarının başlangıcından beri her türlü hareketlerini düzenleyen gayet akıllı ve nihayetsiz bir surette muktedir metafizik bir kuvvete itikat edemeyiz. Çünkü bu gibi hareketler ve faaliyetler üzerinde tabiatın kuvvet ve kanunlarının nasıl hâkim olduğunu ve yine bu kuvvet kanunların her yerde aynı değişmez bir halde bulunduklarını görüyoruz ki, kâinattaki düzen ve ahenk de bu suretle meydana gelebilir.”¹⁷⁶

3.2.11. Yeryüzü’nün Yaratılış Devirleri

Büchner, yeryüzünün yaratılışını şu sözler ile anlatır:

“Dünya, mensup olduğu nebülözden koparak, gerek kendi eksenini etrafında gerekse asıl kökeni olan nebülöz etrafında dönmeye başladıktan sonra, üzerinde derece derece ve birbirini izleyen birtakım dönüşümler meydana gelmeye başladı. Merkez taraflı yoğunlaşmaya, ortası da yavaş yavaş soğumaya yüz tuttu. Eskilerin, Dünya’nın katı kısmıyla sıvı kısmı birbirinden ayrılırken göğün şimşeklerini, yıldırımlarını oluşturmak üzere yukarıya doğru yükselip gittiğini zannettikleri ateş bilakis merkezde ve oluşan kabuk tabakalarının altında kaldı. Bunu, tabaka tabaka aşağı indiğimiz zaman sıcaklık derecesinin artmasıyla anladığımız gibi, sıcak su kaynaklarından, volkanlardan anlayabiliriz. Birtakım buharların yoğunlaşmasıyla suların meydana gelmesinden sonra bu sularla ateş arasında dehşetli bir mücadele başladı ve nihayet sular gelerek yerin bütün yüzeyini istila ettiler, her yer deniz oldu. Gerek fiziksel gerek kimyasal kuvvetlerin tahrip ve teşkil hususunda sarf ettikleri faaliyetler yavaş yavaş bu denizleri de yoğunlaştırmaya başladı; karalar, kıtalar meydana geldi ve bu suretle uzun bir müddet geçtikten sonra yüzey gittikçe kalınlaştı, şimdiki gördüğümüz sert ve sabit bir hale geldi.”¹⁷⁷

Jeologlar, çeşitli araştırmalar sonucu Büchner’in yaratılış evrelerinin doğruluğunu kanıtlar nitelikte deliller bulmuştur. Ama bu oluşum evresinde birçok şey yok olmuş ve tahrip olmuştur. Bu yüzden mükemmel bir yaratılış sonucu çıkarmak biraz güçtür. Antikçağdan bu yana birçok evrim teorisi ortaya atılmıştır. Bu teorilerden biri dünyanın birçok kez büyük değişim ve dönüşümlerin olduğudur. Bu teorinin ortaya çıkma nedeni ise bazı yanlış izlenimler şaşırtmıştır. Antikçilerden Platon, Herakleitos, 18.yy.ın meşhur âlim ve hakîm Buffon ile Cuvier, natüralistlerden Agassiz bu teoriye inanmışlardır. Materyalistler “-yerin evrim

¹⁷⁵ A.g.e. 456.

¹⁷⁶ A.g. e.452

¹⁷⁷ A.g. e.458.

yolunda pek düzenli hareket ettiğini ve asla tabii hadiselerden başka bir şey ortaya koymadığını söylüyorlardı”.¹⁷⁸ Bu teoriler metafiziğe inanlar için canı isteyince yaratıp yok eden Allah fikrini, kendi teorileri için kullandılar. İncil’de bu teorileri destekleyecek nitelikte hikayeler yer almaktadır. Günah işleyen asi kavimleri yok etmek yerine yeni ırklar yaratmış ve dağları yükseltmiş, denizler olsun diye çukurlar oluşturmuştur. Fakat tabiattaki olaylar incelendiği zaman bu teoriler ve yüce bir kudret fikri ortadan kalkmıştır. Bu teorileri yıkan ilk kişi İngiliz jeolog Charles Lyell’dır.

İnsanlara bunu bir seferde kanıtlanamayacak bir değişim ve evrim sürecinden bahseden Büchner, bunun asla mümkün olmadığından da bahseder. Dağların çökmesi, suyun çekmesi, nehirlerin yer değiştirmesi, insanlar, hayvanlar ve bütün canlı cansız varlıklar bu evrimin ve değişimin bir parçasıdır. Bu değişim hiçbir zaman son bulmayacaktır.¹⁷⁹

Jeolojinin de bize sunduğu kanıtlarla artık tabiatın bir güç tarafından kurulmadığı anlaşıldı. Bilim insanları dünyanın yaşını bile henüz tam kesin olmamakla birlikte çok iyi hesaplamalarla tahmin edebilmektedirler. Bunu yaparken de fosillerden yararlanırlar. Bu kadar delil ve kanıttan sonra hala Allah’a inananlar, neden mükemmel bir yaratıcının tabiatı tek seferde değil de böyle aşamalı olarak düzenlediğini sormazlar. Acaba mükemmel bir varlık değil miydi? Büchner, tabiatla ilgili söylediği her şeyi Empedokles’in şu sözleriyle sonuçlandırmıştır.

“Kâinat, ne bir Allah ne bir insan tarafından yaratıldı. O daima mevcuttur...”¹⁸⁰

3.2.12. İlk Nesil

Büchner, dünyanın ‘’akkor’’ halinde bulunduğunu ve daha sonra insanların daha mevcut olmadığı zamanda yeryüzünün belirli aşamalardan geçerek var olduğunu söyler. Bütün bunları yeryüzündeki kalıntılardan anlayabileceğimizi düşünür. Bilimin ilerlemesiyle insanların en küçük varlığı olan hücreyi inceleme başlayınca birçok sorunun cevabı bulunmaya başlanır. 1619 yılında kan dolaşımının ilk kâşifi Harvey “Her varlık yumurtadan meydana gelir” demiştir.¹⁸¹ Fakat bu teori zamanla “Her hayat sahibi varlıktan meydana gelir.” teorisine dönüşmüştür. Çünkü bilimin gelişmesiyle üremenin yalnızca yumurtayla değil, doğrudan

¹⁷⁸ A.g.e. 459

¹⁷⁹ A.g.e.,460-462.

¹⁸⁰ A.g.e.,465.

¹⁸¹ A.g.e.,469.

üreme, bölünme, tomurcuklanmayla meydana gelebileceği anlaşılmıştır. Buradan anlayacağımız üzere bir varlık her zaman önceki varlıktan meydana gelir.

Tevrat'ta, Nuh'un her hayvandan bir çift gemisine almıştır. Buda bizi ilk varlığa götürür. O zaman ilk varlık nasıl meydana geldi? Bir yaratıcı mı var? Gibi birçok düşünce filozoflar tarafından tartışıldı. Ama kesin bir sonuca ulaşamadı. Bu sonucu ulaşmayan durumu metafizikçiler ve din adamları hemen yaratılış teorisini Allah'a atfetti ve büyük rağbet gördü. Çünkü insanların inanacağı bir gerçek yoktu.¹⁸²

Büchner; ilk esasın ve tohumunun ezelden beri var olduğunu ve bu tohumun evrenin oluşumu sırasında kendine en uygun yerde var olduğunu iddaa eder. Bu teori ilk zamanlar saçma bulunsa da sonrasında ünlü natüralist Moritz Wagner, birçok makalesinde, İngiliz fizikçi Sör William Thomso, fizyoloji profesörü Helmholtz bu teoriyi desteklemişlerdir. Dünya'ya düşen gök taşları incelendiğinde, üzerinde bitki kalıntılarına rastlanmış. Bu da bize gök taşlarıyla tohumların yayıldığını gösterir. Yani madde 'nin kendisi ilk varlığı meydana getirir.¹⁸³ “Esas olan, maddede hiçbir özellik ve kısımlar birbirine eğilim göstermez. O, tarafsız bir haldedir. Bu teoriye göre hayat, moleküllerin özel bir titreşimi ve ilk maddenin yoğunlaşma sırasında takip ettiği ayrı bir evrim yoludur.”¹⁸⁴

Bu teoriler varsayımında kalmış olsa da dünyayı açıklamada önemli adımlar atılmıştır. Büchner'in yukarıda anlatmaya çalıştığı teorilerden sonra organiklerin kendi kendine meydana gelip gelmeyeceği Darwin'in evrim teorisiyle yeniden ortaya çıkmıştır. Ernest Haeckel'in,

“En ilkel hayat maddeleri olan ‘moner’ler (monêres) hakkındaki incelemeleri, ilk hayat hücresinin nasıl olduğuna dair bize oldukça geniş bir vukuf hazırlamıştır. Hücre ya da organik birim en önce ilk neslin ilk şekli olmak üzere kabul olunurdu. Hatta Virchow bile böyle kabul etmişti. Halbuki hücre kendi zarfıyla, kendi maddesiyle, kendi çekirdeğiyle gayet muğlak ve oldukça evrimleşmiş bir mevcudiyet olması göz önüne alınırsa, doğrudan doğruya maddeden meydana gelmesi inorganiğe nazaran değilse de organiğe nazaran zorunlu varlık olması ihtimal dışıdır. Eğer hücreyi ‘ilk organik’ olarak kabul etmek gerekirse bu kabul bilimsel bir hadise olmaktan ziyade bir mucize, bir metafizik – yani tabiat dışı bir şey- olur.”¹⁸⁵

Fakat bu da ilk hayati hücre değildir. Bir devamdır. O halde ilk hücre henüz hücre oluşmamız olan organik maddede aranmalıdır. Bu madde şekilsiz, yapışkan ve sümüksü bir

¹⁸² A.g.e.469-472.

¹⁸³ A.g.e.473.

¹⁸⁴ A.g.e.474.

¹⁸⁵ A.g.e.477.

madde olan yuvarlar ‘dan ibarettir. Haeckel ‘in moner’ leri ise onun söylediği gibi albüminli maddeler vasıtasıyla hayatın meydana gelmesi, ilk nesil için eksiktir. Ancak bu maddeye giden bir yoldur. Çünkü ilk neslin hangi şartlar altında meydana geldiğini bilmediğimizi söyleyen Büchner, eğer bilseydik yapay bir şekilde hayatın nasıl olduğunu anlayabilirdik. Ama tabiat hadiseleri nasıl varlıkları oluşturduysa, öyle de yıkıp yeniden yeni dönüşümlere sebebiyet vererek zincirleme devam edecektir.¹⁸⁶

3.2.13. İkinci Nesil

Birinci neslin devamı olan ikinci nesil evrimleşmek için çok uzun yıllar sonucu değişim ve dönüşümle ortaya çıkmıştır. Arkeolojik araştırmalar sonucu, su içinde yaşayan ilkel bitki ve hayvanların olduğudur. Bu devirde dünya, sıcak ve sonra ılık bir sudan ibaretti. Dünya evrim tarihinin birinci devri olan Silurien devri başlar. Bu devirde boyları altı bin metreden fazla olan omurgalı olan hayvanların olduğu, en önemli rolü olan trilobitler ‘gelir. Bunlar sayısız miktarda bir arada yaşayan tükenmeyen şekiller meydana getirirler. Dönüşüm evresiyle bunlar yerini houille ‘lere bırakır ve aynı sistemde değişimlerini tamamladıktan sonra, paleolitik devir başlamıştır. Bu devirde balıklar ve eğreltiotlarının oluşturduğu ormanlar yer alır. Karalar ve denizlerin birbirinden ayrılmasıyla ilk kara hayvanları ve ilk bitkiler ortaya çıkmaya başlar. Devrin ortalarına doğru balıklarda kemikliler oluşmaya başlamış. Bitkiler ise büyük henüz tomurcuk ve çiçekleri olmayan bitkilermiş. Zamanla büyüyüp evrimleşip içinde hayvanları barındıracak bir hal aldığında hayvanlarda artık hem denizde hem karada yaşayabilen havaya muhtaç sürüklenebilen canlılara dönüşmüştü. Bundan sonraki en önemli devirlerden olan permienne devresinde houille devrinden kalan bitkiler yerini iğne yapraklı ağaçlara bıraktı. Bu devrin sonunda türünün en basit örneği olan kertenkeleler ortaya çıktı.¹⁸⁷

“ Her eksik ve ilkel şekil yavaş yavaş daha mükemmel ve yüksek safhalara girerek ilk taslaklarını kaybettikleri, yani bir taraftaki evrime mukabil, diğer tarafta neslin çöküşü ve sona erışı göze çarpar ki, bunun tümüne birden şeyin basitten bileşiğe, aşağıdan yükseğe doğru gittiği açığa çıkar ve somutlaşır” .¹⁸⁸

Dünya evrim tarihinin ikinci devresi olan Mezolitik devir, üç kısımdan oluşur, Triyas devri, Jura devri ve Tebeşir devridir. Bu devirde bitkilerin gelişimiyle birlikte havadaki asit

¹⁸⁶ A.g. e.479.

¹⁸⁷ A.g.e.480-482.

¹⁸⁸ A.g.e.,482.

karboniğin azalmasıyla solunuma ihtiyaç duyan hayvanlar için yaşam alanına dönüşmüştür. Bu gazın büyük bir kısmı karbon olarak yere çökmüş ve bu durum önceki neslin yaşamını zorlaştırarak yok olmasına sebep olmuştur. Bu devrin ikinci kısmında büyük sürüngenler ortaya çıkmıştır. Sularda da çok fazla çeşit balıklalar türemiştir. Ayrıca artık çiçekli bitkiler, hurma ve incir ağaçları, meşe ve yapraklı ağaçlar meydana çıkmıştır. Ayrıca birçok böcek türü gelişimini tamamlayarak, artık ilk devirden hiçbir canlı kalmamıştır. Mevsimlerin oluşması ve kelebek gibi türlerin bu devirde görülmeye başlamıştır. Sürüngenler kuşlar ve memeliler gibi omurgalıların üç türü de bu devirde ortaya çıkmıştır.¹⁸⁹

Bu devrin üçüncü kısmı olan kenolitik devirle, dünya evrim tarihinin üçte biri tamamlanmıştır. Bu devirle birlikte birbirine bağlı olan denizler ayrılmış, yeni yeni göller oluşturmuş, her yerde farklı mevsimler görülmüş ve kendi iklimini oluşturmaya başlamıştır. Dünyanın en güzel devrinin bu devir olduğu söylenir. Türlü türlü çiçeklerin olduğu ve tohum üretmeye başlamışlardır. Bu elverişli devirde birçok tür meydana gelmiştir. Büyüklük olarak çok fazla gelişmişlerdir. Ama bu devrin sonunda kuraklık başlamış ve birçok deniz kurumuş, Alp dağları, oluşmuş bazı boğazların çatlamasıyla önemli iklim olayları ortaya çıkmıştır. Bu iklim değişikliğiyle tırnaklı hayvanlar, hortumlu omurgalılar, sert kabuklu hayvanlar şimdiki fil, deniz aygırları, pençeli kedi türlerine benzer türler ortaya çıkmıştır. Ve ayrıca en önemli türlerden biri olan maymun türü de bu devirde ortaya çıkmıştır.¹⁹⁰

Dünya evrim tarihinin dördüncü devri Diluvium ve Alluvium olarak iki kısımdan oluşur. Diluvium alt tabaka, alluvium nispeten yeni olan üst kısmın ismidir. Bu devir diğer devirlere göre daha kısa sürmüştür ve şimdiki zamana kadar devam etmiştir. Büyük hayvanların yok olduğu, doğa kanunların olduğu ve en önemlisi Bühner, en yetkin varlığı olan insanın evrimini anlatır. İnsan üçüncü devrin sonlarına doğru kendini göstermiş ama gelişimini dördüncü devirde tamamlamıştır. Birçok araştırmacı insanın ilk tarihine ilişkin doğru yanlış fikirler ortaya atmış ancak Bühner, insanlık tarihinin evrim yolunda bir ilerleme olarak incelenmesi gerektiğini ve evrim kanunundan bahsetmiştir. Bazı filozoflar evrim yolculuğunun birbirine eklenerek bir varlığın bir önceki varlığından daha mükemmel olduğunu ve en sonun insan olduğunu savunmuştur. Fakat Bühner, buna da karşı çıkmış ve evrimin nihayetsiz biçimde devam edeceğini savunmuştur. İnsanı diğer canlılardan böyle üstün bir şekilde ayırmak evrimi yok saymaya benzer. İnsan da ataları gibi diğer hayvanların şu anki mevcut

¹⁸⁹ A.g.e., 482-483.

¹⁹⁰ A.g.e.,484-485.

konumundaki şeklini almıştır. Hatta, bir koyun embriyosuyla bir insan embriyosu arasında hiçbir farkın olmadığını, dokuz ay bu embriyonun evrim sürecinin devam ettiği örneğini vermiştir. Fakat o dönemin biliminin gelişmemesi ve ortamından dolayı Büchner'in insanın hayvandan gelmesi teorisi saldırılara uğramıştır. Bu teori İngiliz Charles Darwin'in evrim teorisiyle ün kazanır.¹⁹¹

Darwin'in evrim teorisi dört bölümden oluşur. Bunlardan birincisi; hayat mücadelesi, ikincisi; cinslerin dönüşümü, üçüncüsü; genetik sorunu ve dördüncüsü; tabii seleksiyondur. Dördüncü bölüm çok ilgi görmüş ve tüm tabii bilimlere hâkim olmuştur. Birçok bilim adını etkilemiş ve inandırmıştır. Fakat Darwin'in bu teorisi türleri açıklamaya yeterli miydi? Kesin sonuç verir miydi? Büchner, Darwin teorisinin eksiklikler olduğunu düşünmekle birlikte dışsal bir güce inananlara da karşı çıkmış ve eleştirmiştir. Bu kadar mükemmel bir varlık neden böyle uzun bir zahmete girerek yapıp düzeltir fikrini asla kabullenmiyordu. Ayrıca evrimleşmeyi kabul ettikleri halde insanın evrimin son parçası olarak görenlere karşı çıkmaktadır. Evrim süreci devam ediyor ve insanın evrimleşip başka bir hal alacağını biz değil ama evrimden sonra evrimleşenler bilebilecektir, teorisini savunur.¹⁹²

Büchner'in evrim teorisi eğer doğru ise şu an günümüzde küresel ısınma, çevreyi kirletme, buzulların erimesi, türlerin yok olması, yeni hastalıkların çıkması evrimin bir parçası ve bizim bu kaçınılmaz sona karşı direnmemiz anlamsız ve boş bir çaba olur. Çünkü evrim sürecinde yok olan hayvanların yerini oluşturan doğa şartlarına dayanıklı yeni türlerin çıkacağı, yok olan ormanların yerine daha farklı bitkilerin olacağı ve insanın belki de yerini robot ve yapay zekaya bırakacağını kim bilebilir?

3.2.14. Tabiatın Gaye

Gaye sebep, amaca yönelik bir teori olduğu ve bunun yaratıcı bir kuvvet tarafından yaratılıp idare edildiğini söylemek metafiziğin ve hala günümüzde buna inanan insanların olduğunu söyleyen Büchner, bilimin tabii fizyolojinin bu tarz ilahiyat fikirlerini reddettiğini ifade etmektedir. Çünkü kuvvetsiz, hareketsiz ve şekilsiz hiçbir şey mevcut değildir ve mevcut olmayacaktır. Oysa her şey o kadar açıktır ki her şey milyonlarca kez değişip, karşılıklı iyileştirilip tamamlanarak gaye'ye yaklaşır. Ama biz bunu sadece insanlara özgü bir şey olduğunu hatta meydana gelen hadiseleri hiç incelemeden zekanın bunları meydana getirdiğini

¹⁹¹ A.g.e.,486-494.

¹⁹² A.g.e.,495-499.

hükmederiz. Halbuki meseleyi incelemeyen çıkan sonuçların tabiata uygun olup olmadığını asla göremeyiz. Hiçbir hayvanın gayeye uygun tam bir yetkinlik sağladığını göremeyiz, hiçbir varlığın gayeye uygun davrandığını göremeyiz. Örneğin eskiden öldüren basit mikroplar şimdi küçücük bir önlemlerle yok olur. Bu sonuca o mikrobu inceleyerek vardık ama incelemeseydik ve mikrobun gayesi öldürmektir deyip göz ardı etseydik belki insan türü çoktan yok olacaktı. Bu şimdiki zaman için geçerlidir. Eskiye dönüş olmaz çünkü aynı şartlara sahip olunmaz değişim ve dönüşüm daimidir. Mesela kutuplarda yaşayanlar için soğuk, çölde yaşayanlar için sıcak faydalıdır. Ya da bir çiftçi için toprakla uğraşmak, bir denizci için deniz ile uğraşmak, her şey kendi ihtiyacına göre yaşar. En basit örnekle gözler görmek için vardır. Ama rüya gördüğümüzde gözlerimiz kapalı, ya da yer altında yaşayan bazı hayvanlar uzun ışığa çıkmadığı için gözleri kör olmuştur. Görülüyor ki gözü olan görmek ya da ayağı olan yürür anlamına gelmiyor. Büchner “Gözlere sahip olduğumuz için görüyor ve ayaklara sahip olduğumuz için yürüyoruz.”¹⁹³

Sebepten ziyade sonuç önemlidir. Yine geyikler çok koşmak için uzun bacaklara, kirpiller toprağı kazmak için kürek gibi ayaklara sahiptir. Her şey doğasına göre yaşar. Bütün bunlar evrimle birlikte gerçekleşen olaylardır. Eğer evrim olmasaydı hiçbir şey gayesine göre olmayacaktı. Örneğin kutuplarda yaşayan hayvanların sık gür kürk gibi tüyleri vardır, ya da çölde yaşayan hayvanların çöl şartların uygun gözleri derileri, vücutları vardır. Bunu Allah’a bağlamak yerine coğrafi koşullara, hayat mücadelesine neden bağlamazlar. Bütün bu verilen örnekler de bize gösteriyor ki tabiatın bir gayesi yoktur. İlahiyatçıların bizi kandırdığı yalanlara baktığımızda onları çürütmek çokta zor değildir. Renkli çiçeklerin gözlerimizi şenlendirmek için olduğunu söylerler. Peki hiç görmediğimiz yerlerde açan milyonlarca güzel çiçek biz görmeden solup gidiyor. Oysa ki renkli çiçekler sinekleri arıları kendine çekerek onlardan aldığı polenleri rüzgâr yardımıyla taşıyıp çoğalmalarını sağlamaktır. Başka bir hurafe de yılanların ve onun gibi diğer sürüngenlerin beddua sonucu insanlara musallat olduklarıdır. O halde neden hayvanları öldürüp yeriz. Tabiatı hiçbir şey bir gaye ya da bir ilahi güç tarafından açıklanmaz. Tabiatın kendisi bir düzen içinde evrim içindedir.¹⁹⁴

Büchner insanların gayet yavaş bir suretle çoğaldıkları halde yirmi beş yılda sayılarının iki katına çıkacak kadar arttığını söyler. Eğer insanlar olan felaketler de ve haslıklarda ölmeseydi, dünyayı kaplayacak ve dünyanın onlara yetmeyeceğinden bahseder. Gaye sebep

¹⁹³ A.g. e.,504.

¹⁹⁴ A.g.e., 505-510.

teorisinin de ise ucube denilen insanların ne işe yaradıklarını anlamaya çalıştı. Örneğin Viyana'da gözlemlenen 34 yaşındaki bir adamın omuzundaki kadın memesi ne işe yarıyordu? Çift organlı insanlar, eksik organla doğan bebekler örnekleri çoğaltmak mümkün bütün bunların gayesinin ne olduğunu sorgular. Bu kadar mükemmel bir varlığa böyle ucubeler yaratmak yakışır mı?¹⁹⁵

Her şeyin bir gayesi varsa o zaman hastalıkları iyileştirmenin hiçbir faydası olmayacaktı. Tıp gelişmeyecek ve insanlar ağrılar acılar içinde ıstırap çekerek ölecekti. Peki neden? Gaye taraftarları her derdin bir çaresi olduğunu söyler ama her derdin kesin bir çaresi olmadığını ama azaltmanın ve yok etmenin yollarını arar. Büchner, yaratıcı mademki önce hastalığı verdi neden dermanını da verdi hastalığı hiç yaratmasaydı. İnsan bu dünyadaki her şeyin en birincil varlığı olduğunu iddia eder. O zaman ulaşılamayan gökyüzü, hükmedemediği doğa olayları neden var? O zaman mükemmel olan yaratıcı iki göz yerine dört göz, daha hızlı koşan bacaklar, hastalanmayan vücut, sınırsız akıl vermedi. Bu sorular karşısında sessiz kalan ilahiyat, cevap veren bilim ve Darwin'in evrim teorisidir. Büchner'e Tabiatın gayesi mevcut olmaktan başka bir şey değildir. Dünya da evrimini tamamlayarak tekrar bütüne dönecek oradan tekrar başka bir şekilde meydana gelecek ve evren daima bu dönüşümle devam edecektir.¹⁹⁶

3.2.15. İnsan

Tabiatın kanunları her şeye hükmettiği gibi insanın hem bedenine hem de zekasına hükmetmektedir. Çünkü insan da tabiat tarafından meydana gelen bir varlıktır. Yani din kitaplarının öğrettiği gibi Allah tarafından yaratılan bir varlık değildir. İnsanı araştırıp inceleyen bilimler bunu bize kanıtlıyor. Din kitapların da insan tarihinin beş altı bin yıl önce olduğu söylenir. Ancak jeoloji, arkeoloji ve arkeoloji - jeoloji araştırmaları bu kadar kısa sürenin insan tarihi için çok az olduğunu çok daha önce yaratıldığını gösterir. Bir takım hiyeroglif yazıların ve her gün daha da fazlasının ortaya çıkarıldığı Mısır antikalarının, Nil vadisinde son derece ilerlemiş medeniyetlerin yaşadığını insanın çok daha önce gelişimini tamamladığını ortaya koyar. İnsanda diğer varlıklar gibi evrimleşerek son halini almıştır. Diğer varlıklara göre daha üstün bir yetiye sahip olmaları bazı filozofları aldatmış ve insanın diğer varlıklardan üstün olduğunu savunmuşlardır. Ama dikkatli incelendiğinde evrimini daha fazla tamamlamış olduğu

¹⁹⁵ A.g. e., 512.

¹⁹⁶ A.g.e.,514-517.

ama diğer varlıklar gibi zincirleme bir dönüşümden geçtiği aşıkardır. Bilim ile birlikte bu düşünce de zayıflatıldı.¹⁹⁷

İnsanın yaratılışını bir yaratıcıya bağlamak insan ırkının farklılığını ve en belirgin özelliği olan dilini asla anlayamayacaklardır. Çünkü dil ırdan sonra meydana gelmiştir. Onların inancına göre Allah'ın yarattığı Âdem dilden mahrum olmalıydı. Yani şimdiki zamanki insandan farklı olması gerekirdi. Şimdi bile bazı kabileler dil yetisinden mahrum hayvan gibi anlaşılmaktadırlar. Ayrıca bir bebek bile doğduğunda sadece bağırma sesleri çıkarır ve yaşadığı çevreye göre şekil alıp o dili öğrenir. Eğer bir yaratıcı olsaydı ve tek bir insandan yaratılmış olsaydı neden bu kadar sayısız ırk, din, dil meydana geldi. İnsan zannedildiği gibi mükemmel bir yaratıcı tarafından yaratılan mükemmel bir varlık değildir. Sadece gelişimini bazı eksikliklerle beraber sinir sisteminin gelişimiyle birlikte zekaya sahip olarak dünyanın hakimiyetini kazanmıştır. Eskiden insanlar özgürce düşünmeye başlamadan önce din ve rahiplerin ahiret hayatına inandıkları dönemde çok fazla yıpranmıştı. Feuerbach, eğer insanlar bu düşünceden kurtulmuş olmasaydı, yerinde sayar ve hiçbir ilerleme olmadan kendini dünya da kaybedeceğini birçok yetisini de kullanmayacağını söylemiştir. Ayrıca Feuerbach öyle çarpıcı bir şey ortaya atmıştır ki çok yankı uyandırmıştır. İnsanın en yüce varlık olduğunu ve Allah fikrinin insan hayaliyle ortaya çıktığını söyleyerek, insan olmadan bir Allah fikrinin olmayacağını söyler.¹⁹⁸

“İşte Allah, daha doğrusu ideal haline girmiş yani Allahlaşmış zekânın esası budur. Şu hâlde geleceğin insanları Allah'a doğru değil, belki Allahlığa doğru yükseleceklerdir.”¹⁹⁹

Çin filozofu Lao Tse, bir Allah fikrinden bahsetmez akıl yoluyla her şeyi bilebileceğini ve asla yaratıcı bir gücün onlara hâkim olmak istemediği, Konfüçyüs'ta Allah fikrini silmek yerine onu insan aklına bağlayarak ve en büyük felsefesi olan “Kendine yapılmasını arzu ettiğin şeyi başkasına da yap.” Yine Buda da Allahlaşma fikrini savunulardan olmuştur.²⁰⁰

3.2.16. Beyin ve Ruh

Beyin, kafatasımızda bulunan düşüncenin, iradenin ve duyarlılığın merkez organıdır. Bu hiçbir bilim tarafından reddedilemez. Beynin hacmi, şekli gelişimi ile ürettiği ruhsal ve akli

¹⁹⁷ A.g.e., 518-519.

¹⁹⁸ A. g. e.,520-523.

¹⁹⁹ A.g. e.,525

²⁰⁰ A.g.e.,526.

yetilerin kuvvet ile güçlü bir ilişkisi ve bağlantısı vardır. Bazı büyük hayvanların beyini örneğin balina gibi hayvanların kendi sinir sistemleri için üretildiği, küçük canlılarında kendilerine göre ürettiği bir beyin hacmi vardır. Ancak insan beyini vücut orantısına göre hacminden ziyade diğer canlılara göre daha karmaşık ve düşünce açısından çok daha büyüktür. Beynin ağırlığına baktığımızda “ Leuret’e göre rakamlarla bir oran verildiğinde, bedenin tamam ağırlığı 10.000 rakamıyla gösterildiğinden, beyin ağırlığının balıklarda 1,8; sürüngen hayvanlarda 7,8; kuşlarda 42,2; memeli hayvanlarda 53,8 ve insanlarda 277,8 rakamıyla gösterilir.”²⁰¹

“Beynin bazı bölümleri hayvanlara göre daha fazla gelişmiş durumdadır. Beyin yarı küreleri de beyinciği tamamen örter ve bu durum hiçbir hayvanda yoktur. Beynin kıvrımlı yapısı ve bu kıvrımlar arasında lifler ve hücreler bulunur ve temas noktaları çok fazladır. Sinir lifleri bedenden ya da dış dünyadan gelen etkileri beyne aktarır. Hücreler ise liflere gelen bu etkileri alarak düşünceye ya da iradeye dönüşür.”²⁰²

“Beyin kütesinin özellikle sinir liflerinden oluşmuş olan kısımları beyaz ve donuk renktedir. Bu kısımlara sinir hücreleri karıştığı zaman ise gerçekleşen bu karışım sebebiyle ve damarların çoklaşması sonucu olarak beyaz, donuk renk esmer olur ki, bu sebeple beyin “ beyaz cevher” ve “sincabi cevher” denilen ayrımları ortaya çıkar. Sincabi cevher kısmen bir manto gibi kuşattığı için ve kısmen de kıvrımlar ve kıvrımlar şeklindeki özel durumdan dolayı beyin örtüsü ismini alır. İşte bu durum sayesinde lifleri birbirinden ayıran eğri bükümlükler içine düzenli biçimde giren “sincabi cevher” en az on iki defa daha büyük bir hacim kazanır; ve bunun için kafanın ve ya kafatasının biçimsiz bir surette büyümesine yada sincabi cevherin bu dağılımı ile uyumlu bir hal almak için kafa tasının genişlemesine ihtiyaç kalmaz. Bu beyin kabuğunu , ruhun veya aklın, düşünce, muhayyile, vicdan, duyarlık, zihin ve irade gibi en yüksek faaliyetlerinin merkezi olan kısmı oluşturduğunu ve bunun olumlu olduğunu söylemiştik. “sincabi cevher”in altında bulunan beyaz tabaka ise sadece “ aktarıcı bir organ” vazifesini görür; ve beyin dâhilinde ve merkezinde yer alan sincabi cevher adacıkları beyinde gerçekleşen sinirsel hadiseler için merkezdirler ve aynı zamanda bütün “sinir sistemi”ni yönetirler.”²⁰³

İnsan beyini diğer tüm hayvanlardan orantı ve kütle açısından üstündür. Hatta hayvan küçüldükçe beyinde düzleşir. Beynin bu kadar gelişmiş olması kıvrımlar ve liflerle alakalıdır. Mesala kedi, köpek, beyinleri daha büyük olmasına rağmen karınca ve arılarda daha lifli olduğu görülmüştür. Herman Wagner; “beynin yüzeyinin genişliği zekâ ile beraber artar”.²⁰⁴ Doktor Wagner; Besteci, müzisyen Bethowen’ın beyin otopsisini yaparken normal beyinlerden daha

²⁰¹ A.g.e., 529.

²⁰² A.g.e.,530.

²⁰³ A.g.e.,530.

²⁰⁴ A.g. e.,532.

lifli olduğunu görür. Langet'ta sağlıklı bir insanın beyinde liflerin daha çok ve sincabi kabuk tabakasının daha kalın olduğunu gözlemlemiştir. Tabi sadece bu yöntemler beyin gelişimini açıklamada yeterli olmaz. Birde beyin yoğunluğu ve kıvamından bize bazı ipuçları verir. Örneğin sağlıklı bir birey ve aptal bir bireyde bu farklıdır. Yine gelişmiş ve daha medeni toplumların beyin kıvamı ve yoğunluğu ilkel bir kabileye göre daha kıvamlı ve yoğundur. Cenin beyni de son aylara kadar gelişmemiş ve çocuk beyni daha sulu bir haldedir. Hatta halk arasında "bunun beyni sulanmış" tabiri buradan gelmektedir. İnsan beyni de evrimleşir ve yaşlandıkça çocuklarda olduğu haline dönmeye başlar. Yaşlandıkça insan beyni daralır, azalır, buruşur ve lifler arasındaki boşluklar çoğalır ve su dolar. İnsan beyni yirmi beş yaşına kadar gelişir. Kırk, elli yaşında en üst seviyeye ulaşır ve sonra azalmaya başlar. Eğer inanıldığı gibi ruh bedenden ayrı düşünülseydi beyin harap oldukça aklın artması gerekirdi. Ruh beden ile beraber doğmuştur. Biz her ikisinin birlikte büyüdüklarını ve ihtiyarladıklarını hissederiz.²⁰⁵

Beyin incelemelerinde fosfor maddesinin çocuklarda, yaşlılarda ve hayvanlarda normal insanlardan daha az olduğu kanıtlanmıştır. Moleschott'un meşhur bir sözü vardır. "Fosforsuz düşünce olmaz."²⁰⁶ Zamanında çok itiraz ve alay konusu olsa da şu anki bilim bunu kanıtlamıştır. Yediğimiz yiyecekler de fosforu yüksek besinler tüketince bu fosfor beyni onarmada büyük rol oynadığı görülmüştür.²⁰⁷

Beyin incelemeleri tek bir bilim alanıyla değil, fizik, kimya, histoloji gibi alanlardan da destek alınmalıdır. Beyin gelişimini etkileyen önemli faktörler bulunur. Eğitim, egzersiz, ve kültürün bu gelişmelere etkisi vardır. Yani, hiç eğitilmemiş ve egzersiz yapılmamış bir beyinden, aptal bir insanın eğitim ve egzersizle daha üstün olur. Beyin de diğer organlar gibi kendini geliştirmek için sürekli egzersiz yapmalıdır. Tıpkı, şarkı söylemek için gırtlığının ve sesini çalışıp geliştirmesi gibi ya da bir sporcunun düzenli olarak spor ve egzersiz yapması gerekmesi gibi beyinde sürekli egzersize ihtiyacı vardır. "Büyük bir beyin birçok odayı içeren ve içinde birçok kişinin ikametine yeterli büyük bir eve benzer. Büyük bir evin daima birçok kişilerle meskûn olması gerekmediği gibi, küçük bir evde sakinleriyle pekâlâ dolu bulunabilir."²⁰⁸

²⁰⁵ A.g. e.,532-533.

²⁰⁶ A.g.e.,534.

²⁰⁷ A.g.e.,534.

²⁰⁸ A.g.e.,535.

Düşünce işleriyle uğraşanların, el ve ayak işlerinde çalışanlara göre beyni daha çok gelişir. Kafatası genişliği de beyin gelişimi arasında paralel bir bağlantı vardır. Hatta eskiden şapkacı ve fesçiler eğitim ve öğretim görmüş insanlar için büyük şapkalar üretirlermiş. İnsan beyninin ağırlığı ortalama üç livre (bir livre yaklaşık yarım kiloya denk gelir) olduğu halde, Tabiat âlimi Cuvier'in beyni dört livre, Alman şairi Schill'in kafatasının ortalama kafa taslarından daha büyük çıkmıştır. Aynı yöntemle aptal insanların beyin ağırlığı daha düşük ve kafa tası daha küçük ölçülmüştür.²⁰⁹ Günümüzde de bir sorun olup olmadığını anlamak için yeni doğan bebeğin rutin bir şekilde kafa çevresi ölçülür.

Beyin incelemesi yapan meşhur fizyoloji uzmanı Fransalı Flourens, hayvanlar üstünde beyin incelemeleri yapmış ve beyinlerini parça parça kesmiş ve her kesmede akli yetilerini giderek kaybetmiş ve hepsini kesince tamamen kaybolduğunu görmüştür. Çalışmalarını ilerleterek bir tavuğun algı edimlerini kesmiş ve tavuğun artık hiçbir reaksiyona tepki vermediğini ama şaşırtıcı bir şekilde aylarca ve senelerce yaşadığını görmüş. Bu deneyleri diğer memelilerde denemiş ve onlarda da başarılı olmuştur.²¹⁰

Beyin ile ruh arasındaki bağlantının kanıtlarını anatomiyle göstermeye çalışan Büchner, bunu fizyolojiden örneklerle de pekiştirir. Beyinden yayılan tüm edimlerin hâkimi sinir sistemi vasıtasıyla beyin bütün organizmaya hâkim olur. İçerden ve dışardan aldığı etkileri organizmanın gerekli yerlere iletir. Örneğin, kızınca ve utanınca kızarırsınız, sevinince kalbimiz çok hızlı atar. Lezzetli bir yemek görünce iştahımızın açılması, karşımızda limon yiyen birini görünce, salyaların artması yüzümüzün aldığı şekil buna örnek verilebilir. Stresin sindirim sistemini bozması, üzüntünün vücudumuzu yıpratması gibi daha birçok örneklerle çoğaltmak mümkün. Yine mizaç yeteneği çok olan birinin daha az yaşadığını, bunun sebebinin sinir sisteminin çok fazla ve yoğun uyardığı için vücudu çok çabuk tüketir. Kısa boylu biri, uzun boylu birine göre daha çok yaşar. Çünkü kalbin beyine kan pompalama mesafesi uzun boylu kişilere göre daha kolaydır. Bu uzun boylu insanlar içinde tam tersi sonuç geçerlidir. Bunun örneklerini tarihte birçok kez rastlanmıştır.²¹¹

Akıl hastalarının beyin maddi hasarlardan dolayı kaynaklandığını, henüz bu araştırma tamamlanmamış olsa da bunun başka bir yolla açıklanmasına ihmal yoktur. Akıl hastalıkları uzmanı Doktor Wille'ye göre kansızlıktan, sarhoşluktan, uyuşturucudan, kötü beslenmeden,

²⁰⁹ A.g.e.,535-540.

²¹⁰ A.g. e.,541.

²¹¹ A.g.e.,542-544.

kötü hava gibi basit etkilere bile zihnin bozulduğunu anlatır. Beyin de oluşan bu bozukluklar cinnet, delilik, gibi sonuçlar doğurur. 1863 Zürih’ te açılan akıl hastalıkları kliniğinin açılışında konuşan Profesör Griesinger’in “Akıl hastalıkları beyinde ve sinirlerde açığa çıkan bozuklukların arızalarından başka bir şey değildir.” demiştir.²¹²

Beyin tranvalarında bir darbe ve zedelenme sonucunda bir takım ruhsal olaylar doğurur. Örneğin Londra’da başından yaralanan bir adamın kendine geldiğinde yabancı bir dil konuşmaya başlamış, bu dil onun ana diliymiş ama unutmuş. Darbe sonucu konuştuğu İngilizce’yi unutmuş ve ana dilini hatırlamış. Delilerin ölmek üzereyken akıllandığını düşünenlere basit bir ispatla böyle olduğunu kanıtlanmıştır. Ölürken hasarlı organların daha önce öldüğünü ve beynin hasarı bölümünün sağlam bölümünden daha önce ölmesiyle sağlam bölümün etkisiyle daha akıllı davranışlarda bulunurlar. Yine sarhoş birinin alkolün etkisiyle kan dolaşımının aşırı hızlanması beyne daha çok kan akışı sağlandığı için beyin karışmasına neden olur. Bu kadar maddi olayı Spritüalistler’in (ruhçuların) ruhun bu maddi olaylardan neden etkilendiğini açıklayabilir mi? Ruh hâkimiyetini neden kaybediyor? Bu kadar delil beden ve ruhun fikir birliği hakkında bir sonuç sağlıyor. Beynin sadece basit bir organ olduğunu savunurlar. Oysa beyin insanı diğer hayvanlardan ayıran mükemmel bir mekanizmadır. Büchner, buna karşıdır ve şöyle bir örnek verir. Bir piyanist piyanosuyla birlikte hastalanır, eski piyaniste göre şekil alır. Yani piyanist ruh, piyano beyindir. O zaman her organının bir ruhu olmalı. Karaciğerin ruhu, midenin ruhu gibi... Evrende bu kadar kanıt varken hala böyle düşünenlere şiddetle karşı çıkar.²¹³

3.2.17. Düşünce

Büchner’ in düşünce konusunu ele almasındaki sebep, Carl Vogt’un şu sözleri olmuştur: “Karaciğer ile safra arasında, böbrek ile idrar arasında ne ilişki varsa, beyin ile düşünce arasında da o ilişki vardır.”²¹⁴ Büchner bu düşünceye katılmıyor. Çünkü idrar ve safra tartılabilir, görülebilir ve dokunulabilir maddelerdir. Fakat düşüncenin böyle olmadığını söylüyor.

“Düşüncenin sırrını beyindeki maddede değil, o maddenin birleşiminde ve belirli anatomik ve fizyolojik şartları arasındaki gayeye doğru icra etmekte oldukları faaliyette aramalıdır. Şu halde düşünce, tabiatın, sinir merkezlerinin maddesine ait özel bir şekilde cereyan eden bir hareketi olmak üzere kabul

²¹² A.g.e.,545.

²¹³ A.g.e.,548-555.

²¹⁴ A.g.e.,556.

edilmemelidir. Bu hareket tıpkı kasların kasılmasındaki hareket gibidir ki, kas liflerine özgüdür. Yine ışığa benzetilebilir ki, eterden kaynaklanır. Düşünce bizzat madde değildir, fakat maddidir”.²¹⁵

Yani düşüncenin maddi olmasa da madde-kuvvet arasındaki bağıllık gibi olduğudur. Düşünce harekettin bir şeklidir. Düşünce, beynin içindeki hücrelerle kabuk maddeyi birbirine bağlayan sinir lifleri aracılığıyla meydana gelir. Düşüncenin hızı saniyenin onda birine eşittir. Ama bu hızı algı, yorgunluk, dikkatsizlik, dışardan gelen reaksiyonlar düşüncenin oluşmasını uzamasına etki eder. Profesör Schiff edindiği tecrübelerle düşüncenin beyne gelen bir izlenim aynı andan sıcaklığın doğmasına neden olur ve düşünceye dönüşür. Bu algılanabilen bir gerçeklik olmadan düşünce meydana gelmez. Bu algı duygular sonucu oluşan şeydir. Ruh, zeka, irade, his gibi kavramlar soyuttur ve gerçeklik ifade etmezler. Canlı bir maddenin olaylar sonucu ortaya çıkan durumunu ifade ederler. Büchner, spiritüalistler’ in maddenin düşünceyle bir ilişkisi olmadığı ve ayrı düşünmelerini eleştiriyor. Mesela bir saat, bir buhar makinası belli faaliyetler sonucu bir iş ortaya çıkarıyorsa, beyinde bir makine gibi düşünürsek ortaya çıkardığı iş düşüncedir. Madde kendi başına düşünebilir mi? Böyle bir şey mümkün değildir. Canlı madde düşünebilir. Büchner, “Biliyorum ki ben maddi bir mahlûkum, canlıyım, birtakım organlarım var.”²¹⁶

Düşünce faaliyeti bazen elektirik kuvveti şeklinde, bazen mekanik kuvvet şeklinde, bazen de farklı bir kuvvet şeklinde ortaya çıkar. Yani bedenimizin yaptığı işlerin sonucunda bu kuvvetleri tamamlar. Mesela bir hamalın yaptığı iş kasları yoluyla kuvveti bir şairin ya da düşünürün ihtiyacını karşılayan beyin kuvveti gibi. Burada şekil ve sonuç birbirine eşittir.²¹⁷

Sinir sisteminde her sinir bir elektirik kaynağı olarak görülmeli ve bu kaynak moleküllerin hareketiyle elektirik üretir. Fizyolojik bir edimin sonunda bu elektirik zamanla azalır ve yok olur. Ayrıca faliyetsizlik enerjinin birikmesine yol açar. Beyinde kabuk cevherinin hücrelerini birbirine bağlayan sinir lifleri sayesinde düşünceyi üreten organdır. Düşünce kendi maddesiyle birlikte yok olur.²¹⁸

“Hamlet, meşhur mezarlık sahnesinde şu sözleri söylüyor: Bu kafatası acaba bir kanun adamının kafatası değil midir? Şimdi onun yücelikleri, kanuni hileleri, özellikleri ve her türlü desiseleri acaba nerededir?

²¹⁵ A.g.e.,556-557.

²¹⁶ A.g.e.,557-559.

²¹⁷ A.g.e.,559.

²¹⁸ A.g.e.560.

Niçin şimdi kendisine pis küreğini çarpan bu kaba herife tahammül ediyor? Niçin alehinde bir ‘tahkir ve fena muamele’ davası açmıyor? Hani ya benim zavallı Yorickim! Senin muzipliklerin, senin oyunların, senin şarkıların nerde? O kadar serbest ve herkesi gülmeye mecbur eden neşen nereye gitti? – Oh, her şey bitti, her şey mahvoldu!...(Shakespeare)’’²¹⁹

Büchner’in düşünce konusunu ele almaya neden olan Vot’un sözünün aslında doğru ama eksik olduğunu ve bu sözü şu şekilde olsaydı düşüncenin ne olduğunu tam anlamıyla doğru olacağını söyler. “Karaciğer ile safra arasında. Böbrek ile idrar arasında ne ilişki varsa, beyin ile düşünce arasında da o ilişki vardır.” dememe, “karaciğersiz safra, böbreksiz idrar olamadığı gibi, beyinsiz de düşünce olmaz.” demelidir’’²²⁰

3.2.18. Bilinç

Bilinç, duyumlarımızla hafızamızda birikmiş ve iz bırakmış algı şekillerinin toplamıdır. Duyumlarımızla soyut bir bilgini halini alınca giderek parlar. Basit varlığa gidildikçe bu bilinç azalır. İnsanda ve yüksek hayvanlarda yükselir. Bilinç bir anda meydana çıkmaz kademeli şekilde ilerler. Yeni doğan bir çocuk buna örnektir. Yeteri kadar yetenek kazanması gerekir. Yeteri kadar bilgi kazandıktan sonra, “Kendisinin “ben”’ini, benliğini, “ben-olmayan fikri” ile, başkasının benliğiyle karşılaştırmaya başlar.”²²¹ Fakat bu bilgi sürekli değişmeye maruz kaldığı için bilinçte değişir. Biz bunun farkına ancak uzun zamandan sonra farkına varabiliriz. Çünkü aşamalı bir şekilde ilerler. Yaşımız ilerleyince keşke söyle yapsaydık, keşke şunu yapmasaydık deriz. O zamanki fikrimize, eğitime ve bakış açımıza göre davrandık.

Foster; “ Aynı hayatın muhtelif iki şahsiyetini birbirinin karşısına çıkarmak mümkün olsaydı ki, tanışmak şöyle dursun, hatta bir kere daha rastlamamak arzusu göstereceklerdi. Pek küçük çocukluğumuza ait genelde hiçbir şey bilmeyiz. Bildiğimiz şeyler başkaları tarafından o halimize ait aktarılan hikâyelerdir. Şu halde bilincin sabit ve belirli bir halinden asla söz edemeyiz. Fakat şurasını iddia edebiliriz ki, bilinç daimi bir surette ilerlemekte veya çöküşe doğru gitmektedir’’²²²

Spritüalistler’e ve teistler ‘e göre bilinç maddeden bağımsız yani bedenden bağımsız ruh gibi ele alınan bir kavramdır. Oysaki bunun yanlışlığını kanıtlamak pek çok örnekle

²¹⁹ A.g.e.,561.

²²⁰ A.g.e., 560.

²²¹ A.g.e.,562-563.

²²² A.g.e.,563.

mümkündür. Örneğin hastanede makinalara bağlı bir kişi yaşıyor, nefes alıyor, bazı organları çalışıyor ama bunun farkında değil. Yani bilincinde değil. Ya da hararetli bir konuşma yaptığımızda farkın da olmadan bazı jestler, mimikler yaparız. Hipnotizma, ya da uyurgezerlik duyumlarla birçok olay yaşasa bile hiçbirinden duyarlı değildir. Bilinç aynı zamanda bölünebilen bir şeydir. Lyonnell, tatlı su böceklerinden ‘nais’ adında bir hayvanı kırk parçaya bölmüş ve her böldüğü parçanın ayrıca geliştiğini ve tam bir hayvan gibi yaşadığını görmüş. Bu durum birçok hayvanda görüldüğü gibi insanda da şu şekilde görülür. Bebekler doğduğunda ebeveynlerinden bir parça bu çocuklara eklenerek doğmuştur. Bu yalnızca maddi değil manevi şeyleri de içerir.²²³

Bilincin ikileşmesi yani çifte benlik dediğimiz olay kişinin farklı zamanlara ait farklı iki bilince sahiptir ve hangi olayın hangi güne ait olduğunu tam kavrayamaz. Bu durum bir tırtılda görebiliriz. Bir tırtılın yeni haliyle eski hali aynı değildir. Çift benlikli insanlarda durum aynen böyledir. Yeni duyguları eski duygulara ekleyemez ve bazen yeni kimliğinden çıkmaz ve ömrü boyunca böyle devam eder. Asla bilincin birliğinden bahsedilemez. Bilince yönelik maddi bir kanıt bulunmasa da bilinç maddi faaliyetlerin etkisiyle ortaya çıkar.

3.2.19. Ruhun Merkezi

Beyin, sadece düşüncenin ve akla organik birtakım yetilerin merkezi olduğu gibi ruhunda merkezi olan bir organdır. Buradaki ruh kelimesi beynin duysal, edimsel ve iradi olan bütün görevlerini kapsar ve akla göre daha geneldir. Örneğin hayvanların ruhları deriz ama akli sadece insan için kullanırız. O yüzden en basit canlıya kadar ruh arıyoruz. Hatta bitkilerde bulunana sinirler bile ruhtur. Ruh ve bedeni birbirinden ayrı düşünenler ruha bir merkez aradılar. Hippokrates, Platon, Calinus gibi ünlü filozoflar ruhun beyin olduğunu düşünmüşlerdir ve asırlar boyunca buna inanılmıştır. Ardından Platon’un öğrencisi Aristoteles ruhun akıl olduğunu söyler. Tevrat’da, Çinlilerde, Diogenes ve Chrsippos da bu düşünceye katılıyorlardı. Yunanlılar ise kanın ruh olduğunu düşünüyorlardı. 16. ve 17. yy.’da ruhun merkezi beyin olarak gösterildi. Fakat ilahiyat ve metafizikçiler’in teorileri yüzünden bu fikir önem kazanamadı. Becon’ın metafizikçiler için şöyle demiştir: “ Bunlar tıpkı karanlıklarda gören baykuşlara benzerler ki, gördükleri şey ancak kendi hayalleridir. Tecrübenin ışığı ışığı onların gözlerini

²²³ A.g.e., 564-565.

kamaştırır ve bu ışık ne kadar kuvvetli olursa onlar da hakikati anlamaktan o kadar mahrum kalırlar’’.²²⁴

Ve ruhun aslında bütün bir vücuda etki ettiği fikri gelişemedi. Descartes ise ruhun merkezi olarak beyindeki kozalakı bezi öne sürerek başarı kazanmıştır. Çünkü tektir ve bütün sinirlerin onda toplanır. Kant ise ruhun merkezinin beynin karıncıklarının kayganlaştıran bir miktar su olduğunu iddia etmiştir.

Bazı filozoflar acıyı ilk vurulan ya da yaralanan yerimizde hissettiğimizi söylerler. Oysa acının ilk merkezi sinirlerle beyne ulaştıktan sonra acı hissederiz. Örneğin operasyon geçiren bir kişi narkozla uyutup yani sinirlerini hissizleştirip, vücuduna yapılan bütün işlemlerin acısını hissetmez. Başka bir örnek verecek olursak beyine kan gitmesi sonucu felç geçiren hastaların vücudunu hissetmemesi gibi sayısız örnekle bunu çürütmek mümkündür. Ayrıca vücudun her faaliyeti için beynin ayrı bölümleri vardır ve kendine özgü özel vasıflara sahiptir. Dil ile ilgili bir bölüm hasar gördüğünde sadece konuşma yetimizi kaybederiz diğer vücut bölümlerimiz işlevine devam eder.²²⁵

Ruhun merkezinin beyin olmasına itiraz edenler, “ Ruhun merkezi beyin olmak üzere kabul edilirse, bundan ayrılmış bir kafada ruhun daima mevcut olduğunu görmek gerekir ki, böyle bir hal mümkün değildir.”²²⁶ derler. Büchner de eğer beynin beslenmesi için gereken kan suni olarak verilebilseydi, beyin sonsuza kadar yaşayabilirdi cevabını vermiştir.

Metafizikçilerin savunduğu gibi bedenden ayrı bir varlıkta olmadığını kanıtlamaya çalışan Büchner, ruhun bedenle bir olduğunu ama henüz varlığını kanıtlayan delillere ulaşılmadığını söyler. Bu durum metafizikçilerin kendi düşüncesini yaymaya olanak vermiştir. Ama henüz ruhu gören ya da ruh alemi olduğunu gören de yoktur. Lange, “Bilim, ancak bir ruh tanır ki o da canlı bir insanın beyin faaliyetidir.”²²⁷ Hem eskiden hem de şimdi olsun insanlar büyüye, fala ve hipnoza inanıyorlardı. Büchner, gelecekle ilgili varsayımlarda bulunmak ve bunlara inanmak cahilliktir. Çünkü böyle bir şeyin mümkün olmadığını tabiat kanunlarına ters düştüğünü söyler. 1783 yılında Paris’te manyetizmacı Antoine Mesmer yargılanmış ve geniş araştırmalar sonucu yaptığı hadiselerin bir taklit bir aldatmaca olduğu ilan edilmiştir. Yine Berlin’de Louise Braun isminde bir kadın keramet iddia eder ve kör bir kralın gözlerini

²²⁴ A.g.e.575.

²²⁵ A.g.e.,576-589.

²²⁶ A.g.e.,580

²²⁷ A.g.e.,585.

açacağını söyler. Tabi ki bunu yapamaz ve dolandırıcılık suçuyla ceza alır. Hatta Profesör Fenton, hiçbir temasta bulunmadan bir metafizik olayı yani hiç temas etmeden piyona çalmak ve bir sandalyeyi bir yerden bir yere götürebilene para ödülü vaat etmiş. Amerika'nın en meşhur On dört medyumunu başvurmuştur. Fakat hiçbiri bu istenilen şeyleri yapamamıştır. Ama insanlar hala bu tarz şeylere inanmakta ve para vermektedir. Bilim bunlara rağmen ilerlemiş ve her geçen gün bu düşünceleri silmeye devam etmiştir.²²⁸

3.2.20. Doğuştan Fikirler

Büchner doğuştan fikirlerin olmadığını savur. Eğer doğuştan fikirlerin olmadığını kabul ediyorsak, tabi ki insanın yaratıldığı ve başka alemlerden geldiği fikrini de kabul etmemeliyiz. Ama meşhur Platon ve birçok İlkçağ filozofu ve din adamlarının yaratılış inancı doğuştan fikirleri yaratıcı dedikleri şeyden ayırmadığı sürece bu fikrin başlangıcı gibi çözümünü de boş bir çaba olarak kalamaya mahkum olacaklarını düşünür. Çünkü bilim bu fikirleri her geçen gün daha da çürütüyor.

17. yy. filozoflarından Descartes, fikirlerin doğuştan geldiğini ve bunu yavaş yavaş hatırlamaya geldiğini söyler. Bu fikre karşı çıkan duyumculuk akımının kurucusu J.Locke hiçbir fikrin doğuştan gelmediğini, zihnimizin boş bir levhaya benzediğini ve fikirlerin deney ve tecrübeyle oluştuğunu savunur. Locke'un bu fikrini daha bilimsel olarak anlatan T. Hobbes göre ise bilgi, duyular vasıtasıyla aktarılan, akıl yoluyla fikre dönüştürülmenin sonucu olarak ortaya çıkar. J.Locke ve T.Hobbes'un savunduğu teori tümelden tekile değil, tikelden tümele doğru gitmektedir.²²⁹ Bunları çok basit örneklerle açıklamak mümkündür. Mesela yeni doğan bir bebek hiçbir şey bilmeden dünyaya gelir ve doğduğu kültürün, çevrenin, iklimine ve ihtiyaçlarına göre kendini geliştirir. Konuştuğu dil, düşündüğü düşünce bile farklı bir yerde doğup büyüyen birinden çok farklıdır. Her coğrafyanın kendine has korunma yolları geliştirmiştir. Eskimolar sıcak bir kıtada nasıl yaşayacağını bilmezken aynı durum sıcak bir kıtadaki insanında soğukta ne yapacağını bilmez ama orda yaşayıp tecrübe ettikçe öğrendikçe yaşamayı öğrenir. En basit yürümeyi bile belli bir aşamayı geçtikten sonra çevresindekilerin yürüyüşlerini taklit ederek öğrenir. Hatta bir kavim ki varsayalım yürümeden hareketini sağlasın o zaman orda doğan bebeklerde onları taklit edip onlar gibi hareket edecektir. Ama ormanda ya da kapalı bir yerde doğan büyüyen bir insan ağaç gibi, bir hayvan gibi yaşar beyni

²²⁸ A.g.e.,581-589.

²²⁹ A.g.e.,590-591.

medenileşmiş insanlara göre boş ve faaliyetsiz kalır. Doğuştan fikir olsaydı tüm insanların aynı düşünceye sahip olması gerekirdi ki, böyle olmadığı zaten ortadadır. Eğer böyle olsaydı, bu kadar farklı ve çeşitlik olmazdı. Zaten bu değişiklikler olmasaydı evrim dediğimiz süreçte yerinde sayar hiçbir gelişme sağlamazdı.

Doğuştan fikri savunanlar içgüdü kavramının arkasına sığınır. Ama içgüdü kendi farkında olmayan ve hiçbir etkiye maruz kalmayan her zaman aynı gayeye ulaşacağına bilen varlıkta asla mevcut olamaz. Hayvanlar bile anne-babasının taklit ederek ve onlardan öğrendiklerini yaparlar. Bir kuş yavrusuna uçmayı öğretmek için onu yuvadan atar ve kuş bir süre sonra uçmayı öğrenir. Uçtukça çevre şartlarına karşı güçlenir ve refleks kazanır. Ama uçmasını engelleyen bir ortamda yaşayan kuş kanatlarını nasıl kullanacağını ya da bir anda doğaya bırakıldığında afallar. Yavru bir kedi savunmasız ve birçok tehlikenin farkında olmadan bir köpeğin yanına giderken, biraz tecrübe kazanmış bir kedi tehlikenin farkındadır ve oradan uzaklaşır. Yani atalardan gelen belli başlı yetilerimiz gelişmedikçe körelir gider.²³⁰

Doğuştan fikri savunan bazı teorilerden biri de metafizik, estetik, ahlâk ve özellikle iyi-kötü, güzel-çirkin fikirlerini öne sürerler. Fakat bu fikirlerin tek bir şahsın fikri olmadığı atalarımızdan kalan birçok faaliyetin sonucu ortaya çıkmıştır. Bu fikirlere inananlar ise bu fikirlerin göreceli olduğu her duruma göre değiştiğini mutlak bir fikrin olmadığını gözden geçirirler. Bugün güzel olan yarın güzel değildir, bazı durumlarda kötü, kötü değildir. Örneğin bir avcı avını yakalar ve yer. Bu onun doğası ve gelişimi için yapması gerektir. Ama bir canlıya zarar vermek kötüdür gibi bir gerçekte mevcuttur. Yani doğuştan gelen bir kötü fikri yoktur. Ya da bir eser kimi için çok güzel, kimi için, çok kötü, kimi için nötrdür. Bugün çok mutlu olan her şey çok güzeldir ama yarın mutsuz olan biri için aynı şey güzel değildir. Bu da dış etkenlerin bize etkilerini bariz bir biçimde gösterir. Buna verilebilecek en güzel örneklerden birde moda'dır. Bazı şeyler birbirine zıt olması bir süre sonra onu gördükçe algılarımızın değişip onu beğenmemize sebep olmasıdır. Mesela ekvatorda yaşayan biri için soluk renkler güzeldir değildir. Çünkü hep o renkleri görür aksine ekvatorda yaşayanlar renkli parlak şeyleri severler çünkü onların her zaman gördüğü onlardır ve o renklere alışkındırlar. Bu değişkenlik yine çevre koşullarıyla yani deneyimle ortaya çıkar. Birinin sevdiğini, diğeri nefret eder. Hatta sanat eserleri her toplumun kendi düşünce ve tabiatlarına göre şekillenir.

²³⁰ A.g.e.,592-597.

Yine başka bir teoride zaman- mekân fikri a priori bir bilgidir ve sonradan kazanılmaz fikridir. Evet zaman-mekân tecrübeyle kazanılmaz ama bir yaratıcı tarafından da bize bahşedilmemiştir. İnsan aklının ve zekasının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Hakikat fikri ise bilimin ve insanın bilgilerinin gelişmesine bağlıdır. Sabit değildir ve geçmişten bu yana insanoğlu bu fikrin peşinde koşmuştur. Büchner insan zekasını bir aynaya benzetir ve her şeyin ondan yansıdığını söyler. Örneğin genişlik, yükseklik, büyüklük ve derinlik görelî bir şey iken, sayılar ile kesin sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Fakat sayılar tek başına hiçbir şey ifade etmez, şeylerden biriyle ilişkisine bağlıdır. Diğer türlü bir hayalden ibaret olarak kalır. Sayıların ismi de etimoloji vasıtasıyla ortaya çıkmıştır. Birçok kabilede sayılarla ilgili farklı fikirleri vardır. Örneğin Afrika birçok kabilede 5 rakamını bir el , 6 rakamını ifade etmek için iki el olarak gösterilir. Kimi kabilelerde 20'den fazla sayı yoktur. El ve ayak parmaklarına kadar sayarlarmış. Yirmiyi geçen sayılara 'viriviri' derlermiş yani çok anlamına gelirmiş. Hintliler ise 21 bir rakamını tarif etmek için, ' bir Hintli ve bir' derlermiş. 100 rakamı için 5 Hintli derlermiş.

“ En yüksek fikirler, kendi kendilerine ve yavaş yavaş meydana gelirler, onları meydana getiren şey ise birtakım duysal tecrübelerdir. Bu fikirler arasında ancak gerçek dünyada kendisine bir örnek bulunabileni malum ve tanınmış olur”. (Virchow).²³¹

Seyy.ahlar birçok kabilede ve toplumda iffet ve utanma gibi soyut kavramların olmadığını görmüşlerdir. Mesela insanların hiçbir kıyafet giymeden çıplak gezdiklerini, bir babanın eşi ve kızlarıyla birlikte olduklarını, kardeşlerin birbiriyle evlendiklerini, hatta hayvanlar gibi ulu orta cinsel birliktelik yaşadıklarını görmüşlerdir. Ayrıca adalet kavramının her yerde ve her kişide hatta her duruma göre değişkenlik gösterdiğini görmüştür. Çingenelerde kendi halkı dışında hırsızlık yapmanın yasak olmadığı, bazı durumlarda hırsızlık yapmanın suç sayılmadığı birçok toplum mevcuttur. Hatta Avusturalya cinayetin bir övgü cesaret belirtisi olduğu görülmüştür. Kısaca doğuştan fikirlerin olmadığını, bilgilerin sonradan ve duyularla öğrenildiğini ve zıtlıklar sayesinde birtakım bilgilere vakıf olduğumuzu biliriz. Örneğin ışık olmasaydı karanlığı bilemezdik, sıcak soğumasaydı sıcaklığı bilemezdik. Hakikati anlamak

²³¹ A.g.e.,609.

sınırlı duyularımız olduğu için sınırsız değildir ve hiçbir zaman mutlak hakikati ya da soyut kelimelerini tanımlayamayacağız.²³²

3.2.21. Allah Fikri

Allah'ın bir yaratıcı, bir yüce olarak gören sadece insandır. Hatta birçok kabilde Allah ya da bir din düşüncesi olmadığı kaşifler, gemiciler tarafından çok kez rastlanmış bir olaydır. Darwin, Beagle sahilinde uzun yıllar seyahat ettikten sonra Ateş Ülkesi sakinlerinin hiçbir yaratıcı ve din fikrine inanmadıklarını kendi ve arkadaşları şahit olmuştur. Elcho adındaki yazar da Kızılderililerin hiçbir tanrı ya da tanrıya benzeyen put ya da şekiller yapmadığını görmüştür. Sadece bazı bölgedekilerin kötülükten korunmak için ayin yaptıklarını ve yukardaki ihtiyar gibi bir düşüncelerinin olduğunu ama bu ihtiyardan kasırtarı bir Allah değildir. Bu ihtiyar asla onların işine karışmaz ve kuralları yoktur. Tabiatın bir parçasıdır. Dünya'yı ise koyot adında bir köpeğin yarattığını düşünürle. Ama bu köpek tabiatın bir hizmetçisidir. Misyoner Moffat yaptığı gezilerde bazı kabilelerle uzun zaman geçirmiş, Allah fikrinden bahsetmiş ama av maceralarını daha merakla dinlemişlerdir. Bazı kabilelerde Allah fikri yerine doğaya ve doğa olaylarına değer verip korktukları görülmüştür. Onlarda günah, adalet gibi kavramların hiç olmadığını görmüşlerdir. Hotantular kabilesi ise iyilik ve kötülük varmış. Ama bir ibadetleri ne de tanrıları varmış. Avusturalya'nın birçok kavimde de tanrıya dair bir kelime, bir inanç, bir ibadet görmemişlerdir. Hatta birçok kabilenin hala normal insanlar gibi değil de hayvan gibi sesler çıkarıp, kıyafet yerine vücutlarını çamura buladıkları görülmüştür. Hindistan'ın ilk kabilelerinden biri olan Dschuangalılar, kendilerini ilk insanlar tarafından yaratılmış olduklarını düşünürler. Ama Allah, gök, cehennem gibi herhangi inanç ibadet kelimeleri yoktur. Herhangi bir olumsuzlukta güneşe tavuk keserlermiş. Bazıları da yumurta kırarlarmış. Özellikle Japonya dinsiz bir kavimdir. Çünkü hiçbir din ile ilgili tek bir şeyleri bile yoktur. Alcock göre dünya üzerinde hiçbir kavim eğitime ve kültüre Japonlar kadar önem vermemiş ve istikrarlı olmamıştır. Alcock çok iyi bir tespit yapmış. Çünkü günümüzde en ahlaklı ve eğitim seviyesi en yüksek olan ülkedir. Asya'da ise putperest dinlerin en meşhuru Buda dinidir. Aryanalar panteizme inanırlardı ama bu iki dinde de Allah ibadet kavramları yoktu.²³³

Schopenhauer'a göre Allah fikri Museviler tarafından ortaya çıkmış ve sonra İslam ve Hristiyanlığa yayılmıştır. Avrupa'nın birçok kavminde hala hiçbir dine mensup olmayanları

²³² A.g.e.,597-612.

²³³ A.g.e.,613-618.

vardır. Çingenerler dünyanın yarısına kadar yayılmış olmasına rağmen hiçbir dine inanıp dahil olmamışlardır.²³⁴

Eğitim görmüş insanların ve daha medeni toplumların bilimle birlikte birçok eski düşüncenin giderek kaybolacağını biliyoruz. Doğuştan Allah fikrinin olmadığını ve bunun kazanılmış fikirler olduğudur. Örneğin doğuştan kör, sağır ve dilsiz birinin hiçbir inancının olmadığı izlenmiştir. Buda bize doğuştan Allah fikrinin olmadığını gösterir. Eğer doğuştan bir Allah fikri kabul edersek o zaman kötülük, şeytan, cin gibi şeylere de inanmaları gerekir ki, zaten insanların üstünde bu güçler daha kuvvetlidir. Çünkü böyle şeyler olmasaydı dünyadaki fenalıkların sebebi açıklanamayacaktı. Feuerbach bunu en iyi açıklayan düşünürdür. “ Dışsal ve yüce olan Allah insanın kendisi dışında çıkmış ve yüceleşmiş benliğinden başka bir şey değildir. İnsanın kendi şahsına ait tabiatı, kendine özgü olan sınırı aşarda gayri şahsinin üzerine çıkabilirse derhal Allah olur.”²³⁵

Allah’la ilgili bütün bilgiler hangi kavme gidersek gidelim insanın hayal gücüyle yaratılmış, insanın ideal şekline girmiş insani bir şeydir. O halde insan kâinatda kendinden zeki bir varlık göremiyorsa ve her insan kavim kendi Allah’ını yaratıyorsa insanların zekalarını yarattığı dini fikirlerinden anlayabiliriz. Örneğin Yunanistan’ın tanrıları genç, güzel, güler yüzlü, savaşan, insanlarla iç içe yaşayan figürlerdir. Yahudilerde ise karanlık ve gizemli bir biçimde yaşayan sürekli insanları cezalandıran ve hatta bu cezaları gelecek nesillere kadar aktaran bir Allah fikri hakimdir. Hristiyanların tanrısı kendi gücünü oğluyla paylaşmış ve insanlar için ahirette bir yer vermiş bir ilahtır. Doğu dinlerinde ise yani İslam’da Allah dünya sınavını geçenlerin cennet diye bir yerde genç güzel hurilerin beklediği eğlence dolu bir hayat vaat eder. Grönlandlıların cennetinde balina balığı yağı, birçok çeşit balıklar bol bol olduğu düşünülür. Yeni Keledonya’lıların cennetinde türlü türlü muzlar, Cermenlerin cennetinde şarap ve badeler mevcuttur. Kısaca her kavim Allah’ını gördüğü, ihtiyaçlarına göre hayal ettiği bir yer kurmuştur. İbadet şekilleri de insanların tanrılarını memnun etmek için kendi memnun olacakları şeylerle ödüllendirirler. Kimisi et şarap ikram ederek, kimisi, kurbanlar, vererek, kimisi dua ve övgüyle memnun etmeye çalışmıştır.²³⁶

“ Allah’ın insanlardan hiçbir farkı yok ki...şekilleri bir, dilleri bir, her şeyleri bir... zenciler kendileri gibi siyah ve basık burunlu Allahlara tapıyorlar, Yunanlılar mavi gözlü Allahlara ibadet ediyorlar... Eğer

²³⁴ A.g.e.,618-619.

²³⁵ A.g.e.,620.

²³⁶ A.g.e., 619-622.

aslanların ve öküzlerin de elleri olsa da resim yapabilmeye muktedir olsalardı, kendi Allahlarını tıpkı kendi şekillerinde resmedeceklerine hiç şüphe yoktu!.²³⁷ Kısaca tanrı kavramının nasıl şekillendiği ve ortaya çıktığını örneklerini çoğaltmak mümkün ama buradan anladığımız kesin ve kanatlanabilir olmayan bu hayali ürünün varlığı kanıtlanmadığı sürece bu anlatılanlar boş bir hayal olarak kalacaktır.

3.2.22. Ruhun Ebediyeti

Ruh veya zekanın maddi şeylerin etkisiyle olduğunu ve madde ve ruhun birbirinden ayrılınca ikisinin de yok olacağı kesindir. Yani madde öldükten sonra toprağa dönüşür. Ruh şahsi olarak hayatına devam etmez. Çünkü ruhu oluşturan ruhla bağlantısı olan organlar bedenle birlikte toprak olup yok olmuştur.

“Fizyoloji bilimi şahsi bir ebediyetin şiddetle aleyhinde bulunur. Esasen ruha ait birçok özel mevcudiyetler de aynıyla böyledir. Ruh denilen şey bir meczubun bedenine giren iyi saatte olsunlar gibi validelerin rahmine nüfuz etmez. Aksine beynin gelişimine, kasların faaliyetine ve bezlerin kuvvetlenmesine tâbi bir sonuçtan ibaret bulunur. İnsan doğduktan sonra onun zihinsel ve ruhsal yetileri gelişmeye başlar. Yalnız beynin gelişimi diğer organlara oranla daha ağır ve aşamalıdır. Hayat ilerledikçe yetiler ve özellikle ruh da gelişir ve bu gelişim bir arızayla karşılaşmadığı halde ölüm zamanına kadar devam edebilir” (Carl Vogt).²³⁸

Ruhun ebedi olmadığını savunan Büchner, buna uyku örneğini veriyor. Uyku dış dünyayla bağlantımızı kestiğimiz ve vücut yorgunluğuyla beyne çok fazla oksijen yüklenmesi beynin uykuya geçmesini sağlar. Beden yaşamsal faaliyetlerini sürdürür ama bilinç, yerinde değildir. Yani ruhun bir tür ölü halidir. Çünkü duyu organlarımızla dış dünyadan herhangi bir bilgi alıp beyinde işlemediğimiz için algılayamayız. Bu uyku haline itiraz edenler rüyaları ortaya atarlar. Büchner, bu soruya net bir cevap veremediği için yarı uyku hali olarak açıklamaya çalışmıştır. Rüya gören birinin yarı uyku halinde ama tam uykuya dalmadığını, tam uykuya dalanların rüya görmediğini söyler.²³⁹ Ahlak felsefesine baktığımızda, insanların ölümden korktuklarını ve bunun nedeninin ölümden sonraki hayat fikri insanların korkmasına neden olmuştur. Buda diyor ki:

“Yokluk insan için korkulacak değil, aksine temenni olunacak bir şeydir. Hayat son sınırına yaklaşmaya başlar. İnsan ihtiyarlar, o zaman bedene arız olan birçok illetlerden ve zaaflardan kurtulmak için ancak

²³⁷ A.g.e.,622.

²³⁸ A.g.e.,626.

²³⁹ A.g.e.,627-630.

bir çare vardır ki bu da latif ve herkesin iyiliğini isteyen yokluğun kucağına atlamaktır. Yoklukta hiçbir ızdırıp yoktur. Aksine o, uyku gibi sakin ve istirahat vericidir”²⁴⁰.

Ruhun ebediliği hakkında birçok teori vardır. Genelde ruhun ebediliğine inanlar yaratıcı fikrine ve ölümden sonra hayata inanlar tarafından kabul görür. Ama bilimin geliştiği toplumlarda ya da ilkel kabilelerde bu teoriye inanmazlar. Büchner, ruhun ebediliğine inananların, hayvanların ruhu olduğuna hatta yaratılıştan bu yana yaşayan tüm canlıların ruhu olduğuna inananlar ahiret dedikleri yerin bu kadar canlıya yeteceğini nasıl düşünürler. Ayrıca beyinden sorunlu olan insanların hangi duruma göre değerlendirileceğinin cevabını nasıl verirler. Bu teorilerin geçersiz olduğunu savunur. 6.yy.’da yaşamış İtalyan filozof Petrus Pomponatius ruhun ebediliği hakkında şöyle demektedir:

“Ruhun ebediyetine inanmak için bu maddenin bedenden ayrı olarak yaşayabildiğini ispat edelim. Duyular, algılar olmayınca biz düşünmek iktidarından aciziz. Bu yüzden düşünebilmek için bedene ihtiyaç var. Aslında düşünce ebedi ve gayri maddidir deniliyor. Lakin duyulara ve algılara sahip olmayan bir ruhun düşünemeyeceği meydandadır. Bizim ruhumuz şu halde ebedi olmaktan çok uzaktır. Çünkü biz geçmiş zamanların hatıralarını bile kendimize muhafaza edemiyoruz. Demek ki her zaman değişen ve bedenle kaim olan bir ruha sahibiz!”²⁴¹.

Büchner’e Ruhun ebediliği fikrine inanlar genelde cahil insanlardır. Çünkü korku ve ümit olmasa insanların bir suç makinası haline geleceğinden korkulur ve böyle bir düşünce insanların üzerinde caydırıcı en önemli şeydir. Oysa ki hiçbir yaratıcıya dine inanmayan toplumların suç oranları daha düşüktür ve daha özgür fikirli ahlaklı yaşarlar.

3.2.23. Hayat Kuvveti

Bilimler gelişmeden önce insanlar hayatı anlamaya yönelik birçok teori ortaya atmış ve bu teorileri hayat kuvveti olarak tek bir kuvvet olarak tanımlayıp türlü türlü fikirlerle çözmeye çalışmışlardır. Ancak başarılı olamamışlardır. Büchner,

“Hiçbir âlim tereddüt edemez ki, hayat hiçbir özel ve müstesna kanuna tâbi olamaz ve hiçbir vakit inorganik kuvvetlerin etkisi altından çıkamaz. Özellikle hayat demek fiziksel ve kimyasal kuvvetlerin işbirliğiyle meydana gelen kaynaşmış ve muğlak bir hareket demektir. Hayatı ayrıca “hayat kuvveti”

²⁴⁰ A.g.e.,630.

²⁴¹ A.g.e.,637.

varsaymadan anlayamayanlar saatin hareketini makinelerin yapılışından beklemeyp de ayrıca bir saat kuvveti varsayan çocuklara benzer. Nasıl bir saat kendi içerisindeki maddelerin kuvvetleriyle hareket ediyorsa hayat da aynıyla kendisini oluşturan maddi unsurların kuvvetleriyle meydana gelir.”²⁴²

Kimya bilimi tek başına bile bu teorileri çürütmeye yeter. Organik ve inorganik olan cisimlerin atom’dan meydana geldiğini ve bu cisimlerin ayrıştığını biliyoruz. Örneğin bir canlıyı yaktığımızda tamamen inorganik bir şekle giriyor. Kalan kısımlar uçup havaya karışıyor kalanlarda inorganik olarak kalıyor. Yani hiçbir zerre dahi yok olmuyor. Başka bir maddeye dönüşüyor. Tabiat da asla yeni bir madde ve kuvvet olmuyor. Sadece atomlar değişip dönüşüyor. Hayat kuvveti de bu atomların değişim ve dönüşümleriyle bedenimizdeki hayat kuvvetini oluşturuyor. İnsan bedenindeki kan akışı, organların dışardan gelen bir gıdanın etkisiyle bir tepki meydana getirir ve hepsi bir kimyasal bağ kanunu ile gerçekleşir. Ayrıca kanın hareketi insan elinden çıkmış birtakım makinaların hareketi gibi mekanik bir kuvvettir. Kısaca eskilerin “hayat kuvveti” fizik ve kimya kanunlarıyla ortaya çıktığını bilim ortaya çıkarmış ve geliştikçe daha fazla bilgiyi bize sunacakları aşıkardır.²⁴³

Bedeni canlandıran hayat kuvveti teorisi var sayalım ki kabul gördü. O zaman ölen bir canlının bedeni neden hemen çürümüyor, organları çalışmaya devam ediyor belli belirtiler sergiliyor. Ayrıca bazı kimyagerler hayat kuvveti olmadan, bileşimler yoluyla neden bir organik madde meydana getiremeyiz sorusuna şöyle bir itirazda bulunulur. Ünlü Fransız kimyager Berthetol, hidrokarbon denilen organik kimyanın en önemli esaslarından ikili bileşiği meydana getirdi. Bu bileşik yapay organikler üretilmesi için bir ilke olmuştur. Yani bilimin gelişimi gerçek olmayan hayali teorileri gün geçtikçe çürüterek geliştiriyor.²⁴⁴

3.2.24. Hayvanların Ruhu

Psikoloji ve fizyoloji bilimine göre insan beyni ve hayvan beyni arasında nicelik ve derece farkı dışında nitelik bakımından hiçbir fark yoktur. İnsan beyni hayvan beynine göre daha çok yetkinleşmiştir. Buda aşamalı olarak maddenin evrimiyle alakalıdır. Bu yüzden insan ruhu ve hayvan ruhu arasında da fark yoktur. Artık hayvanlarda da en basitinden en yükseğine kadar zihinsel faaliyetler, duygular ask, nefret, hak, haksızlık, dostluk, vazife ruhu...) gibi birçok duygu artık mevcuttur. Sadece insanlar kadar ilerletememişlerdir. Hatta hayvanların da

²⁴² A.g.e.,638-639.

²⁴³ A.g.e.,640-643.

²⁴⁴ A.g.e., 644-647.

topluluk halinde yaşadıkları belli kurallara uydukları kendi aralarında mimik ve seslerle bilgi alışverişinde bulundukları gözlenmiştir. Ama eski teoriler hayvanların içgüdüleriyle yani içgüdü dedikleri şeyin bir yaratıcı tarafından hareket ettirildiklerini düşünürler. Çünkü bu durumu açıklayamadıkları için içgüdü kelimesi gibi bir şey icat edip onun arkasına sığınmışlardır. Oysa tabiata bakıldığında bile bunun bir safsata olduğu bellidir. Bir tilki neden kümese girmeden önce havanın kararmasını bekler ve en iyi zamanı kollar ya da bir fil neden ceylan gibi aslandan kaçmaz. Köpeklerin zekâları ve incelikleri, karıncaların kendi içlerinde oluşturduğu dilleri ve hatta birbiriyle savaşları, fillerin zekâ ve uysallıkları, itaatkarlıkları koca cüsselerine rağmen nasıl eğitildikleri, kuşların sıcak memleketlere göçleri, kargaların kinleri apaçık bize gösterir. Ayrıca kendi dilleri bile var. Dujardin ismindeki bir araştırmacı arı kovanından uzak bir yere bir fincan şeker koyuyor ve bir arının bu şeker etrafında değişik hareketler yaptıktan sonra uzaklaşıp gidiyor. Kısa bir aradan sonra bir sürü arının şeker fincanının etrafına toplandığını görür. İlk arı gördü yerini ezberledi ve arkadaşlarına haber verdi açıklaması kendi aralarında oluşturdukları bir dilin mevcudiyetinden bahseder. Bunun gibi örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bizim bu dili bilmememiz onun yok olduğu anlamına gelmez. O halde içgüdü denilen şey neden her hayvanda aynı işleminde. Çünkü hayvanlarda atalarından ve kendi tecrübelerinden hareketle yaşamlarını sürdürür.²⁴⁵

Hayvanların zekâ ve ruhuna baktığımızda hepsinin başka özellikleri ve zihinsel yetileri vardır. Örneğin bir papağan dil açısından daha gelişmiş ve insanlar tarafından eğitilmiştir. Birçok sirk hayvanı ve evcil hayvan yine birçok eğitim almış ve eğitilmiştir. Evcil hayvanların tıpkı insanlar gibi duygular sergilediği de görülür. Yani insan beyninin sürekli gelişip hayvanların beyni aynı kalmamıştır. Hayvanlarda insanlar gibi aşama aşama tecrübe ederek belli bir yetiye gelmiştir ve gelişmeye devam edecektir. Bu derece farkı sadece inşaların kendi yüceliğini göstermek için ortaya koyduğu bir teoriden başka bir şey değildir.

3.2.25. Cüz'î İrade

İnsan sadece bedenlen değil, kendi iradesi, duyguları ve düşünceleriyle de tabiatın ürünüdür. İnsan tabiatla birlikte sıkı bir ilişki içindedir. Hoşuna gitsin ya da gitmesin, istesin ya da istemesin tabiatın zorunlu kanunlarına uymak zorundadırlar. İnsan her şeyde özgür iradesi diye bir şey yoktur. “İnsanların bir iradeye sahip olduklarını sanarak fevkalade gururlanmaları, yaptıkları işlerin gayet kesin olan sebeplerini bilememelerindendir. Yani irade duygusu ancak

²⁴⁵ A.g.e.,648-658.

cehaletin sonucudur’’ (Spinoza).²⁴⁶ Yaptığımız ve yaşadığımız fiillerin rastlantı ve arzu yerine tabiatın kanunlarıyla maddi ve belirli ihtiyaçlar sonucunda gerçekleştiğini söylemek daha doğru olur.²⁴⁷

Büchner “şahsi irade’ye” üç aşamanın etki ettiğini ve bu aşamalar sonunda şahsi iradenin meydana getirdiği sonucu belirler.

1. Aşama: Atalarımızdan kalıtım yoluyla bize aktarılan kendimize özgü maddi ve manevi yeteneklerimizdir. Örneğin yükseklik korkusu olan anne, baba, dede, hatta büyük büyük annemizde yükseklik korkusu varsa bize geçebilir. Cimri bir insan ihtiyacından fazla fazla para biriktirdiği halde biriktirmeye devam eder. Kıskançlık, utangaçlık, merhamet, korkaklık vb. birçok duygu ve hisler kalıtsal olarak bize aktarılabilir. Ayrıca genç bir insanla yaşlı bir insanın düşünceleri bir değil ve kararları da bir değildir. Bunların fiiller üstündeki etkisi asla inkâr edilemez.
2. Aşama: Eğitim ve öğretimdir. Kendimizi bu yolla geliştirir ve bunun sonucunda irademizi belirler. Cinayet, hırsızlık, şiddet ve birçok suçun temelinde cahillik vardır ve eğitimle, suçların azalır insanların sorunlarını daha medeni bir şekilde çözdükleri anlaşılmıştır. Herkesin kafasına göre verdiği cezalar kanunlarla sağlanmıştır.
3. Aşama: Yaşam alanı ve kültürdür. Yani iklim, toprak, toplum, millet, din, ırk gibi her şey irademiz üstünde etkilidir. Çünkü yaşadığımız iklimin bile üzerimizde etkisi vardır ve ona göre şekilleniriz. Örneğin soğuk iklimde yaşayan insanları vücutları ve yaşam şartları soğuğa karşı önlem alır. Sıcak bir iklimde yaşayan toplumlarda, çok fazla tükürük salgılayıp vücut suyunu fazla harcamamak için konuşurken gırtlaktan konuşmaları gelişmiştir. İklim şartları uygun şartlarda olan toplumların daha önce medenileştiği görülmüştür. Çünkü temel ihtiyaçlarını kolayca karşıladıkları için gelişim adına birçok çalışma imkanları sağlamışlardır. Oysa susuz kurak yerlerde yiyeceğin bile zor bulunduğu yerlerde yaşayanların temel ihtiyaçlarını karşılamak için harcadıkları zaman fazla olduğu için başka bir şeylerle uğraşıp gelişmeleri de zayıftır. Hiç kimse doğduğu aileyi, doğduğu yeri dinini, ırkını kendi seçmemiştir.

²⁴⁶ A.g.e.,660.

²⁴⁷ A.g.e.,659.

Büchner, “özgür irade” ise tam anlamıyla özgür değildir. Çünkü tabiatın sınırlarına tabidir. Onu aşamaz. Evet belli kararlar veririz ama yukarda bahsettiğimiz belli aşamalar sonucu bu kararlara ulaşırız. Yani doğuştan bir irade fikri asla kabul edilemez bir teoridir.²⁴⁸

3.2.26. Ahlâk

Büchner şimdiye kadar cahillik ve batıl inançlara karşı savaşmış ve bize en doğru bilgiyi bilimin vereceğini savunmuştur. Çünkü bilim her zaman faydalı ve işe yarar çözümler sunmuştur. Büchner, her şeyi yıkmış ama yerine şu geçmeli dememiştir. Hatta Voltaire’in şu sözlerini dile getirmiş. “Ben sizi yırtıcı bir canavardan kurtardığım zaman, şimdi canavarın yerine ne geçecek diye sorar mısınız? ”²⁴⁹

Ahlâk atalarımızdan, kültürümüzden miras kalmış toplumlarda gelişmiş bir içgüdüdür. Ahlâk’ın ilk temelleri önce ailede atılmış sonra arada yaşamaya başlamasıyla belirginleşmeye başlayan bir duygudur. İnsanlar ve din adamları ahlakın doğuştan olduğuna ve bir yaratıcı tarafından herkesin içine koyduğunu düşündüler. Oysa ahlâk Büchner’e göre, doğuştan değildir. Eğer doğuştan olsaydı bu kadar ceza ve yaptırım var olmazdı. Ayrıca insanlar bu fikirden ne kadar çabuk vazgeçseydi, şimdi çok daha iyi fikirlerin ortaya çıkacağına inanır. Geçmişten bu yana en dindar kavimlerin en ahlâklı olduğuna inanılırdı. Oysa buna en basit örneğimiz Konfüçyüs ve Buda’dır. Bunlar hiçbir zaman Allah’a inanmadılar. Ahlâk sabit bir fikir değildir. Yani toplumların eğitimle gelişip, dönüşmesiyle meydana çıkar. Örneğin, Avrupa’da birçok kabile en yaşlı üyeleri öldürür ve bunun çok saygı duyulacak bir şey olarak görürlerdi. Ama şimdi en büyük suç olarak görülür. Sanıldığığının aksine dinden bağımsızdır. Ama insanlar medenileşmeye başladıkça dinle ahlâkı birbiriyle düşündüler ve bu düşünce toplumlara çok büyük zararlar verdi. Ahlâk isterse dinle isterse başka bir kuvvetle birleşin asla doğru ve kalıcı olmaz. Çünkü ahlakı yönlendirmek insanların geçici engeller koyulmasını sağlar.²⁵⁰

“Hiç kimse yoktur ki kendi efendisinin hiddetinden ziyade tapmakta olduğu Allah’ın hiddetinden korksun!.. Dünyaya ait en önemsiz bir rütbe, bir üniforma, kısacası insanı korkutan veya şiddetle memnun eden her şey, bir dakikada cehennemin gazaplarını ve cennetin mutluluklarını unutturmaya muktedirdir. Bir kadının küçük bir cilvesi Allah’a dair bütün itikatları altüst eder. Hiçbir dindar tanımıyorum ki,

²⁴⁸ A.g.e.,160-168.

²⁴⁹ A.g.e.,669.

²⁵⁰ A.g.e.,670-672.

böyle bir dakikada dinin yasaklamasını düşünerek kadına yaklaşımdan nefsinin alıkoymasın. Bir latife, bir nükte zeki bir adam üzerinde dinin en ciddi esaslarından ziyade etki icra eder ve izlenim bırakır.”²⁵¹

İyi ve kötü fikirleri, zamanla, mekanla, ırkla, eğitim ve öğretim derecesiyle, iklimle gelişir. Hamlet’in dediği dediği gibi, “*Onu öyle yahut böyle yapan ancak düşüncesidir.*”²⁵² Yani insanda kendi kendine iyilik ya da kötülük vardır. Herkesin tabiatına göre bir vicdanı vardır ve durumlara göre açığa çıkar.

Ahlâk kişisel menfaatlerden ziyade ve toplum menfaatlerine göre şekillenirse, büyük kavgalar biter ve daha huzurlu bir toplum ortaya çıkar. Sonuç olarak geleceğin ahlâkı özel menfaatin ve genel menfaatin birbiriyle uyum içinde olması gerekir. Bu da doğuştan geldiğine inanılan bilgilerle değil, tek gerçek olan bilimle mümkündür.

3.2.27. Özet

Büchner, madde ve kuvvet kitabında geçtiği yirmi altı başlığın bütün temelini metafiziğe karşı, bilimin felsefesinin tek gerçek olduğunu ve insanların bunu anladığı zaman bütün sorunların çözüleceğine inanır. Bilim felsefesinin bir sınırı olmadığını ve böylelikle daha fazla bilgiye ulaşılacağını savunur.²⁵³

3.3. Büchner’e Eleştiriler

Büchner yaşadığı dönemde benimsedeği halkçı tavrından dolayı çalışmalarını, teknik ve anlaşılması güç bir dil yerine halkın anlayacağı halkı aydınlatacak şekilde ele almıştır. Her şeyin temelini madde olduğu felsefesini evrim ve doğa teorisiyle açıklamaya çalışmıştır. Bu tavrından dolayı döneminde büyük yankı uyandırmış ve popüler olmuştur. Fakat Can Karaböcek’e göre, Büchner’in *Madde ve Kuvvet* adlı eseri Avrupa’da büyük ilgi görmüştür. Ama gördüğü ilgi, felsefe çevresinden değil daha çok eğitilmiş orta sınıftan geldiğini savunmuştur. Bilimin geliştiği bu yüzyılda materyalizmi sunan bu kitap, felsefe ile ilgisi olmayan çevre tarafından beğenildiğini ve felsefe açısından bakıldığında Büchner’in materyalizmi pek fazla önemsenmediğini söyler.²⁵⁴

²⁵¹ A.g.e.,673.

²⁵² A.g.e.,675.

²⁵³ A.g.e.,680-682.

²⁵⁴ Karaböcek, 2012:162-163.

“Örneğin Lange, Büchner’in Almanya’da kalem kavgaları yapmaktan hoşlanan popüler bir yazar olarak görüldüğünden bahseder. Karl Marx, Ludwig Kugelmann’a yazdığı 5 Aralık 1868 tarihli mektupta, Büchner’i bir kitap-yapıcı olarak nitelendirir ve materyalizmin tarihi ile ilgili görüşlerini Lange’dan aldığını belirtir. Engels ise “Büchner felsefeyi ancak bir dogmacı olarak tanıyor; çünkü kendisi Nicolai’nin Voltaire’in ruhundan yoksunluğu gibi, büyük Fransız materyalistlerinin ruh ve hareketinden yoksun olan Alman sözde aydınlıkçılığının yüzeysel bir yansımasının dogmatistidir.” diyerek Büchner’in materyalizminin dogmatik olduğunu vurgular. Ayrıca Engels, Almanya’daki bilimci materyalistler için genel bir değerlendirme yaparak “1850-1860 yılları arasında Almanya’da, maddeciliklerini ortaya döken vulgarizatörler, üstadlarının dar görüşlerini hiçbir biçimde aşamadılar. O zamandan beri tabiat bilimlerinde görülen bütün ilerlemeler, bu vulgarizatörler için bir yaratıcıya beslenen inanışa karşı ileri sürülecek yeni deliller olmaktan başka bir işe yaramadı” der. Diyalektik materyalizmin kurucuları olan Marx ve Engels, Karl Vogt, Jacob Moleschott ve Büchner’in bilimsel materyalizmini ciddiye almaz ve vulgarmateryalizm olarak nitelendirirler.”²⁵⁵

Düşünürümüz Büchner ise felsefeyi bilimlerin özü olduğunu ve sonucu olarak görmüştür. Fakat Lange, ise buna karşı çıkarak felsefeyi bilimlerin hazırlık aşaması olarak görmemiz gerektiğini düşünmüştür. Lange bu konuda Büchner’e karşı çıksa da onu, De la Mettrie’den daha iyi bir düşünür olduğunu savunmuştur.²⁵⁶ Avrupa’da çok ilgi görmesede Rusya’da benimsenmiştir. Hatta Rus nihilistleri Büchner’in bilimci materyalizmini benimsedikleri gibi kendi devrimci anlayışlarına uygun bulmuşlardır. “Turgenyev, Babalar ve Oğullar adlı romanında nihilist Bazarov insanlara Puşkin yerine Büchner’in Madde ve Kuvvet’ini önermektedir. Rus filozof Nikolai Chernyshevskii’nin materyalist görüşlerinde de Büchner’in savunduğu materyalizmin etkileri görünmektedir.”²⁵⁷

Büchner’in Osmanlıdaki etkisine bakıldığında, Osmanlının Avrupada’ki gelişmeleri dönemin siyasi olaylarından dolayı yakından takip edemedikleri için eski felsefi düşünceleri benimseyip kendi toplumlarına taşımaya çalışmışlardır. Bu tutumları, Büchner’in çok önemsenmesine ve ünlenmesine neden olduğunu düşünen Karaböcek, Büchner’in bilimsel materyalizmini önemseyenler kadar eleştirenlerinde Büchner’in çok ciddiye alınmasını sağlamış ve bunun yanlış olduğunu savunur.²⁵⁸ Büchner’in felsefeci olamadığını ve iddalarının felsefi değer taşımadığını savunan Karaböcek, Büchner’in felsefecilerinin dikkatini çekmemesi ve unutulmasının doğal olduğunu düşünür. Felsefe çevreleri tarafından da ciddiye alınmaması

²⁵⁵ A.g.e., 163-164.

²⁵⁶ Lange, 2016:497-499.

²⁵⁷ A.g.e.,164.

²⁵⁸ A.g.e., 164-171.

aslında gayet doğal bulur. Çünkü Büchner'in ortaya koyduğu görüşler felsefi bir temele sahip olmadığını düşünür. Ayrıca Harputîzâde Hacı Mustafa Efendi, Büchner'e diğer bir itirazla, felsefeyi metafizik prensiplerinde tutmak ister. Harputîzâde'nin düşüncelerine çok önem vermeyeceğiz. Çünkü Red ve İsbât isimli eser, Büchner'in Madde ve Kuvvet 'ine reddiye amacıyla yazılmıştır. Ön Sözünde kitabı, akıl ve mantıktan yoksunlukla itham etmiş, ilmi bir kitap olmak yerine alelade bir kitap olması gerektiğini savunur.²⁵⁹ Aynı şekilde Harputîzâde şiddet ve nefret hislerini eser üstüne göndermekten çekinmemiştir. Bu sebepten dolayı Harputîzâde Hacı Mustafa Efendi'nin Büchner'i şiddetle red ettiğini söyleyebiliriz. Oysa bu sert eleştirilerin haklı tarafları olsa dahi Büchner'in evrim düşüncesinde katkısı olduğunu ve Darwin'in teorisinin merak edilmesini sağlamış görüşleri yadsınamaz.

²⁵⁹ Harputîzâde, 2015.

SONUÇ

Büchner, bazı kaynaklarda filozof, bazı kaynaklarda ise sadece bir hekim ve fizikçi olarak görülmüştür. Fakat Büchner hekim bir babanın oğlu şair ve yazar olan abi ve ablasının kardeşi olarak çok yönlü yetenekleri ve halkçı, kendisine göre özgürlükçü liberallere göre eşitlikçi ve optimist bir ruha sahip birisi olarak, çalışmalarını tamamen bilimin ve halkın yararına olması için çalışmış bir kişiliktir. Döneminde bu kadar popüler olmasının nedeni ise halkçı ve hitabet gücünün etkili olması ve siyasal sosyal noktalarda etkin olmasıdır. Aydınlanmayı halka indirgemeye çalışan jakoben (halk için devrim yapan kişi) bir tavra sahiptir. Fakat düşüncesinde bir jakoben olarak sınıflandırma yapmamaya çalışır. Onun açısından gerçekleşen tek sınıflı ayrım tekamülün evrimin kendisidir. Çünkü evrim türleri yaratır, cinsleri yaratır, doğası gereği de ayırır. Bazen güçlüyü zayıftan ayırır bazen de şanslıyı şansızdan ayırır. Evrimin bu ayırma gücü maddenin devamlılığı ve bunun sağladığı kuvvet ilkelerinden gelmektedir.

Materyalizm ‘in geçirdiği tarihi süreçlerde bir önceki teorinin üstüne yeni bir teori ekleme ya da eleştiri ile birlikte yeni bir teorinin çıktığını ve her çağın biliminin gelişimiyle ve etkisiyle kademeli olarak ilerlediğini gördük. Akıl ve ruh ikiciliğine baktığımız da 17. yy. da bunlar bir ve aynı şeydi. Descartes’da madde ve ruh birbirinden bağımsızdır. T.Hobbes da aklı (ruhu) maddenin emrine yani düşünümü yayılımın emrine vererek çözmek istemiştir. Spinoza ise bunları birbirine paralel görmüştür. Fakat Büchner, madde ve kuvvet ‘i birbiriyle eşitlemiştir. Yani madde ve kuvvet ikiciliğini birbirlerinin sonucu olarak ele alıp bu ikiciliği oradan kaldırmıştır. Aklı (ruhu) kuvvet ile bağdaştırmış böylece hem madde hem kuvvet maddi bir süreç kazanmıştır. Materyalizm ulaştığı nokta De La Mettrie’de insan biyolojisinin fiziksel bir tasarımı olarak makine insanı ortaya çıkarken, Büchner’de ise bu makinaya bir amaç yüklenmiştir. Buna da evrim demiştir. Amaca yönelik kendini geliştiren bir düşünce savunmuştur. Sonuç itibarıyla Descartes’ın düalist ikiliğini çözmek noktasında hamle yapmış olmakla Kartezyen geleneğin arasına yerleşmiştir. Büchner, çözümü madde lehine geliştirirken materyalist olmayan Leibniz gibi, bir şeyin söylendiği anda ötekinin anlaşıldığı “aynıların benzerliği” ilkesine başvurmuştur. Böylece madde denildiği anda kuvvetin anlaşılabileceği aşıkardır.

Büchner'in felsefesi tamamen mekanik bir doğa anlayışı üzerine kurulmuştur. Yani mekanik materyalizmden ibarettir. Büchner, madde ve kuvvet'in her zaman ayrı düşünülüp insanların zihninde ikiliğin bulunduğunu ama aslında madde ve kuvvetin aynı şey olduğunu savunmuştur. Daha sonra madde ve kuvvetin ölümsüzlüğünden bahsetmiştir. Madde ve kuvvetin yaratılmadığını ve yoktan hiçbir şeyin var edilemeyeceğini açıklamıştır. Büchner madde ve kuvvet anlaşmazlığını açıkladıktan sonra maddeden ayrılmayan hareket ile evrenin nasıl oluştuğunu incelemiştir. Hareketin değişmez kanunlarıyla varlıkların nasıl oluştuğu ve şekil aldığını göstermiştir. Bütün bu sistemin değişmeyen genel tabiat kanunları ile açıklamıştır. Evrende olmuş, olan ve olacak olan her şey, ezeli ve ebedi olan madde ve kuvvetin kanunlarıyla gerçekleşmiştir ve gerçekleşeceğini savunmuştur. Bu kanunlar iyi ya da kötü değildir. Sadece kendi sistemi içinde her şeyi oluşturan ve oluşturacak olan bir kanundur. Bu kanunlara hiçbir şeyin ve hiç kimsenin bir müdahalesi olamaz ve değiştiremez. Örneğin, yağmur yağsın diye yapılan yağmur duaları, bir annenin çocuğunun iyileşmesi için ettiği dualar ya da istemediğimiz bir şey olduğunda yaptığımız şikayetlerin hepsinin boş bir çaba olduğunu savunur.

Büchner daha sonra sayısız etkiyle ilk canlının ortaya çıktığı ve daha sonra diğer canlıların oluşumlarının bu etkiler sonucunda birbirini takip eden olaylar sonucunda ortaya çıkışını anlatmıştır. Hatta Büchner, rastlantıyla ya da tesadüfle oluşabilecek mükemmel varlıklar olamaz eleştiriye karşı çıkmıştır. Çünkü kendisi de rastlantıya ve gayeye karşı çıkmıştır. Tabiatı bir gayenin olmadığını da doğadaki olumsuzlukları sıralamıştır. Örneğin zararlı bitki ve hayvanların varlığı, depremlerin neden olduğunu ya da masum insanların başına gelen kötülükleri göstererek bu düşünceye karşı çıkmıştır. Zaten Büchner, metafiziğe karşı olduğu için bu tarz teorilere de şiddetle karşı çıkmıştır. Sonra İnsanın oluşumunun diğer canlılardan hiçbir farkı ve üstünlüğü olmadığını insanın sadece diğer canlılara göre daha karmaşık bir yapısının olduğunu söyleyerek bu karmaşık yapının da insan beyni, düşüncesi ve bilinci olduğunu şu şekilde ele alarak incelemiştir. Düşünce, zihin, ruh kesinlikle maddi bir şeydir.

Büchner, Darwinci evrim düşüncesiyle varlığı evreni açıklamış ve doğal olarak Allah tarafından yaratılan mükemmel bir varlık fikrine karşı çıkmış hatta bu fikrin batıl inançlar olduğunu ve insanların da diğer varlıklar gibi tabiatın kanunları içinde var olduğunu söylemiştir. Allah fikrinin varlığını insana var olduğu için Allah vardır. Yani insan olmadan Allah fikrinin olamayacağını savunmuştur. Bu yüzden Feuerbach'ın bu tanrı ile görüşlerinin yaygınlaşması gerektiğini ve insanların doğuştan fikirlerinin bilim açısından değişmesi gerektiğini ve bunların yaygınlaşması gerektiğini söylemiştir.

Bütün bunlara karşı Büchner insan aklına verdiği önemi ve insanın doğru bilgiye ulaşmasının tek yolunun akıl olması gerektiğini düşünmüştür. Bu konuyu ele alırken de biraz farklı teorilerde bulunmuştur. Mesela aklın kafa tası büyüklüğüyle orantılı olduğunu, gelişmişlik seviyeleriyle alakalı olduğu ve ruhunda beynin bir fonksiyonu olduğunu söylemiştir. Büchner, beynin uykuya ihtiyaç duyan tek organ olduğunu söylemiş fakat diğer organlarında dinlenmeye ihtiyacı olduğunu gözden kaçırmıştır. Ruhu, mekanik kuvvet ile açıklamaya çalışmıştır. Ama tam olarak açıklayamamıştır.

Büchner, doğuştan geldiğini inandığı vicdan, ahlak, güzellik gibi kavramların aslında yaşanan toplumla şekillendiğini savunmuştur. Örneğin hırsızlığın bile hoş karşılandığı kabileler bulunmaktadır. Ya da namus fikrinin toplumdan topluma büyük farklar gösterdiğini de dile getirmiştir. Bu konuların toplumdan topluma, zamandan zamana büyük değişimler geçirdiğini göstermiştir. Hatta eğitim ve gelişmişlik seviyesiyle ilgili olduğunu savunmuştur.

Sonuç olarak Büchner'in felsefesinin geldiği nokta evrimci bir doğa anlayışıdır. Bunu açıklarken de anlaşılmasa bir dil yerine sade ve daha gündelik bir kulanmayı amaçlamıştır. Böylelikle halkın bilinçlenip, özgür düşünce adına gelişme alanları sağlamıştır. Büchner felsefesinde ve materyalizimin de doğanın kendisine ulaşır. Evreni mekanik bir materyalizmle açıklamaya çalışarak kaba (vulgar) materyalizm oluşturmuştur. Bu da fizikten gelen görüşlerinden kaynaklanmıştır. Ayrıca Büchner, atomları tanımlarken keyfi spekülative (kurgusal) tasarımlar olarak adlandırmıştır. Oysa 19.yy. biliminde Demokritos'un atomları neyse şimdi de odur. Tabi Lange'nin bu düşünceleri 19. yy. bilimine göre söylemiştir. Oysa günümüz bilimine baktığımızda atomun şeklinin, atomun niteliğinin değil niceliğinin belirleyen olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca atomun parçalanmasıyla bu sistem çökmüştür. Ancak 19. yy. şartlarında Demokritos'un hala etken olması da göz ardı edilmemelidir. Büchner, aslında değişimin yasalarını ve amacını anlamak noktasında yaptığı faaliyet ile en temel gayenin hayatta kalmak olduğu vital bir ilke açıklamış, bu vital ilkeden başka bir ereğe ihtiyaç duymamıştır. Sadece devamlılık açısından ereksel bir düşünce ortaya koyarken bunun da madde içinde potansiyel olduğunu düşünmüştür. Evrimci düşünceyle kâinatı açıklamaya çalışmıştır. Darwin'in evrim teorisini popülerleştirmiştir. Bu kadar yankı uyandırmasının sebebi ise dönemin sanayi devrimi ve bilimin gelişmesiyle insanların dine olan etkilerinin azalması ve pozitivist bilime olan güvenin zirve yaptığı döneme denk gelmesiyle geniş halk kitlelerine ulaşmıştır. Büchner'in çıkış noktası doğru olsa da daha sonra birçok eleştiri almış olması ve aldığı eleştirilerin desteklenmesi Büchner'in felsefesini unutturmuştur. Belki de bu sebeple günümüze kadar ulaşma fırsatı bulamamıştır. Büchner sonraki dönemlerde birçok

eleştiriye maruz kalmıştır ama bu u sert eleştirilerin sonucu onu kötü bir felsefeci yapmaz ve tarih boyunca da bilim yanlışlamalar üstünde de kendini geliştirmiştir. Bu yönden ele aldığımız zaman elbette ki Büchner’in katkılarını görmezden gelmek doğru olacaktır.

KAYNAKÇA

- Akgün, M. (1988). *Materyalizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Etkileri*. Başbakanlık Basımevi, Ankara.
- Akgün, M. (1999). "1839-1920 Yılları Arasında Türkiye Aydınlanmasının Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 40 (1) : 475-497.
- Aristoteles (1996). *Metafizik*. (A. Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul.
- Arslan, A. (1996). *Felsefeye Giriş*, Vadi Yayınları, Ankara.
- Aster, E. V. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*. (Çev.V.Okur), İm Yayın Tasarım, İstanbul.
- Bolay.S.H. (1995). *Türkiyede Ruhçu ve Maddeci Görüşün Mücadelesi*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- Bor. İ. (2011). John Locke Epistemolojisinde Bilgi ve İman, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 8 (24).35-51.
- Bretcht. B. (1977). *Me-ti*. (Çev.A. Cemal), Arpaz Matbaacılık, İstanbul
- Büchner, L.(2012). *Mâdde ve Kuvvet*. (Çev. B.Tevfik ve A.Nebil), Çizgi Kitapevi, Konya.
- Cevizci, A. (2000). *İlkçağ Felsefe Tarihi*. Asa Kitapevi, Bursa.
- Cevizci, A. (2001). *Onyedinci Yüzyıl Felsefesi Tarihi*. Asa Kitapevi, Bursa.
- Cevizci, A. (2017). *Felsefe Tarihi, Thales'ten Baudrillard'a*. Say Yayınları, Bursa.
- Cevizci. A. (2002). " Materyalizm". *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. Engin Yayıncılık, İstanbul.
- Cresson A. (1984). *Diderot (Yaşamı- felsefesi- eserleri- seçmeler)*. (Çev.A. Bezirci), De yayınevi. İstanbul.
- Çuhadar, C. (2019). "17. Yy. Felsefesi " (E.d.N, Durak), Felsefe Tarihi. Lisans Yayıncılık İstanbul, 375-404.
- Doğrucan, M.F. (2018). *Felsefeden Bilime*, kesit yayınları, İstanbul.
- Doğrucan. M. F. (2019). *Tanrı ile Kavga*. Altınordu Yayınları, Ankara.
- Doğrucan, M.F. (2017). Büchner, Haeckel ve D'hollbach'ın kısaca materyalizmi. 21. yy.da *Eğitim ve Toplum Dergisi*. 6 (17): 307-314.
- Dönmez, S. (2019)." 17. Yy. Felsefesi". N, Durak (Ed.), *Felsefe Tarihi*. Lisans Yayıncılık İstanbul, 373-416.

- Dönmez, S. (2019).’’ Batı Ortaçağ Hristiyan Felsefesi’’ (Skolastik Felsefe). N, Durak (Ed.), *Felsefe Tarihi*. Lisans Yayıncılık İstanbul, 284-342.
- Gökberk, M., (2011). *Felsefe Tarihi*. Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Gregory, F., (1942), *Scientific Materialism in Nineteenth Centruy Germany*, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht-Holland.
- Hançerlioğlu. O. (1993). “İkicilik”. *Felsefe Ansiklopedisi*. Remzi Kitapevi, İstanbul, 3, 38.
- Hançerlioğlu. O. (2000). “Özdek”. *Felsefe Ansiklopedisi*. Remzi Kitapevi, İstanbul, 5, 51.
- Harputîzâde H.M. (2015). “ *Red ve İsbât*”. Çizgi Kitap Evi, Konya
- Heimsoeth. H. (2014), *Kant’ın Felsefesi*, (Çev. T.Mengüşoğlu), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Kanz. W. (2014). *Antik Felsefe (metinler ve açıklamalar)*. (Çev.S.Y. Baydur), Cinius- sosyal Yayınları, İstanbul.
- Karaböcek. C. (2012). Türk Düşüncesinde Büchner Etkisi ya da “Felsefenin Sefaleti”. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları Dergisi*, Sayı 22, Ekim 2012, s. 159-172.
- Lange, F.A. (2016), *Materyalizmin Tarihi ve Günümüzdeki Anlamının Eleştirisi*. (A. Cevizci), Sentez Yayıncılık, İstanbul.
- Locke, J. (2013), *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, (V.Hacıkadiroğlu), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Nizan, P.(1998), *Eskiçağ Maddecileri*, (A.Timuçin), Telos Yayıncılık, İstanbul.
- Spinoza, B. (2004) *Etika*, (Çev. H.Z. Ülken), Alfa Yayınları, İstanbul.
- Tokatlı A. (1973). “İkicilik”. *Ansiklopedik Felsefe Sözlüğü*. Bilgi Yayınevi, Ankara, 1,198.
- Topaloğlu A. (2003) ‘‘Materyalizm’’.*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. TDV Yayınları,Ankara, 28, 137.
- Weber. A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (Çev. H.V.Eralp),Sosyal Yayınlar, İstanbul.
- Zeller.E. (2008). *Grek Felsefe Tarihi*. (Çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- ’’Ludwig Büchner mind in animals eseri’’ <https://www.bokus.com/bok/9783337228552/mind-in-animals/>(erişimtarihi: 20.05.2020). saat 13.50.
- ’’Ludwig Büchner eserleri’’ <https://www.csustan.edu/sites/default/files/History/Faculty/Weikart/sd-3.pdf> (erişim tarihi: 20.05.2020). saat 14.00.

L. Büchner, mind in animals, ed. Annie Besand Bradlaugh Bonner. 1895, London
<https://archive.org/details/mindinanimals00bc/page/n5/mode/2up> (erişim tarihi: 20. 04.
2020 saat 14:00)

ÖZGEÇMİŞ

Adı / SOYADI	KÜBRA SARAR
Doğum Yeri-Tarihi	GERCÜŞ/ 08.03.1992
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	75.YIL CUMHURİYET LİSESİ
Lisans Diploması	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ / FELSEFE ANABİLİM DALI
İŞ DENEYİMİ	
Çalıştığı Kurumlar	GAZİ ANADOLU LİSESİ/ STAJYER ÖĞRETMEN
E-Posta	kubrasarar@gmail.com